

Ideoita ja oivalluksia yrittäjyyskasvatukseen YKOONTI

Gustafsson-Pesonen, Anne
Kiuru, Pertti

Ideoita ja oivalluksia
yrittäjyyskasvatukseen
YKOONTI

Gustafsson-Pesonen, Anne
Kiuru, Pertti

Aalto-yliopiston julkaisusarja
KAUPPA + TALOUS 4/2012

© Gustafsson-Pesonen, Anne & Kiuru, Pertti

ISBN 978-952-60-4799-7 (printed)

ISBN 978-952-60-4800-0 (pdf)

ISSN-L 1799-4799

ISSN 1799-4799 (printed)

ISSN 1799-4802 (pdf)

Unigrafia Oy
Helsinki 2012

Tekijä

Gustafsson-Pesonen, Anne & Kiuru, Pertti

Julkaisun nimi

Ideoita ja oivalluksia yrittäjyyskasvatukseen YKOONTI

Julkaisija Kauppakorkeakoulu**Yksikkö** Pienyrityskeskus**Sarja** Aalto-yliopiston julkaisusarja KAUPPA + TALOUS 4/2012**Tutkimusala** Yrittäjyys ja yrittäjyyskasvatus**Tiivistelmä**

YKOONTI – Yrittäjyyskasvatushankkeiden koonti ja arviointihanke kokosi yhteen ja arvioi ajanjaksolla 1.9.2010 – 31.10.2012 vuosina 2000 – 2010 toteutettuja yrittäjyyskasvatuksen teemaan liittyviä pääosin ESR-osarahoitteisia hankkeita (rahoitus tullut lääneistä, TE-keskuksista, OPH:sta, myöhemmin AVI:sta ja ELY:sta). YKOONTI arvioi hankkeiden laadullisia ja määrällisiä onnistumisia sekä niiden aikaansaamia pysyviä ja merkittäviä alueellisia muutoksia yrittäjyyskasvatukseen teemaan liittyen. Lisäksi YKOONTI loi mallia yrittäjyyskasvatuksen linkittämiseksi opettajankoulutukseen ja yrittäjyyden kehittämiseen eri kouluasteille sekä antoi ideoita yrittäjyyskasvatuksen tuleviin kehittämishankkeisiin. YKOONTI toi esille myös hankkeiden luomia uusia innovatiivisia yrittäjyyspedagogisia malleja, joita voisi edelleen jalkauttaa hanketoimijoiden ja yrittäjyyskasvatuksen parissa työskentelevien keskuuteen.

YKOONTI kuuluu ESR-osarahoitteiseen valtakunnalliseen kehittämissuunnitelmaan Yrittäjyyskasvatuksella ja -osaamisella muutosvoimaa. Hanketta rahoitti Opetushallitus ja toteuttajana toimi Aalto-yliopiston kauppakorkeakoulun Pienyrityskeskus.

YKOONTI – Yrittäjyyskasvatushankkeiden koonti- ja arviointi tutkimuksessa selvitettiin yrittäjyyskasvatushankkeiden onnistumisia ja mahdollisia esille nousseita yrittäjyyden jalkauttamisen esteitä oppilaitoksissa tai alueilla. Kysyttiin millaisia hyviä käytänteitä, onnistumisia tai taitoja ja tietoja hankkeiden ansioista yrittäjyyskasvatusta tukemaan kehittyä ja mitä niistä viedään edelleen eteenpäin. Lisäksi analysoitiin millaisia suosituksia yrittäjyyskasvatukseen liittyen voitaisiin nostaa opettajien perus- ja täydennyskoulutusta koskien. Raporttiin on koostettu myös ideoita, millaisia yrittäjyyden tukemiseen ja lisäämiseen liittyvien toimenpiteiden pitäisi eri kouluasteilla olla.

YKOONTI tutkimukseen kutsuttiin mukaan hankkeiden projektipäälliköitä, hanketoimijoita, rahoittajia, sidos- ja kohderyhmää sekä yrittäjiä. Tutkimuksen ensimmäiseen vaiheeseen, kyselytutkimukseen, osallistui 471 henkilöä, toiseen vaiheeseen eli teemahaastatteluihin 72 henkilöä. Lisäksi järjestettiin fokusryhmätyöskentelynä kolme workshopia, joiden tarkoituksena oli koota lisää ideoita ja ajatuksia tutkimuksen teemaan liittyen. Fokusryhmätyöskentelyyn osallistui noin 90 henkilöä. Neljäntenä vaiheena tutkimuksessa oli yrittäjille kohdistettu kysely YKOONTI tutkimuksen teemaan liittyen. Yrittäjäkyselyyn vastasi 48 henkilöä.

Avainsanat yrittäjyyskasvatuksen arviointi, hankearviointi, yrittäjyyspedagogiikka, yrittäjyyskasvatus

ISBN (painettu) 978-952-60-4799-7**ISBN (pdf)** 978-952-60-4800-0**ISSN-L** 1799-4799**ISSN (painettu)** 1799-4799**ISSN (pdf)** 1799-4802**Julkaisupaikka** Espoo**Painopaikka** Helsinki**Vuosi** 2012**Sivumäärä** 81

Sisällysluettelo

1	Tiivistelmä	3
2	Johdanto	6
3	Yrittäjyyskasvatuksesta sanottua ja viitteitä hankearviointiin liittyen	8
3.1	Yrittäjyyskasvatuksen määritelmiä.....	8
3.2	Viitteitä hankearviointiin liittyen.....	13
4	YKOONTI -hankekysely.....	16
4.1	Kyselyn sisältö.....	16
4.2	Kyselyn kohteiden valinta.....	17
4.3	Kyselyn suorittaminen ja vastausten määrä.....	18
4.4	Hanke- ja vastaajakohtaiset taustamuuttujat	18
5	Hankekyselyn määrälliset tulokset	21
5.1	Hankkeen onnistumisen arviointi.....	21
5.1.1	Tavoitteiden tärkeys ja toteutuminen.....	21
5.1.2	Yrittäjyys- ja yrittäjyyskasvatusmääritelmiin tukeutuminen	23
5.1.3	Yrittäjyyskasvatustyön kohtaamat esteet ja hyvien käytäntöjen jalkauttaminen	24
5.1.4	Hankkeiden jälkeinen elämä.....	25
5.1.5	Arvosana hankkeiden onnistumisista	26
5.2	Hankkeessa kehittyneet taidot ja osaaminen	27
5.2.1	Yrittäjyysvalmiuksien ja -taitojen kehittyminen	27
5.2.2	Yrittäjyyspedagogisen osaamisen kehittyminen	28
6	YKOONTI tutkimuksen laadulliset tulokset.....	29
6.1	Tukiko hanke yrittäjyysmääritelmän mukaisia asioita? Mitä jäi puuttumaan?.....	29
6.2	Tukiko hanke yrittäjyyskasvatusmääritelmän mukaisia asioita? Mitä jäi puuttumaan?	29
6.3	Millaisia esteitä olet kohdannut yrittäjyyskasvatuksen edistämisessä?	29
6.4	Mitä konkreettisia hyviä käytäntöjä opit arvioimassasi hankkeessa? Millaisia hyviä käytäntöjä olet voinut viedä käytäntöön? Mitä hankkeen jälkeen on jäänyt elämään?	32
6.5	Mikä arvioimassasi kehittämishankkeessa oli erityisen onnistunutta? Mikä arvioimassasi kehittämishankkeessa meni pieleen?	34
6.6	Kehittämisideoita opettajien koulutukseen yrittäjyyskasvatuksen näkökulmasta	35
6.7	Yrittäjyysvalmiuksien ja taitojen kehittyminen hankkeiden ansiosta	37
6.8	Yrittäjyyspedagogisen osaamisen kehittyminen hankkeiden ansiosta	38
7	YKOONTI teemahaastattelujen tulokset.....	39
7.1	Teemahaastattelun sisältö ja haastattelut	39

7.2	Teemahaastattelun tulosten koostetta	39
7.2.1	Lähtökohtatilanne organisaatioissa tai alueille ennen hankkeita	39
7.2.2	Hankkeiden vaikuttavuus yrittäjyyskasvatukseen	40
7.2.3	Yrittäjyyskasvatuksen jalkauttamiseen liittyviä esteitä	44
7.2.4	Yrittäjyyskasvatuksen kehittämistyön tulevaisuuden suunnitelmia	45
7.3	Fokusryhmätyöskentelyn tuloksia	47
8	YKOONTI tutkimus yrittäjille	49
8.1	Yrittäjäkysely	49
8.1.1	Sisältö.....	49
8.1.2	Kyselyn kohteet, suorittaminen ja vastausten määrä	49
8.1.3	Taustamuuttajat	50
8.2	Yrittäjyyden kehittäminen kouluissa, määrällisiä tuloksia	50
8.3	Yrittäjyyden kehittäminen kouluissa, laadullisia tuloksia	52
8.4	Yrittäjien näkemyksiä, millaisia sisältöjä yrittäjyyden kouluttamisessa tulisi olla	53
9	Yhteenveto.....	54
10	Lähdeluettelo.....	56
11	Liitteet.....	61
11.1	LIITE 1: Hankekyselyn määrälliset tulokset taustamuuttujittain	61
11.1.1	Tavoitteiden tärkeys ja toteutuminen.....	61
11.1.2	Määritelmät, esteet ja hyvät käytännöt	61
11.1.3	Hankkeen jälkeinen elämä.....	63
11.1.4	Yrittäjyysvalmiuksien ja - taitojen kehittyminen	64
11.1.5	Yrittäjyyspedagogisen osaamisen kehittyminen	65
11.2	LIITE 2: Hankekyselyn määrälliset tulokset hankkeittain	67
11.2.1	Tavoitteiden tärkeys ja toteutuminen.....	68
11.2.2	Määritelmät, esteet ja hyvät käytännöt	71
11.2.3	Hankkeen jälkeinen elämä.....	71
11.2.4	Arvosana	72
11.2.5	Yrittäjyysvalmiuksien ja –taitojen kehittyminen	73
11.2.6	Yrittäjyyspedagogisen osaamisen kehittyminen	73
11.3	LIITE 3: Arvioitujen hankkeiden tavoitteet	75

1 Tiivistelmä

YKOONTI – Yrittäjyyskasvatushankkeiden koonti ja arviointihanke kokosi yhteen ja arvioi ajanjaksolla 1.9.2010 – 31.10.2012 vuosina 2000 – 2010 toteutettuja yrittäjyyskasvatuksen teemaan liittyviä pääosin ESR osarahoitteisia hankkeita (rahoitus tullut lääneistä, TE -keskuksista, OPH:sta, myöhemmin AVI:sta ja ELY:sta). YKOONTI arvioi hankkeiden laadullisia ja määrällisiä onnistumisia sekä hankkeiden aikaansaamia pysyviä ja merkittäviä alueellisia muutoksia yrittäjyyskasvatuksen teemaan liittyen. Lisäksi YKOONTI antaa ehdotuksia yrittäjyyskasvatuksen linkittämiseksi opettajankoulutukseen ja eri kouluasteiden opetukseen. Se antaa osaltaan ideoita yrittäjyyskasvatuksen tuleviin kehittämishankkeisiin. Tutkituista hankkeista löydetty uudet innovatiiviset pedagogiset mallinnukset ja käytänteet on myös pyritty kuvaamaan raportissa.

YKOONTI kuuluu ESR-osarahoitteiseen valtakunnalliseen kehittämisohjelmaan Yrittäjyyskasvatuksella ja –osaamisella muutosvoimaa. Hanketta rahoitti Opetushallitus ja toteuttajana toimi Aalto-yliopiston kauppar korkeakoulun Pienyrityskeskus. Hankkeen ohjausryhmänä oli laaja joukko yrittäjyyskasvatuksen asiantuntijuuden omaavia henkilöitä. Ohjausryhmä koostui seuraavasti: Veli-Matti Lamppu, Suomen yrittäjistä toimi puheenjohtaja; Tea Rasi, Educodesta toimi varapuheenjohtajana; Pasi Hieta, Oulun yliopiston normaalikoulusta; Paula Kyrö, Aalto-yliopiston kauppar korkeakoulusta; Jussi Pihkala, OKM:stä; Tarja Römer-Paakkanen, Haaga-Helia ammattikorkeakoulusta ja Jyväskylän yliopistosta; Jaana Seikkula-Leino, Turun yliopistosta ja Lappeenrannan teknillisestä yliopistosta; Minna Taivassalo-Salkosuo, OPH:sta ja Virpi Utriainen, Nuori Yrittäjyys ja YES verkostosta. Lisäksi ohjausryhmään kuuluivat hankkeen hallinnoijan edustajat. Ohjausryhmän rooli hankkeen onnistumisen, tulosten raportoinnin sekä levittämisen kannalta oli erittäin merkittävä, joten haluamme esittää siitä lämpimät kiitokset.

Tutkimus ja siihen liittyvä tiedottaminen käynnistyivät kohderyhmien keskuudessa syksyllä 2010. Yksityiskohtainen toteutus suunnitelma viimeisteltiin rahoittajan kanssa syksyn 2010 aikana. Toteutetut hankkeet ja niiden kartoitus, listaus ja perustietojen haku tehtiin vuoden vaiheessa 2010 – 2011. Hanketoimijoille, kohde- ja sidosryhmille tehtiin a) kyselytutkimus webropol kyselynä (N=471) helmikuun – toukokuussa 2011 ja b) teemahaastattelut puhelinhaastatteluina (N=72) huhtikuun – kesäkuussa 2011. Lisäksi tiedusteltiin webropol kyselynä yrittäjien mielipiteitä ja ajatuksia kysymykseen, millaisia yrittäjyyden edistämistoimenpiteiden pitäisi yrittäjien mielestä olla eri kouluasteilla ja muutoinkin, toukokuussa 2012 (N=48). Hankkeen omia työpajoja pidettiin fokusryhmätyöskentelynä hankkeen tulosten levittämiseksi ja erityisesti tärkeiden teemojen esille saamiseksi raportoitiin maaliskuussa 2010, toukokuussa 2011, joulukuussa 2011. Lisäksi osallistuttiin aktiivisesti sekä kansalliseen että kansainväliseen yrittäjyyden edistämisen verkostotyöhön (YKTT, YVI, YES, OPH tilaisuudet, Suomen yrittäjien tilaisuudet, KOEL tilaisuudet, ESU, NCSB, CB EntreInt, HEI ICI jne.). Tulosten analysointia ja raportointia tehtiin ajanjaksolla elokuun 2011 – lokakuun 2012.

Tutkimuksen mukaan hankkeiden on koettu toteutuneen hyvin ja lähtökohtaisesti asetelmat yrittäjyyskasvatuksen kehittämiseksi ovat olleet hyvät. Noin puolessa vastauksista korostettiin, että yrittäjyyskasvatuksessa on ollut esteitä. Kuitenkin todettiin, että vaikka esteitä organisaatiossa ja alueella on ollut, on hyvien käytäntöjen jalkauttaminen onnistunut joka tapauksessa. Tämä kertoo toimijoiden sinnikkyydestä ja siitä, että he uskovat asiaansa ja sen tulevaisuuteen. Esteitä tulkittaessa voitiin löytää pääteemat, joihin puuttamalla ja joita kehittämällä yrittäjyyskasvatuksen toteuttaminen voisi asteittain helpottua. Nämä muutosta kaipaavat pääteemat olivat: 1) asenteisiin vaikuttaminen, jolloin mahdollinen vastustus vähenee, 2) opetusmenetelmäosaamisen puutteen korjaaminen, eli yrittäjyyskasvatusasian kouluttaminen, 3) rakenteiden joustavoittaminen ja opetus suunnitelmaosaamisen kehittäminen, 4)

yrittäjyysosaamiseen panostaminen ja 5) palkkausjärjestelmien kehittäminen joustavammiksi, mm. tukemaan uudenlaisissa ympäristöissä tapahtuvaa oppimista.

Erilaisia uusia käytänteitä esille tuodaksemme voidaan todeta, että tilanne oppilaitoksissa on kohtuullisen hyvä. Merkittävä osa vastaajista koki, että yrittäjyyskasvatus on sisällytetty oppilaitoksen opetussuunnitelmiin ja uudenlaiset pedagogiset mallit ovat osa koulun toimintakulttuuria. Erittäin hyvältä näyttää tilanne myös toimijoiden verkostoyhteistyön osalta. Valtaosa vastaajista katsoo, että yhteistyö on vahvistunut ja että se jatkuu edelleen. Jossain määrin heikompi tilanne on yrittäjyyskasvatuksen asemassa kunnissa ja alueella. Tilanne näissäkin on kohtuullinen, mutta vaatii vielä panostusta.

Yrittäjyystaitojen kehittämiseksi voidaan nostaa esille päähuomioita, joita opetukseen tulisi pystyä liittämään. Nämä pääteemat ovat Tiimissä ja ryhmässä toimimisen taidot, Sisäisen yrittäjyyden taidot, Oppilaitos-osuuskunta osaamisen taidot, Riskinottokyvyn huomioiminen ja lisääminen sekä Yritystoimintaosaamisen kehittäminen. Lisäksi halutaan tuoda esille, että opetuksen kehittämisessä kohti yrittäjämäisempää oppimista olisi hyvä muistaa oppimisympäristöjen kehittyminen ja yrittäjänä toimiminen jo opintojen ohessa, itseohjautuvuuteen ohjaaminen sekä yrittäjyyden linkittäminen yli oppiainerajojen.

Opettajien perus- ja jatkokoulutuksen kehittämisestä yrittäjyyskasvatuksen näkökulmasta tutkimus toi esille, että kantavana ideologiana opettajille suunnatuissa opinnoissa pitäisi olla käytännönläheisyys, yrittäjä- ja yritys yhteistyö, positiiviseen yrittäjyysasenteeseen vaikuttaminen ja positiivisen ilmapiirin luominen. Konkreettisia ideoita, joita tutkimusaineistosta voidaan tehdä opettajankoulutuksen kehittämiseksi yrittäjyyskasvatuksen näkökulmasta, olivat myös seuraavat teemat: opetusmenetelmien tulisi ohjata tekemällä oppimiseen ja ongelmaratkaisukyvyyn kehittymiseen, yrittäjyysopintojen olisi oltava pakollinen osa opettajankoulutusta, oppijan omien vahvuuksien esille nostamiseen liittyviä käytänteitä pitäisi olla vahvemmin mukana, rohkeuteen ja luovuuteen olisi opittava kannustamaan ja epäonnistumisista ei tulisi rangaista. Täydennyskoulutuksessa tulisi olla mukana yrittäjiä ja opettajille pitäisi pystyä osoittamaan yrittäjä –mentori tuekseen. Yrittäjyyttä tukevien oppimisympäristöjen käyttöönotto ja testaaminen opettajankoulutuksessa olisi ehdottoman tärkeä asia. Työelämäyhteistyötä tulisi tiivistää ja koulutukseen olisi saatava mukaan työelämäjaksoja. Yrittäjyys tulisi nähdä poikkielekkaavaksi teemaksi, eli kaikkiin oppiaineisiin jo opettajankoulutuksessa tulisi sisällyttää yrittäjämäistä pedagogiikkaa.

Tulevaisuuden suunnitelmista yrittäjyyskasvatuksen edelleen jalkauttamiseksi ja juurruttamiseksi käytäntöihin ja sisältöihin voidaan tutkimuksesta koosteena tuoda esille mm. rakenteisiin ja resursointiin liittyviä yrittäjyyden juurruttamissuunnitelmia. Opetussuunnitelmiin ollaan vahvasti lisäämässä yrittäjyysasiaa ja pedagogisia uudistuksia ollaan tekemässä esim. yrittäjyyden polkuopinnot ja harjoitusyritys- sekä osuuskuntayrittäjyyden tuleminen osaksi opetusta. Lisäksi tuotiin esille opettajien suunnitelmia hakeutua yrittäjyyskasvatuksen täydennyskoulutukseen (sekä lähiopetukset että myös virtuaalioppiminen), jotta esille nostettu osaamisvaje poistuisi.

Hankekyselystä voidaan tuoda kootusti esille vastaajien antamia suosituksia yrittäjyyden edistämiseksi eri kouluasteille. Voidaan sanoa, että kautta linjan sekä hanketoimijoiden, opettajien että yrittäjien keskuudessa oli kantavana mielipiteenä se, että yrittäjyyttä voi olla kaikilla asteilla aina varhaiskasvatuksesta yliopistoihin saakka. Varhaiskasvatuksen parissa yrittäjyys kannattaa nähdä omaehtoisuuteen, itseohjautuvuuteen, ryhmässä toimimiseen ja ideointiin kannustamisena. Esille kannattaisi tuoda myös seikat, miksi työtä tehdään ja miksi vanhemmilla on töissä kiire. Lasten tasapainoiseen kasvuun yksilönä ja myöhemmin ryhmässä tulisi panostaa erityisen paljon. Hyvinä menetelminä esille nostettiin kauppaleikit ja yritysvierailut sekä pienimuotoinen palkitseminen uusista ideoista.

Perusopetukseen sen sijaan voidaan yrittäjyys jo tuoda esille asteittain yrityksen perustamisenakin. Toki alaluokilla voisi pitäytyä omien vahvuuksien tunnistamisen, hyvän itsetunnon luomisen ja vahvistamisen, aloitteellisuuden ja vastuunottamisen, yhteistyötaitojen hiomisen, projektimaisen työskentelyn, yritys- ja yrittäjävierailijoiden metodeissa. Yläluokilla voidaan siirtyä yritystoiminnan pyörittämistä kuvaavien seikkojen valottamiseen.

Lukioissa ja ammatillisessa koulutuksessa opetus voi tähdätä jo yrityksen perustamiseen opintojen ohessa. Yrityksen perustaminen ja uusien ideoiden innovointi tulisi olla kiinteä osa opetusta. Ammattikorkeakouluissa ja yliopistoissa yrittäjyys voi olla selkeästi osa opintoja ja opetuksen sekä tehtävän tutkimuksen tulisi olla työelämän tarpeita palvelevaa. Menetelmiksi tarvitaan todellisia yrityscaseja ja todellisia yritys- ja yrittäjäkäyntejä.

Tutkimusraportin kirjoittajien työnjako on ollut seuraava. Anne Gustafsson-Pesonen toimi hankkeen projektipäällikkönä ja on kirjoittanut laaditusta raportista tiivistelmän, yhteenvedon, viitekehyksen ja kirjoittanut laadullisen aineiston tulkinnat. Pertti Kiuru vanhempana tutkijana on koostanut ja kirjoittanut tutkimuksen kvantitatiivisen aineiston tulkinnan.

Tutkimuksen työstöä on johtanut yrittäjyyskasvatuksen asiantuntijaryhmä Aalto-yliopiston kauppakorkeakoulusta. Asiantuntijaryhmään kuuluivat tutkimuksen kirjoittajien lisäksi tutkimusryhmän vetäjä ja yrittäjyyskasvatuksen professori Paula Kyrö sekä asiantuntijat tutkimusjohtaja, KTT Jari Handelberg, koulutuspäällikkö, KT Outi Hägg, tutkimusassistentit Laura Karjalainen, Sara Sallinen, Jenni Wikström, Katriina Rossi ja Elsi Mynttinen.

2 Johdanto

Lissabonin Eurooppa-neuvoston kokouksessa maaliskuussa vuonna 2000 (http://europa.eu/legislation_summaries/education_training_youth/general_framework/c10241_fi.htm) asetettiin tavoitteeksi rakentaa unionista maailman kilpailukykyisin ja dynaamisin tietopohjainen talous, joka kykenee ylläpitämään talouskasvua, luomaan uusia ja parempia työpaikkoja ja luomaan sosiaalista yhteenkuuluvuutta. Tämä edellyttää toimenpiteitä yrittäjyyden edistämiseksi. EU:n työllisyysuuntaviivoissa on yrittäjyys ja yrittäjyyden tukeminen nostettu yhdeksi kehittämiskohteeksi (http://europa.eu/legislation_summaries/employment_and_social_policy/community_employment_policy/es/em0007_fi.htm). Euroopan unionin neuvoston 14.2.2001 (<http://eur-ex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2001:043:0007:0009:FI:PDF>) linjaukset määrittelevät yrittäjyyden edistämisen yhdeksi painopisteeksi koulujärjestelmässä. Euroopan unionin komission yrittäjyyden vihreä kirja julkaistiin 21.1.2003 (http://www.yrittajakoulu.fi/tietotori/Liikanen_EU_%20green.paper.fi.pdf). Siinä todetaan, että koulutuksen olisi osaltaan edistettävä yrittäjyyttä luomalla oikeanlainen ajattelutapa, vahvistamalla yrittäjätaitoja sekä luomalla tietoisuus yrittäjyydestä yhtenä työnteon muotona.

Opetus- ja kulttuuriministeriön tavoitteena on yrittäjyyden politiikkaohjelman toimenpitein lisätä kansalaisten valmiuksia ryhtyä halutessaan yrittäjiksi yrittäjyyskasvatuksen ja – koulutuksen keinoin sekä liiketoimintaosaamista vahvistamalla (<http://vnk.fi/julkaisut/julkaisusarja/julkaisu/fi.jsp?oid=325040>). Tavoitteena on lisätä yrittäjyyden houkuttelevuutta yhtenä työnteon muotona. Yrittäjyyden ja yritystoiminnan osaamis pohjan vahvistaminen kattaa koko koulujärjestelmän.

Opetus- ja kulttuuriministeriön vuonna 2009 laatimissa yrittäjyyskasvatuksen suuntaviivoissa (<http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2009/liitteet/opm07.pdf>, myöhemmin OPM 2009) tuodaan esille, että yrittäjyyskasvatus on yrittäjyyttä ammatinharjoittamisena huomattavasti laajempi käsite. Yrittäjyyskasvatus käsitteenä kattaa myös yrittäjyyskoulutuksen. Se pitää sisällään sekä aktiivisen ja oma-aloitteisen yksilön, yrittäjämäisen oppimisympäristön, koulutuksen ja yrittäjyyttä tukevan toimintaverkoston yhteistyön että yhteiskunnan aktiivisen ja yrittäjämäistä toimintaa tukevan politiikan. Yrittäjyyskasvatuksen tuloksena syntyy yritteliäisyyttä kaikilla yhteiskunnan tasoilla ja myös yritystoiminnan vahvistumista sekä uutta yritystoimintaa.

Yrittäjyyskasvatus on osa elinikäistä oppimista, jossa ihmisen koulutus- ja oppimispolkujen eri vaiheissa yrittäjyyteen liittyvät valmiudet kehittyvät ja täydentyvät. Kyse on elämänhallinnan, vuorovaikutuksen ja itsensä johtamisen taidoista, kyvystä innovaatioihin sekä muutosten kohtaamiseen. Koulutuksen ja kasvatuksen tehtävä on tukea yrittäjyyden kehittymistä toimintatavaksi, jossa asenne, tahto ja halu toimia yhdistyvät tietoihin ja korkeaan osaamiseen. (OPM 2009).

Yleissivistävässä koulutuksessa korostetaan myönteisiä asenteita, yrittäjyyteen liittyviä perustietoja ja -taitoja sekä yrittäjämäistä toimintatapaa. Toisella asteella ja korkea-asteella osaamista syvennetään ja mukaan tulevat myös yritystoimintaan liittyvät valmiudet. Yrittäjämäinen toimintakulttuuri ja toimintatapa toteutuvat parhaimmillaan yhteistyössä toimintaympäristön kanssa kullekin koulutustasolle asetettujen yrittäjyyskasvatuksen tavoitteiden mukaisesti. (OPM 2009).

Ammatillisen koulutuksen tutkintojen perusteet on uudistettu ja niihin on sisällytetty yrittäjyys- ja yritystoimintaopintoja vähintään viiden opintoviikon verran. Kaikki opiskelijat saavat perustiedot yritystoiminnasta ja valmiuksia toimia yrittäjämäisesti toisen palveluksessa. Painopisteitä ammatillisen koulutuksen uudistamisessa ovat olleet mm. työpaikkaohjaajien koulutuksen kehittäminen, ammatillisten

opettajien työelämäyhteyksien ja työssäoppimisen vahvistaminen sekä opinto-ohjauksen kehittäminen yrittäjyyttä ja yritystoimintaa edistäväksi. (OPM 2009).

Korkeakoulut ovat vastaavasti siirtymässä korkeakoulupohjaisen yrittäjyyden edistämässä toiseen kehitysaaltoon, jota luonnehtii yrittäjyyskasvatuksen ja alkavan yrittäjyyden hyvälle käytännölle rakentuva yrittäjyyden ja yritystoiminnan edistämisen systematisointi, kasvuyrittäjyyden edistäminen, yritystoiminnan kansainvälistyminen sekä korkeakouluosaamisen kaupallistaminen yritystoiminnan lähtökohtana ja yritysten kasvun vauhdittajana. (OPM 2009).

Yrittäjyyskasvatuksen suuntaviivoissa painottuvat eri koulutusasteiden, työ- ja elinkeinoelämän, järjestöjen, hallinnollisten ja poliittisten päätöksentekijöiden sekä kotien kanssa tehtävä verkostoyhteistyö. Näissä verkostoissa kehitetään kasvatuksen ja opetuksen tavoitteita ja sisältöjä, oppimisympäristöjä sekä toimintakulttuuria, joissa oppijan yrittäjämäiset valmiudet ja elämänhallinta vahvistuvat. Siten myös oppijalla kehittyvät tiedolliset, taidolliset ja asenteelliset valmiudet sekä toimintatapa, jotta hän kykenee toimimaan yrittäjämäisesti omassa henkilökohtaisessa elämässään yhdessä toisten kanssa. Tällä kaikella vahvistetaan myös sitä, että oppijan on helppo toimia tulevaisuuden työmarkkinoilla, joko yrittäjänä tai toisen palveluksessa toimien. (OPM 2009).

Suomessa on toteutettu viimeiset kaksi vuosikymmentä aktiivisesti yrittäjyyskasvatuksen edistämisen strategiaa ja sitä tukevia kehityshankkeita. Strategia kiteytyy yhdeksään ulottuvuuteen; hallitusohjelman linjauksiin, keskushallinnon normi- ja informaatio-ohjaukseen, opettajien perus- ja täydennyskoulutukseen, yrittäjien pedagogisten valmiuksien kehittämiseen, kehittämishankkeisiin sekä tutkimukseen ja arviointiin. EU-rahoituskauden 2007 - 2013 saavuttaessa puolen välin oli tarve tehdä kokonaisvaltainen ja syvälinen arvio 2000-luvulla toteutetuista ja meneillään olevista yrittäjyyden kehityshankkeista, että olemassa olevat, käytännössä opitut ja koetut sekä tutkimuksen kautta tunnistetut hyvät käytännöt voidaan ottaa huomioon vielä rahoituskauden jälkimmäisellä puoliskolla yrittäjyyskasvatuksen hankkeita ja toimintamalleja edelleen kehitettäessä.

YKOONTI hanke koosti ja arvioi viimeisimmän vuosikymmenen (2000 - 2010) aikana toteutettuja ja meneillään olevia yrittäjyyskasvatuksen kehittämishankkeita, niissä tuotettuja käytänteitä ja niiden vaikuttavuutta. Hanke teki alustavia johtopäätöksiä kehitystoiminnan edelleen suuntaamiseksi vielä meneillään olevan EU-rahoituskauden jälkimmäisellä puoliskolla ja siitä eteenpäin lähitulevaisuudelle, ottaen huomioon esimerkiksi yrittäjyyskasvatuksen suuntaviivoissa vuodelle 2015 asetetun tahtotilan.

3 Yrittäjyyskasvatuksesta sanottua ja viitteitä hankearviointiin liittyen

Aluksi on huomioitava, että yrittäjyyskasvatuksen yksiselitteistä ja kaiken kattavaa määritelmää ei voitane lyhyesti kuvata. Tässä tutkimuksessa onkin pitäyditty kuvaamaan vain joitain määritelmiä ja avauksia yrittäjyyskasvatuksen tutkimukseen liittyen. Erityisesti on kansallisella tasolla pitäyditty OKM:n linjauksiin ja kansainvälisellä tasolla eurooppalaiseen yrittäjyyskasvatuksen tutkimukseen. Hankearvioinnin ja siihen liittyvä yrittäjyyskasvatuksen arviointitutkimus on varsin nuorta. Tutkija on pyrkinyt avaamaan erilaisia hankearvioinnin suuntauksia ja tuonut esille tiettäjä ongelmakohtia ja havaintoja hankearviointiin liittyen sekä kuvannut muutamia tehtyjä yrittäjyyskasvatukseen liittyneitä arviointitutkimuksia.

3.1 Yrittäjyyskasvatuksen määritelmiä

Yrittäjyyskasvatuksen kansallisissa ja kansainvälisissä tutkimuksissa on laajasti annettu suosituksia yrittäjyyden toteuttamiseen koulumaailmassa. OKM (OPM 2009) on Yrittäjyyskasvatuksen suuntaviivat paperissaan kuvannut yrittäjyyden ja yrittäjyyskasvatuksen käsitteitä seuraavasti. Yrittäjyys on yksilön kykyä muuttaa ideat toiminnaksi. Se sisältää luovuuden, innovaatiokyvyn ja riskinoton, samoin kuin kyvyn suunnitella ja johtaa toimintaa tavoitteiden saavuttamiseksi. Nämä ominaisuudet tukevat yksilön jokapäiväistä elämää, koulutuksessa, työssä, vapaa aikana ja muussa yhteiskunnallisessa toiminnassa. Ominaisuuksia tarvitaan yritystoiminnassa, mutta ne lisäävät myös työntekijän tietoisuutta työstään ja auttavat tarttumaan mahdollisuuksiin. Yrittäjyyskasvatuksella tarkoitetaan pääasiassa opetushallinnon alalla tehtävää laaja-alaista työtä yrittäjyyden vahvistamiseksi. Yrittäjyyskasvatusta tekevät ja toimintaa tukevat myös useat työelämätahot ja järjestöt. Käytännön toimenpiteiden tavoitteena ovat myönteisten asenteiden lisääminen, yrittäjyyteen liittyvien tietojen ja taitojen kehittäminen, uuden yrittäjyyden aikaansaaminen, yrittäjien ja yrityksissä olevan henkilöstön osaamisen kehittäminen sekä yrittäjämäinen toimintatapa työpaikoilla ja kaikessa muussakin toiminnassa. Yrittäjyyskasvatus perustuu elinikäiseen oppimiseen ja verkostomaiseen toimintatapaan.

Yrittäjyyskasvatuksen suuntaviivat paperissa (OPM 2009) on esille nostettu myös tahtotila 2015, johon yrittäjyyskasvatuksen kehittämisessä pyritään. Tahtotila 2015:

- o Yrittäjyyskasvatuksen eri toimijoiden verkostoyhteistyö on vahvistunut kansainvälisellä, valtakunnallisella, alueellisella ja paikallisella tasolla
- o Yrittäjyyskasvatuksen kehittämiseen liittyvien toimintojen painopiste on alue- ja paikallislähtöistä
- o Alueellisten resurssikeskusten toiminta on vakiintunut ja valtakunnallisesti kattava
- o Yrittäjyyskasvatus on nykyistä vahvemmin sisällytetty uudistuviin opetussuunnitelmien perusteisiin. Se on myös nykyistä vahvemmin osa koulujen ja oppilaitosten omia opetussuunnitelmia
- o Yrittäjyyskasvatus on sisällytetty nykyistä vahvemmin osaksi kuntien koulu- ja elinkeinotoimen strategioita ja kehittämissuunnitelmia

Lisäksi on kirjattu eri kouluasteille linjauksia yrittäjyyskasvatusta koskien. Ammatillisten perustutkintojen perusteisiin ja näyttötutkinnon perusteisiin sisältyvät yrittäjyysopinnot ovat lisänneet tutkinnon suorittaneiden omaa yritystoimintaa sekä kannustaneet yrittäjämäiseen toimintaan toisen palveluksessa. Korkeakoulut ovat sisällyttäneet kokonaisstrategioihinsa yrittäjyyden. Korkeakoulun strategian mukaisesti

on laadittu hyväksytty toimintatapa, jossa kannustetaan ja tarjotaan valmiuksia yrittäjyydelle työnteon muotona, synnytetään innovaatioita ja luodaan edellytyksiä yritysten kasvulle. Yrittäjämäisiin oppimisympäristöihin ja yrittäjyyspedagogiikkaan liittyvää tutkimusta on vahvistettu ja se on aikaisempaa poikkitieteellisempää. Opettajien peruskoulutuksessa on kiinteänä osana yrittäjyyskasvatus. On luotu malli, joka mahdollistaa opettajien laajamittaisemman osallistumisen yrittäjyyskasvatukseen liittyvään täydennyskoulutukseen ja työelämäjaksoille. Opettajien perus- ja täydennyskoulutuksessa on kehitetty verkostoyhteistyötä vahvistavia oppimisympäristöjä esimerkiksi virtuaalisia mahdollisuuksia hyödyntäen. (OPM 2009).

Kansainvälisistä tutkimuksista voidaan nostaa esille mm. Gibb (2005), Fayolle (2007, 60), Fayolle ja Gailly (2008), jotka ovat tutkimuksissaan kuvanneet, että yrittäjyyteen oppiminen tapahtuu paremmin tekemällä kuin kuuntelemalla oppien. Käytännönläheinen, tekemällä ja harjoitteilla oppiminen sekä tiimityöskentely ovat parhaita yrittäjyyteen oppimisen menetelmiä.

Kyrö ja Ripatti ovat tutkimuksessaan esittäneet, että yrittäjyyskasvatukselle asetetut laaja-alaiset tehtävät ja ponnistelut olivat 2006 vasta oikeastaan alussa. Toisaalta jo tuolloin he toivat esille, että virinnyt uusi tutkimus ja kokeilut ennakoivat perustavaa laatua olevien muutosten mahdollisuuksia koulutusjärjestelmän sisällä ja suhteessa muihin yhteiskunnallisiin instituutioihin. Näihin sanoihin on erinomaisen hyvä yhtyä käsillä olevassa tutkimuksessa, muutos kohti yrittäjämäisempää koulua vajaan kymmenen vuoden aikana on ollut valtavan suuri. (Kyrö & Ripatti 2006).

Kyrö ja Carrier (2005, 25) ovat sitä mieltä, että opettajilla (laajemmin myös kouluilla) pitäisi olla mahdollisuus tarjota opiskelijoille oppimisympäristöjä, joissa nämä voivat testata, nähdä, kommunikoida ja tuntea oppimaansa sekä vapaasti organisoida asioita. Kyrö, Kurczewska ja Osei-Bonsu (2011) ovat nostaneet esille, että yrittäjyyskasvatuksesta tulisi pystyä esittelemään parhaiden yrittäjyyskasvatuksen menetelmien ja välineiden yhdistelmiä, jotta kaikki oppilaat saataisiin oppimaan ja omaksumaan yrittäjyysasiaa mahdollisimman syvällisesti ja laajasti. Kyrö (2006) on kuvannut yrittäjyyskasvatuksen käsitteen olevan varsin laaja. Hänen tutkimustensa mukaan yrittäjyyskasvatus on prosessi, yrittäjän ja yrityksen välillä. Lopputulemana kehittyä yrittäjämäinen toimija (yritys) ja yrittäjiä. Kyrö suosittaakin pitkäjänteistä ja laaja-alaista yrittäjyyden oppimisprosessia. Kuva 1 avaa yrittäjyyskasvatuksen viitekehystä Kyrön 2006 tekemien havaintojen perusteella.

Yrittäjyyskasvatuksen teoreettinen viitekehys (Kyrö 2006)

Kuva 1. Yrittäjyyskasvatuksen teoreettinen viitekehys (Kyrö 2006).

Diensberg (2008) on tutkimuksissaan tuonut esille, että yksilöllisiin opetussuunnitelmiin pääseminen olisi keino yrittäjyyden mahdollistumiseen kouluissa. Lisäksi Diensberg samassa tutkimuksessa on sitä miltä, että luokkamaisesta opetuksesta pitäisi päästä joko kokonaan tai osin eroon, jotta yrittäjyyteen oppiminen olisi mahdollista. Yritteliäisyyden edistäminen mielletään usein ja laajasti kaikkien koulujen ja oppilaitosten tehtäväksi (Ikonen, 2006, 14). Pohdittaessa, millaista yrittäjyyden edistäminen pitäisi kouluissa olla, on Ristimäki (2001) tutkimuksissaan tuonut esille, että ulkoisen yrittäjyyden edistämistä ei saisi kokonaan irrottaa perusopetuksenkaan (puhumattakaan ylempien asteiden koulutuksesta) tehtävistä. Hän näkee, että yrittäjyyskasvatuksen laaja-alainen yhteiskunnallinen hyöty on helposti jäämässä saavuttamatta. Ristimäki (1999, 459; Ristimäki, 2001, 49) on tuonut esille, että liian vahvasti sisäisen yrittäjyyden korostaminen koulun yrittäjyyskasvatuksessa saattaa johtaa siihen, että palkansaajilta vaadittavia ominaisuuksia, kuten ahkeruutta, täsmällisyyttä ja tunnollisuutta painotetaan yrittäjältä vaadittavien ominaisuuksien, kuten luovuuden, kekseliäisyyden, rohkeuden ja riskinoton kustannuksella. Hänen mukaansa tällaisessa tulkinnassa on vaarana, että ”yrittäjyyskasvatuksen lapsi heitetään pesuveden mukana pois eikä haluttua päämäärää saavuteta” (Ristimäki, 1999, 459).

Yrittäjyyden edistämässä eri kouluasteilla on hyvä muistaa, että yrittäjyys ei ole synnynnäistä, vaan sitä voidaan opettaa lisäämällä osaamista ja tietoa sekä ihmisten käyttäytymiseen vaikuttamalla (Jones & Iredale 2006; Nurmi & Paasio 2007; Paasio, Nurmi & Heinonen 2005; Rae 2000; Rae 2004a ja b; Rae 2005; Rae & Carswell 2001). Suositeltavia menetelmiä ovat mm. opetuskeskustelut, erilaiset ryhmätyöt ja reflektointi (Heinonen & Akola 2007), yritysten simulointi (Hägg & al. 2005), työpajat, yritysvierailut, yritysten perustaminen ja erilaiset pelit (Hytti & O’Gorman 2004; Leffler & Svedberg 2005), opiskelijoiden yhteiseen kokemukseen perustuva toiminta (Jones & Iredale 2006) sekä käytännön harjoittelun toteuttaminen ”todellista” yritystä vastaavassa ympäristössä (Heinonen & Akola 2007; Hytti & O’Gorman 2004). Seikkula-Leinon (2007, 35–37) mukaan yrittäjyyskasvatuksen toteuttamisessa tulee näkyä esimerkiksi yhteisöllisyys, ongelman ratkaisu, virheistä oppiminen, luovuus ja reflektointi. Yrittäjämäinen pedagogiikka käyttää metodeja, jotka tukevat kokemuksellisuutta, kokeilevuutta, luovuutta, valppautta,

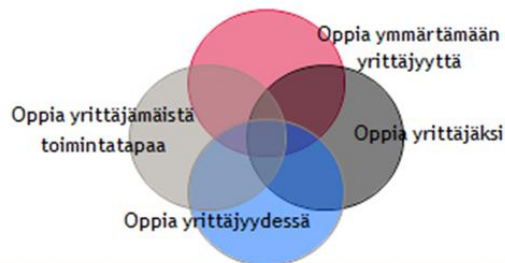
kriittistä ajattelua, vuorovaikutuksellisuutta ja aktiivista toimintaa (Diensberg 2008) mukaellen Hägg. (2011, 28).

Kyrö, Kauppi ja Nurminen (2008) ovat kuvanneet yrittäjämäisen pedagogiikan peruseriaatteita. Heidän tutkimustensa mukaan tieto syntyy toiminnan kautta ja oppija on aktiivinen toimija. Oppijalla on heidän nähdäkseen kokonaisvaltainen suhde ympäristöönsä sekä itseensä ja omaan toimintaansa. Oppija on ainutlaatuinen, vapaa, mutta vastuussa omasta toiminnastaan ja sen seurauksista.

Yrittäjyyskasvatuksen määritelmiä pohdittaessa on myös hyvä muistaa yrittäjyyden nelivaiheinen malli (Scott, Rosa & Klandt 1998; täydennettynä Johanisson et al. 2007, modifioinut Hägg 2010: 1) Oppia ymmärtämään yrittäjyyttä, 2) Oppia yrittäjäksi, 3) Oppia yrittäjyydessä ja 4) Oppia yrittäjämäistä toimintatapaa. Tämä malli kuvaa hyvin, kuinka tärkeää on muistaa, että yrittäjyyden edistäminen on määrätietoinen ja pitkälinen prosessi, ei yksittäinen toimenpide. Yrittäjyyden nelivaiheinen malli on mallinnettu kuvassa 2.

YRITTÄJYYTEEN OPPIMISEN 3+1 VAIHETTA

(Scott, Rosa & Klandt 1998; täydennettynä Johanisson et al. 2007)
1) learning about 2) learning for 3) learning through 4) learning within
entrepreneurship

A! Aalto-yliopisto
Kauppakorkeakoulu
Pienyrityskeskus

Modifioinut Hägg 2010

Kuva 2. Yrittäjyyden nelivaiheinen malli (Scott, Rosa & Klandt, 1998 ja Johanisson, 2007; modifioinut Hägg 2010).

Hägg (2011) on omassa väitöskirjatutkimuksessaan löytänyt mm. seuraavaa. Yrittäjyyden laaja-alainen ymmärrys syntyy hänen mielestään prosessimaisesti. Prosessiluonteisen yrittäjyysvalmennuksen roolina on tukea yksilön yrittäjyyteen samastumisen prosessia. Hägg tuo tärkeiksi teemoiksi yrittäjyyskasvatuksen kehittämisessä yksilön oppimisen, kasvun yrittäjyyteen sekä yrittäjämäisen pedagogiikan käytön yrittäjyyteen valmentautumisessa. Yrittäjäidentiteetin kehittymisen prosessimaisuus tulee huomioida yrittäjyysvalmennuksen ja näin ollen myös yrittäjyyskasvatuksen kehittämisessä. Yrittäjyyden tulisi olla luonnollinen osa kaikkea koulutusta ja sen myötä osa identiteettiä. Jos tämä tavoite saavutetaan, yrittäjyyskasvatus on täyttänyt tehtävänsä. (Hägg, 2011).

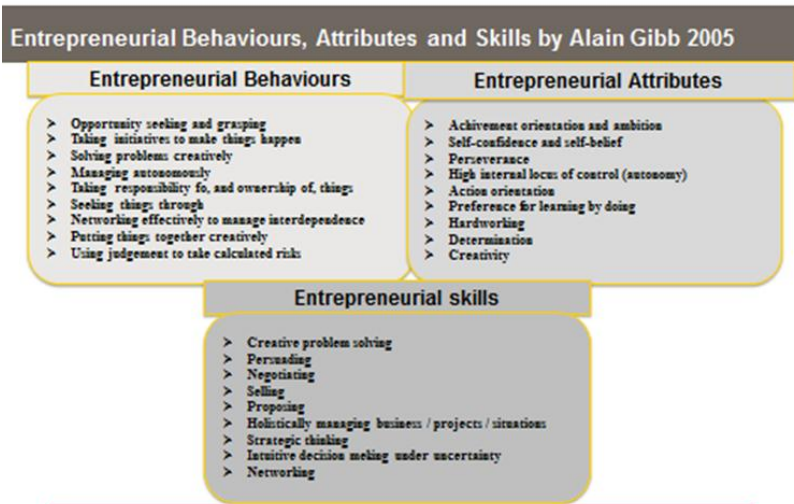
Yrittäjyyskasvatustutkimuksessa puhutaan opettajien avainroolista yrittäjyyskasvatuksen juurruttamiseksi oppilaitoksiin. Yrittäjyyskasvatuksen tavoitteiden toteutuminen mahdollistuu tutkijoiden näkemyksissä

melko suoraviivaisena prosessina (Holmgren & From, 2005). Opettajien työn kautta yrittäjyyskasvatuksen tavoitteet välittyvät oppilaille ja aikanaan konkretisoituvat yhteiskunnassa yrittäjyytenä ja yritteliäinä toimintatapoina (Pihkala ym., 2011; Seikkula–Leino ym., 2010). Useissa tutkimuksissa on havaittu, että prosessi takeltelee edelleen. Opettajat kyllä suhtautuvat yrittäjyyteen ja yrittäjyyskasvatukseen kohtalaisen myönteisesti, mutta asenteelliset muutokset eivät siirry toivotulla tavalla koulun arkeen. Opettajilla on vaikeuksia hahmottaa yrittäjyyskasvatuksen tavoitteita, sisältöjä ja toteuttamistapoja (Esim. Backström–Widjeskog, 2010; Ruskovaara, 2007; Seikkula–Leino ym., 2010; Seikkula–Leino, 2007; Ruskovaara ym., 2011; Pihkala ym., 2011; Ylinen, 2011). Tutkijat pitävät ongelmana usein sitä, että opettajat eivät yhdistä yrittäjyyskasvatuksen tavoitteita ja tuloksia omaan toimintaansa tai ylipäätään koulun toimintaan, vaan kokevat sen olevan pelkästään oppilaiden yrittäjämäisten ominaisuuksien kehittämiseen tähtäävää. Pitäisi muistaa, että juuri opettajien omaa reflektointia ja kykyä luoda yrittäjämäisiä toimintatapoja ja oppimisympäristöjä pidetään edellytyksinä oppilaiden yrittäjämäisyyden kehittymiselle (Seikkula–Leino ym., 2010; Ruskovaara ym., 2011). Opettajien ajattelussa sisäinen yrittäjyys korostuu yrittäjyyskasvatuksesta puhuttaessa eli opettajat mieltävät yrittäjyyskasvatuksen asennekasvatukseksi, jossa ensisijaisesti kehitetään oppilaan yritteliäisyyttä (esim. Backström–Widjeskog, 2010; Lepistö, 2011; Ristimäki, 1998; Ruskovaara ym., 2011).

Yrittäjyyskasvatuksen pedagogiikan tulisi perustua tutkijoiden mukaan konstruktivistiseen oppimiskäsitykseen, joka korostaa oppijan itseohjautuvuutta, autonomisuutta, aktiivisuutta, itsesäätelyn taitoja ja vuorovaikutteisten oppimisympäristöjen merkitystä (Seikkula–Leino, 2006, 30). Yrittäjyyskasvatuksen ihannelilana pidetään usein sitä, että opettajien yrittäjyyskasvatustoimet muodostuvat yrittäjyyskasvatuksen tavoitteista, yrittäjyyttä tukevista menetelmistä ja työtavoista, yrittäjyyttä käsittelevistä opetussisällöistä ja koulun yrittäjämäisestä toimintakulttuurista (Remes, 2003; Seikkula–Leino 2006, 2007).

Yrittäjyyden käsitettä on eri tutkimuksissa avattu paljon. Jo 1986 Peltonen nosti esille, että yrittäjyys on ajattelu-, toiminta- ja suhtautumistapa elämään, mikä merkitsee tavoitteellista ja omavastuista itsensä johtamista. Tähän määritelmään ovat monet tutkijat nojanneet myöhemminkin (Koiranen & Peltonen 1995). Jo 1993 Gibb määritteli yrittäjyyden, että se on kykyä toimia monimutkaisissa ja epävarmoissa tilanteissa luottavaisesti ja vähitellen itsevarmasti. Lisäksi Gibb (2005) määrittelee yrittäjyyden laajemmin, Hänen mukaansa se on tapa tehdä, nähdä, tuntee ja tunnistaa asioita sekä tapa kommunikoida itsensä ja toisten kanssa, että myös tapa organisoida ja oppia asioita sekä asioista. YKOONTI tutkimuksen kyselyn viitekehys ja kysymykset on rakennettu Gibbin (2005) rakentaman yrittäjämäisen käyttäytymisen, ominaisuuksien ja taitojen ja OPM 2009 laatimiin Yrittäjyyskasvatuksen suuntaviivat paperin ympärille. Tutkimuksen kysymykset on rakennettu niin, että on pyritty saamaan vastauksia, ovatko hankkeiden toimenpiteet vaikuttaneet hankkeisiin osallistuneiden opettajien ja oppilaiden yrittäjämäiseen käyttäytymiseen sekä ominaisuuksien ja taitojen kehittymiseen hankkeiden aikana tai jälkeen sekä onko Yrittäjyyskasvatuksen suuntaviivat paperissa esitetyt asiat pystytty ottamaan käytäntöön.

Gibbin (2005) mukaiset yrittäjyyteen liitettävät ominaisuudet, käyttäytyminen ja taidot -viitekehys on kuvattu kuvassa numero 3.

Kuva 3. Yrittäjyyteen liitettävät ominaisuudet, käyttäytyminen ja taidot (Gibb 2005). Kuvan mallinnus Gustafsson-Pesonen, 2011a.

3.2 Viitteitä hankearviointiin liittyen

Hankearvioinnin tarkoituksena on tarkasteltavan kohteen tai toiminnan arvon määrittäminen, arvottaminen ja tulkinnallisen analyysin tekeminen. Keskeisessä asemassa ovat hankkeiden tavoitteet, vaatimukset ja kriteerit, joihin arvioitavaa asiaa verrataan. Arvioinnin tarkoituksena on tuottaa monipuolista tietoa toiminnan arvosta, vahvuuksista ja parantamisalueista sekä laajasti arvioitavan toiminnan kehittäminen. (Koulutuksen arvioinnin uusi suunta 2004 – 2007, s. 52-53.)

Yleisesti hankearvioinnilla tarkoitetaan esille nostettujen kriteerien pohjalta tapahtuvaa ilmiöiden ja toiminnan arvon määrittämistä ja suhteuttamista arviointiperusteeseen (esim. House 1993, 4; House & Howe 1999). Raivola (2000a, 65–66) on todennut: *“Arvioinnin tehtävänä on tuottaa systemaattista informaatiota, johon liitetään arvo- ja hyötypäätelmiä niin, että tietoa voidaan käyttää ohjaamaan jotakin sosiaalista toimintaa pääsemään entistä paremmin ja tehokkaammin sille asetettuihin tavoitteisiin”*. Arviointitiedon hyödyntäminen on osa hankkeen ja koulutuksen arvioinnin vaikuttavuutta. Koulutuksessa vaikuttavuudella (effectiveness) tarkoitetaan useimmiten toiminnalla tavoiteltavaa myönteistä koulutuksen onnistumista ja sen tavoitteiden ja tehtävien täyttymistä (Raivola 2000b, 12).

Arviointitutkimus on systemaattista tieteellisen tiedon keruun menetelmiä hyödyntävää tutkimuskohteen käsitteellistämistä, suunnittelun, toteutuksen ja hyödyllisyyden arvioimiseksi. Laajemmin määriteltynä arviointitutkimuksella hankitaan informaatiota päätöksen tekoa varten. Ensimmäinen määritelmä rajaa arviointitutkimuksen interventioiden onnistuneisuuden arviointiin ja tyyppillisimmillään liittyy erillisiin kokeilu- ja kehittämishankkeisiin. Jälkimmäinen määritelmä antaa enemmän tilaa tutkia, mitä hankkeessa ja sen osissa tapahtuu. Erotuksena tutkimuksen yleiseen käsitteeseen arviointitutkimukseen kuuluu arvottaminen sovitulla perusteilla. (Koulutuksen arvioinnin uusi suunta 2004 – 2007, s. 52-53.)

Arviointitutkimuksessa vakiintuneen jaottelun mukaisesti arviointitiedon hyödyntäminen voi olla suoraviivaista (instrumental utilization), käsitteellistä ja näkökulmia avaavaa (conceptual utilization) tai aiempia päätöksiä epäsuorasti tukevaa ja legitimoivaa (persuasive utilization) (Rossi ym. 2004, 411; Lampinen 1992, 30–37).

Arviointia ja sen vaikutuksia voidaan tarkastella eri aikaulottuvuuksilla sen mukaan keskittykö se toiminnan aikaiseen (ex nunc), etukäteiseen (ex ante) vai jälkikäteiseen (ex post) arviointiin. Voidaan sanoa, että hankearviointi on pääasiassa jälkiarviointiin perustuvaa analyysia (ex post evaluation), kuten myös YKOONTI hankkeessa pääsääntöisesti, lukuun ottamatta niiden hankkeiden arviointia, jotka olivat arviointihetkellä käynnissä. Näiden käynnissä olleiden hankkeiden kohdalla voidaan YKOONTI hankkeessa puhua kehittävä arvioinnin tarkastelutavasta. Jälkiarviointi tarkastelee hanketta kokonaisuutena ja keskittyy erityisesti hankkeen tuloksiin, vaikuttavuuteen ja tehokkuuteen. Jälkiarviointi kiinnittää huomiota myös tulosten kestävytyteen sekä siihen, mitkä tekijät ovat johtaneet onnistumisiin ja/tai epäonnistumisiin. (European Commission 2004, 13; Evaluating EU Expenditure Programmes: A Guide. 1997.)

Jälkiarviointi tarkastelee päättynyttä hanketta, mutta sillä voi olla merkittävä rooli myös tulevaisuudessa tehtävien jatkohankkeiden valmisteluun (Keränen 2003, 11). Jälkiarviointi voidaankin nähdä myös oppimis- ja opetusprosessina tulevan toiminnan parantamiseksi. Arvioinnista voivat parhaimmillaan oppia myös muut kuin hankkeen toteuttajaorganisaatiot, sillä sen tarkoituksena on tuottaa yleisesti sovellettavaa tietoa, jota voivat hyödyntää myös muut vastaavanlaisia hankkeita suunnittelevat tai toteuttavat tahot. Jälkiarvioinnilla siis varmistetaan myös hyvien käytäntöjen siirtymistä laajempaan käyttöön. (Keränen 1999, 10.)

Realistinen arviointi (realistic evaluation) edustaa uudempaa arviointitutkimuksen näkökulmaa. Se korostaa vaikutusyhteyksien selvittämistä teorian ja käytännön vuoropuhelun kautta. Syy- ja seuraussuhteet ovat sidoksissa olosuhteisiin ja toimintaympäristöön. Arvioijan on pyrittävä ymmärtämään konteksti ja vaikutusprosessit (mekanismit), jotka johtavat toivottuihin tai ei-toivottuihin tuloksiin. Peruskysymyksiä ovat: mikä toimii, kenen kohdalla ja millaisissa olosuhteissa? (Pawson & Tilley 2005, 362–367; 2000, 215–217; Tilley 2000, 4.) Arviointitutkimuksen piirissä on korostettu, että arviointitulokset eivät ole yksiselitteisiä, vaan edellyttävät aina yhteistä dialogia ja tulkintaa (Lindqvist 1999, 113).

O'Sullivan (2004, 26) käyttää käsitettä yhteistoiminnallinen arviointi (collaborative evaluation). Erityisesti paikallistason arviointiin tämä viitekehys voi tuoda uusia toteutusvaihtoehtoja. Se pyrkii kokoamaan sidosryhmät yhteen arvioinnin eri vaiheissa sekä jakamaan vastuuta, koskien ei vain arviointia, vaan myös päätöksentekoa. Eri osapuolten tasavertainen kuuleminen mahdollistaa yhteisen kehittymisen. Myös erilaiset osallistavat vertaisarviointimenetelmät voivat tarjota vertailutietoa ja toimia keskustelun käynnistäjänä. Menetelmät antavat mahdollisuuden peilata omaa tekemistä toisten toimintaan. Samalla ne tukevat yhteistä oppimista ja levittävät tietoa hyvistä käytännöistä.

Arviointi voidaan kohdistaa myös vaikuttavuuteen ja pyrkiä selvittämään, millaisia vaikutuksia arvioinneilla on ollut päätöksentekoon ja jatkuvaan kehitysprosessiin. Raivolan (2000a, 93) mukaan arvioinnin yhteydessä pohditaan usein neljää arvioinnin pääaluetta 1) hyödyllisyyttä, 2) käyttökelpoisuutta ja soveltuvuutta, 3) oikeutta ja kohtuutta sekä 4) tarkkuusstandardeja. Arviointitiedon hyödyntämistä voidaan peilata myös suhteessa tulevaisuuden tarpeisiin tai siihen, mikä on tuloksista saatu hyöty suhteessa kuluneiden resurssien määrään. Mark ym. (2000, 47) mukaan hyödyntämisen sijaan tarkastelun tulisi ensisijaisesti keskittyä näkökulmiin: 1) Kuinka hyvin arvioitsija on kyennyt määrittelemään, mikä tieto tukee parhaiten yhteiskunnallista hyvinvointia ja kehitystä?, 2) Kuinka laadukasta hankittu tieto on? ja 3) Kuinka

onnistuneesti tulokset on kyetty levittämään asiaankuuluville tahoille, organisaatioille, arviointiin osallisille ja julkisuuteen?

Arvioinnin hyödynnettävyys olisikin nostettava uudella tavalla suunnittelun ja toteutuksen lähtökohdaksi. Kuten Patton (2004, 277) toteaa, *“oleellista on se miten todelliset ihmiset, todellisessa maailmassa, soveltavat arviointituloksia ja kokemuksia.”*

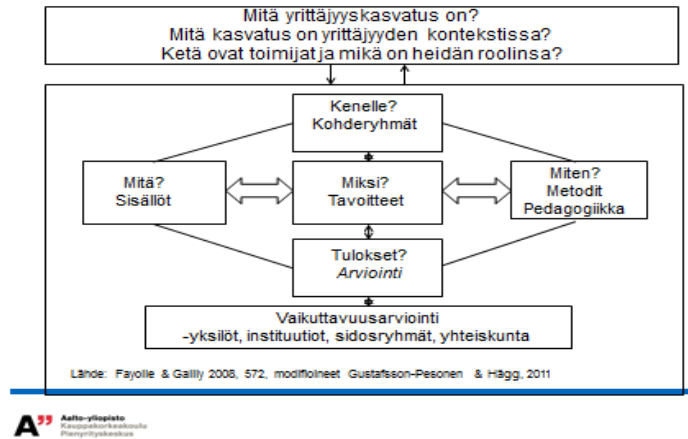
Kehittävä arviointi ymmärretään yleisesti syvälliseen oppimiseen tähtääväksi toiminnaksi. Hakkaraisen (1983) ja Pattonin (1997) mukaan kehittävä arviointi on toiminnan osa (tässä hankkeen osa), ja se itsessään tähtää muutoksiin yksilön ja yhteisön ajattelussa ja ajattelun suhteessa todellisuuteen. Pattonin mukaan lisäksi ulkopuoliset arvioijat ovat osa arvioitavasta kohteesta vastuussa olevaa tiimiä ja työskentelevät yhdessä pitkän aikaa tarkoituksenaan kehittää organisaation toimintaa tai muuta kohdetoimintaa (tässä hanketta). Tässä merkityksessä kyse on pitkäaikaisesta prosessista, jossa arvioijat ovat kehittämisprosessin käynnistäjiä, ylläpitäjiä, opastajia, valmentajia, selventäjiä ja kyseenalaistajia. Tällöin he tuovat kehittämiseen arvioinnin näkökulman. Arvioinnin tulos ei ole arviointiraportti vaan ensisijaisia tuloksia ovat oppiminen, kokemus ja oppimisen avulla syntyvä uusi ajattelu. Arvioinnissa painottuu reflektiivinen vuorovaikutus, prosessin aikana kehittynyt ymmärrys ja muutos, jota arviointi tukee.

Kehittävä arviointi on luonteeltaan formatiivista. Pattonin mukaan (1997 ja 1982; Hämäläinen & Kauppi 2000) arvioinnissa painotetaan osallistuvuutta ja jatkuvaa vuorovaikutusta käytännön toiminnan ja arvioinnin välillä. Pattonin (1997) mukaan arviointiin osallistuvat tahot ja yksilöt määrittävät yhdessä arvioinnin tavoitteet, päämäärät ja menetelmät. Arviointi ei perustu standardeihin ja ennalta määritettyihin kriteereihin, eikä siinä korosteta arviointitulosten yhdenmukaisuutta tai kausaalisia yhteyksiä. Tutkimuksessa ei myöskään painoteta yksinomaan lopputulosta, vaan eri tahojen välisen vuorovaikutuksen ohella monitahoisuutta ja yhteisymmärrystä, konsensusta. Tämänkaltaisessa arvioinnissa todellisuus kuvataan ja pyritään ymmärtämään sellaisena kuin se on. Keskeistä on nähdä jatkuvan kehityksen ja muutoksen luonne ja syvällisyys. Arvioinnin odotetaan ennen kaikkea tukevan kehitystä ja muutosta. Formativisen luonteensa mukaisesti kehittävässä arvioinnissa pyritään osoittamaan kehityksen luonne ja laatu. Kehittävä arviointi paljastaa, mitä on muuttunut ja miten. Kehittävä arviointi soveltuu luonteensa mukaisesti parhaiten toiminnan muutosten arviointiin ja pitkäkestoisiin hankkeisiin. Koska kehittävässä arvioinnissa painottuu arvioinnin prosessimaisuus, se soveltuu koulu yhteisöissä erityisesti ydintoimintojen, kuten koulutusohjelmien ja opetussuunnitelmien, opetuksen ja ohjauksen ja muiden opiskelijapalveluiden arviointiin sekä toimintakulttuurin arviointiin. Kehittävä arviointi mahdollistaa myös hankkeiden arviointityön, koska luonteensa vuoksi mahdollistaa syvällisen, laaja-alaisen ja pitkäjänteisen arviointitiedon keräämisen. Tämän vuoksi myös YKOONTI hankkeen tutkimuksessa on käytetty osin kehittävä arvioinnin menetelmiä.

Kehittävä arviointi on luonteeltaan käytännöllistä – sekä arviointitiedon että arviointiprosessin tulee hyödyttää kehittämistä. Tällöin sekä tulosten että prosessissa syntyvän tietämyksen ja ymmärryksen oletetaan olevan hyödyksi. Kehittävä arvioinnin avulla ei haeta absoluuttista totuutta eikä sen avulla saatu näyttö (evidence based) aina täytä tieteellisen tutkimuksen vaatimuksia, vaikka se onkin systemaattisesti ja luotettavasti kerättyä ja osoitettua (esim. Sebba 2004). Olennaista kuitenkin on, että arviointi täyttää arvioinnille asetetut vaatimukset – arvioinnissa otetaan kantaa ja tehdään arvioivia johtopäätöksiä. Kehittävässä arvioinnissa voidaan nostaa esiin, monista muista lähestymistavoista poiketen, parantamisaluetta ja esittää kehittämissuosituksia. (Sebba 2004).

Fayolle ja Gailly (2008) ovat yrittäjäyyskasvatusta koskevissa arviointitutkimuksissaan törmänneet mm mitattavuuden ongelmaan, *mikä vaikuttaakin mihinkin*. Tämän vuoksi Fayolle ja Gailly korostavat

arviointitutkimuksen tekemisessä tavoitteiden, kohderyhmän ja sisältöjen tuntemisen ja pedagogisten valintojen tärkeyttä. Näihin liittyvät tietenkin myös tulokset, joita pyritään arvioimaan. Myöskään ei pidä unohtaa viitekehysten merkitystä eli mitä yrittäjyyskasvatus on puhuttaessa kasvatuksen kontekstissa. Lopputulemana Fayolle ja Gailly (2008) ovat avanneet vaikuttavuuden mittaamisen problematiikka kuvaavan kehikon, joka on kuvassa 4 avattu.

Kuva 4. Yrittäjyyskasvatuksen arviointi (Fayolle & Gailly, 2008). Modifiointi, Gustafsson-Pesonen 2011a.

Gustafsson-Pesonen ja Remes (2012) havaitsivat, tehdessään arviointitutkimusta yrittäjyyskoulutuksen vaikutuksista ammatillisen toisen asteen opettajien yrittäjyysajatteluun ja käyttäytymiseen työssään koulutusten jälkeen, että todelliset muutokset yrittäjyysajattelussa ja –käyttäytymisessä vievät hyvin pitkän ajan. Vaikuttavuusarviointia tehtiin ensin kolmessa vaiheessa Kirkpatrickin (2006) neljän portaalan mallin mukaan. Neljäs vaihe, eli todellisen muutoksen arviointi organisaatiossa voi tapahtua vasta noin kolmen vuoden kuluttua yrittäjyysvalmennuksesta. Mallia voidaan tutkijoiden Gustafsson-Pesonen ja Remes mukaan tuoda esille yhtenä toimivana vaikuttavuuden arvioinnin työkaluna.

Gustafsson-Pesonen ym. (Gustafsson-Pesonen ym. 2011 b) ovat tehneet yrittäjyyskasvatuksen arviointitutkimusta ammatillisen toisen asteen koulutuksen parissa laajemminkin ja on todettavissa, että neljän portaalan arviointimalli on toimiva, hyvää arviointitietoa antava, kun arvioidaan onnistumisia ja muutoksia toimijoissa ja organisaatioissa.

4 YKOONTI -hankekysely

Keväällä 2011 tehtiin laaja kysely, jossa kohteena olivat kahden viimeisen EU-rakennerahastokauden yrittäjyyskasvatushankkeet.

4.1 Kyselyn sisältö

Kyselyn tarkoituksena oli selvittää vuosina 2000 - 2010 pääosin ESR-osarahoitusta saaneiden yrittäjyyskasvatuksen piiriin kuuluvien hankkeiden onnistumisia sekä pysyviä alueellisia, organisaatio- ja yksilötason muutoksia. Tutkimuksesta nousevien löydösten perusteella pyritään tekemään nostoja ja antamaan ideoita tuleviin yrittäjyyskasvatuksen piiriin kuuluviin kehittämishankkeisiin sekä tuomaan esille

kehittämisideoita yrittäjyyskasvatuksen edelleen lisäämiseen opettajankoulutukseen. Lisäksi pyritään antamaan ideoita yrittäjyyskasvatuksen kehittämiseen eri kouluasteilla. Uusia yrittäjyyspedagogisia mallinnuksia ja käytänteitä on myös pyritty tuomaan esille.

Kyselyssä käsiteltiin useita asiakokonaisuuksia. Osa kyselyn kysymyksistä oli puhtaasti määrällisiä, mutta kyselyyn sisältyi myös joukko avoimia, laadullisia kysymyksiä, jotka on alla olevassa luettelossa *kursivoitu*.

Alla olevaan luetteloon on koottu kyselyyn sisällyneet kysymykset otsikkotasolla:

- **Taustakysymykset.**
 - Vastaajan ensisijainen rooli arvioimassaan kehittämishankkeessa?
 - Vastaajan ikä?
 - Vastaajan sukupuoli?
- **Hankkeen onnistumisen arviointi.**
 - Miten tärkeänä pidät/pidit seuraavia tavoitteita ja miten hyvin katsot niiden toteutuvan/toteutuneen arvioimassasi yrittäjyyskasvatushankkeessa?
 - Tukeeko/tukiko hanke, jota arvioit yrittäjyysmääritelmän (OKM) mukaisia asioita?
 - *Jos vastasit ei, mitä jäi puuttumaan?*
 - Tukeeko/tukiko hanke, jota arvioit yrittäjyyskasvatusemääritelmän (OKM) mukaisia asioita?
 - *Jos vastasit ei, mitä jäi puuttumaan?*
 - Oletko kohdannut organisaatiossasi tai alueellasi esteitä yrittäjyyskasvatuksen edistämistä tukevien toimintatapojen hyödyntämisessä?
 - *Jos vastasit kyllä, millaisia esteitä olet kohdannut?*
 - *Mitä konkreettisia hyviä käytäntöjä opit arvioimastasi hankkeesta?*
 - Oletko voinut viedä arvioimastasi hankkeesta saatuja hyviä käytäntöjä, yrittäjämäisen toiminnan malleja ja pedagogisia toimintamalleja oman organisaatiosi toiminnan yrittäjyyskasvatuksen kehittämiseen?
 - *Jos vastasit kyllä, millaisia hyviä käytäntöjä ym. olet voinut viedä?*
 - *Mikä arvioimassasi kehittämishankkeessa on/oli mielestäsi erityisen onnistunutta?*
 - *Mikä arvioimassasi kehittämishankkeessa menee/meni pieleen?*
 - Mitä hankkeen jälkeen on jäämässä/jäänyt elämään? Mitä mieltä olet seuraavista hankkeen jälkeiseen elämään liittyvistä väittämistä?
 - *Mitä muuta on mielestäsi hankkeen jälkeen jäämässä/jäänyt elämään?*
 - Millaisen kouluarvosanan antaisit arvioimasi hankkeen onnistumiselle kokonaisuutena?
- **Hankkeessa kehittyneet taidot ja osaaminen.**
 - Mitä mieltä olet seuraavista yrittäjyysvalmiuksien ja –taitojen kehittymiseen liittyvistä väittämistä suhteessa arvioimaasi hankkeeseen?
 - *Mitä muita yrittäjyysvalmiuksia ja –taitoja kehittyi?*
 - Mitä mieltä olet seuraavista yrittäjyyspedagogisen osaamisen kehittymiseen liittyvistä väittämistä suhteessa arvioimaasi hankkeeseen?
 - *Mitä muuta yrittäjyyspedagogista osaamista kehittyi?*
- **Opettajien perus- ja täydennyskoulutuksen kehittäminen.**
 - *Millaista yrittäjyyskasvatuksen koulutusta opettajille pitäisi tuottaa?*
 - *Kuvaa toteutustapaa, sisältäjä, metodeja ja laajuutta.*
 - *Kerro omin sanoin, millaista koulutuksen pitäisi olla?*
 - *Tähän voit kirjata kommenttisi kyselystä.*

4.2 Kyselyn kohteiden valinta

Kyselyn perusjoukkona olivat kahden viimeisen EU-rakennerahoituskauden yrittäjyyskasvatushankkeet. Näitä hankkeita oli kaikkiaan 154. Näistä valittiin yhteistyössä YKOONTI ohjausryhmän kanssa mukaan kyselyyn 52 hanketta. Näiden hankkeiden yhteyshenkilöille (projektipäälliköille) lähetettiin pyyntö toimittaa

hankkeen hankehenkilöstöön, kohderyhmiin, ohjausryhmään ja sidosryhmiin kuuluvien henkilöiden sähköpostiosoitteet. Osoitteita saatiin 30 hankkeesta. Osoitteiden määrä vaihteli hankkeittain suuresti, kolmesta osoitteesta 280 osoitteeseen. Näille 30 arviointiin mukaan tulleelle hankkeelle on suunnattu pääosin ESR-osarahoitusta 18,5 miljoonaa euroa.

4.3 Kyselyn suorittaminen ja vastausten määrä

Kyselyä varten saatiin sähköpostiosoitteet 30 hankkeesta. Yhteensä osoitteita oli 1374 eli keskimäärin hieman alle 50 osoitetta/hanke.

Kysely tehtiin sähköpostikyselynä Webropol-alustalla. Kysely lähetettiin 28.2.2011 ja muistutus kyselyyn vastaamisesta lähetettiin kahdesti 9.3.2011 ja 21.3.2011. Sähköpostiosoitteista ei toiminut 184 ja 30 vastaajalta saatiin poissaoloilmoitus, joka kattoi koko vastausajan. Lopulliseksi perusjoukoksi muodostui siis 1160. Vastauksia saatiin kaikkiaan 471, jolloin vastausprosentiksi tuli 40,6 %. Vastausten saanto hankkeittain on esitetty taulukossa 1.

4.4 Hanke- ja vastaajakohtaiset taustamuuttujat

Hankekohtaiset taustamuuttujat kuvaavat:

- **Hankkeen kokoa ja alueellista kattavuutta**
 - Suuret (> 500 000 euroa) valtakunnalliset hankkeet
 - Suuret (> 500 000 euroa) maakunnalliset ja paikalliset hankkeet
 - Pienet (< 500 000 euroa) maakunnalliset ja paikalliset hankkeet
- **Hankkeen toteutusajankohtaa**
 - Edellisen ohjelmakauden hankkeet
 - Nykyisen ohjelmakauden päättyneet hankkeet
 - Nykyisen ohjelmakauden jatkuvat hankkeet
- **Hankkeen toteuttajan sijaintialuetta**
 - Etelä-Suomi
 - Länsi-Suomi
 - Itä-Suomi
 - Pohjois-Suomi

Taulukko 1. YKOONTI-hankekselyyn perusjoukko ja vastausten saanto hankeittain.

Hanke	Alkuperäinen perusjoukko	Osoite ei toimi	Poissa	Lopullinen perusjoukko	Vastauksia	
					kpl	%
KummiWiki	6			6	5	83,3
Kartta kouraan ja matka yrittäjyyteen	16	1		15	12	80,0
Yrittäjyyskasvatuksen mittaristo	47		1	46	33	71,7
Yrittäjyyskasvatuksen ehjä polku	24	2	2	20	14	70,0
Yrittävän elämisen malli	12			12	8	66,7
Y-love: Yrittäjyysluokoverkosto, Jyväskylän seudun yrittäjyysluokio ja Y4-yrittäjyysluokio	3			3	2	66,7
Ykä Yritteliäs	50	4	2	44	25	56,8
Työssäoppijasta yrittäjäksi BUSINESS-TOP	13	2		11	6	54,5
Lupa yrittää	15	2		13	7	53,8
SaTaVa	31	1	2	28	14	50,0
Innovaatio- ja yrittäjyyskeskus Innova	18			18	9	50,0
YRTTI-KESKUS Hyvinvointialojen yrittäjyyden kehittämishanke	12	6		6	3	50,0
HOPE – yrittäjyyskasvatushanke	98	1	1	96	45	46,9
FIRMA – yrittäjyyteen valmentaminen toisella asteella	68	5	1	62	28	45,2
Kasvu yrittäjyyteen	148	10	6	132	58	43,9
Yrittämällä eteenpäin	65	1	3	61	26	42,6
Nuori yrittäjyys: Yrittäjyyskasvatuksen polku ja Nuori yrittäjyys nousuun	43		2	41	17	41,5
YRITÄ	8	2	1	5	2	40,0
Innokatemia	9	1		8	3	37,5
YVI – yrittäjyyskasvatuksen virtuaalinen oppimisympäristö	19			19	7	36,8
LYYTI – löydä oma yrittäjyytesi, Pohjois-Karjalan hanke	20	1		19	7	36,8
YES yrittäjyyskasvatuskeskus	165	4	5	156	55	35,3
Yrittäjyyskoulutuksen uudet opetusmenetelmät (YPEDA)	27	3	1	23	8	34,8
Kädet 007	69	2		67	23	34,3
Ammattiosaajasta yrittäjäksi	61	2		59	20	33,9
Ideaasta liiketoiminnaksi – aloittavan yritystoiminnan tukeminen: Väliäkky Keski-Savon Uusyrityskeskus	11		1	10	3	30,0
Strategialähtöinen liiketoimintaosaamisen kehittäminen	25			25	7	28,0
Yrittäjyyden portaat	5			5	1	20,0
Kulttuuriyrittäjyys, osaamisen edistäminen Keski-Pohjanmaalla	6	1		5	1	20,0
Opplaitosten yrittäjyyskoulutuksen kehittämishanke (VTY)	280	133	2	145	22	15,2
YHTEENSÄ	1 374	184	30	1 160	471	40,6

Vastaajakohtaiset taustamuuttajat kuvaavat:

- **Vastaajan sukupuolta**
 - Nainen
 - Mies
- **Vastaajan ikää**
 - Alle 35 vuotta
 - 35 - 44 vuotta
 - 45 - 54 vuotta
 - 55- vuotta
- **Vastaajan roolia hankkeessa**
 - Hankehenkilöstön edustaja (projektipäällikkö/muu työntekijä)
 - Kohderyhmän edustaja (opettaja/oppilas)
 - Ohjausryhmän edustaja
 - Sidosryhmän edustaja

Taulukossa 2 on esitetty vastaajien (ja hankkeiden) jakautuminen hankekohtaisiin ja vastaajakohtaisiin taustamuuttujiin. Näiden lisäksi taustamuuttujana on käytetty myös yksittäistä hanketta.

Taulukko 2. YKOONTI-hankekselyn vastaajien ja hankkeiden jakautuminen hanke- ja vastaajakohtaisiin taustamuuttujiin.

HANKEKOHTAISET TAUSTAMUUTTUJAT	Hankkeita kpl	Vastauksia	
		kpl	%
Hankkeen koko ja alueellinen kattavuus			
Suuret valtakunnalliset hankkeet	6	215	46
Suuret maakunnalliset ja paikalliset hankkeet	11	174	37
Pienet maakunnalliset ja paikalliset hankkeet	13	82	17
Hankkeen toteutusajankohta			
Edellisen ohjelmakauden hankkeet	14	170	36
Nykyisen ohjelmakauden päättyneet hankkeet	5	70	15
Nykyisen ohjelmakauden jatkuvat hankkeet	11	231	49
Hankkeen toteuttajan sijaintialue			
Etelä-Suomi	9	156	33
Länsi-Suomi	8	174	37
Itä-Suomi	9	128	27
Pohjois-Suomi	4	13	3
VASTAAJAKOHTAISET TAUSTAMUUTTUJAT			
Vastaajan sukupuoli			
Nainen	-	279	59
Mies	-	192	41
Vastaajan ikä			
Alle 35 vuotta	-	45	10
35-44 vuotta	-	146	31
45-54 vuotta	-	157	33
55- vuotta	-	117	25
Ei tietoa	-	6	1
Vastaajan rooli hankkeessa			
Hankehenkilöstön edustaja	-	65	14
Kohderyhmän edustaja	-	209	44
Ohjausryhmän edustaja	-	98	21
Sidosryhmän edustaja	-	99	21

5 Hankekyselyn määrälliset tulokset

Seuraavassa on esitetty hankekyselyn määrälliset tulokset kaikkien vastaajien osalta. Tuloksia on tarkasteltu myös yksityiskohtaisemmin sekä taustamuuttujittain (liite 1) että hankkeittain (liite 2). Kyselyn avoimiin kysymyksiin saatuja laadullisia tuloksia on käsitelty jäljempänä teemahaastattelujen ja fokusryhmien workshopien tulosten yhteydessä.

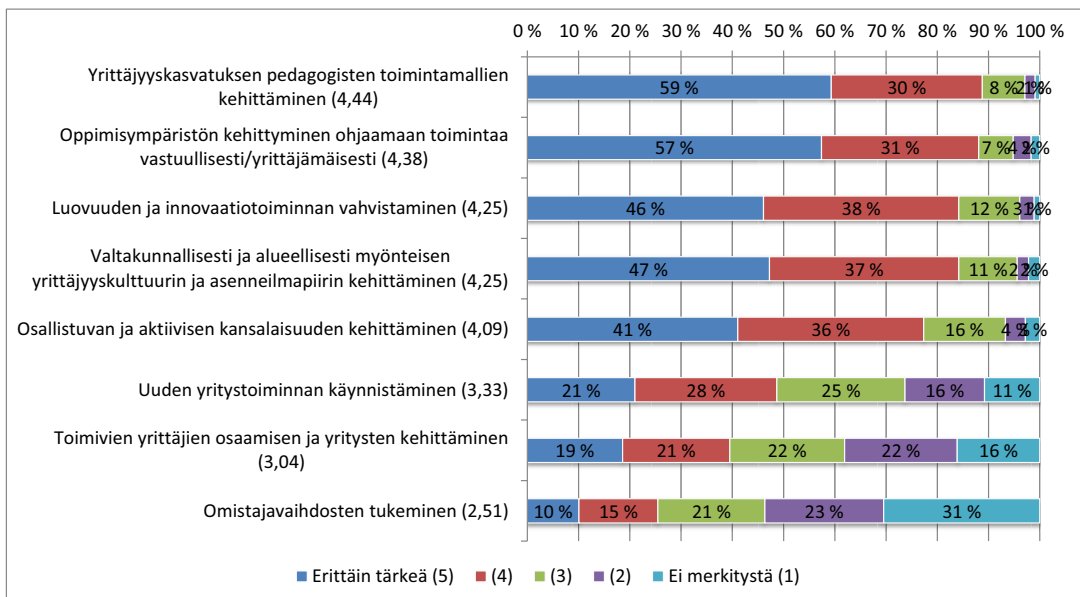
5.1 Hankkeen onnistumisen arviointi

5.1.1 Tavoitteiden tärkeys ja toteutuminen

Kyselyn alussa kerrottiin, miten OKM on omissa linjauksissaan (OPM 2009) määritellyt yrittäjyyskasvatuksen tavoitteet¹. Kyselyssä tiedusteltiin, miten tärkeinä vastaajat pitivät esitettyjä yrittäjyyskasvatuksen tavoitteita arvioimassaan hankkeessa sekä, miten hyvin vastaajat katsoivat näiden tavoitteiden toteutuneen. Kyselyssä käytettiin OKM:n linjausten mukaisia tavoitteita lisättyinä kahdella tavoitteella, joiden ajatusmaailma oli kuitenkin poimittavissa OKM:n julkaisusta.

Vastausjakaumat tavoitteiden tärkeydestä ja niiden toteutumisesta on esitetty kuvioissa 1 ja 2.

Kuvio 1. Miten tärkeänä pidät/pidit seuraavia tavoitteita arvioimassasi yrittäjyyskasvatus-hankkeessa? (tavoitteiden yhteydessä suluissa painotetut keskiarvot)

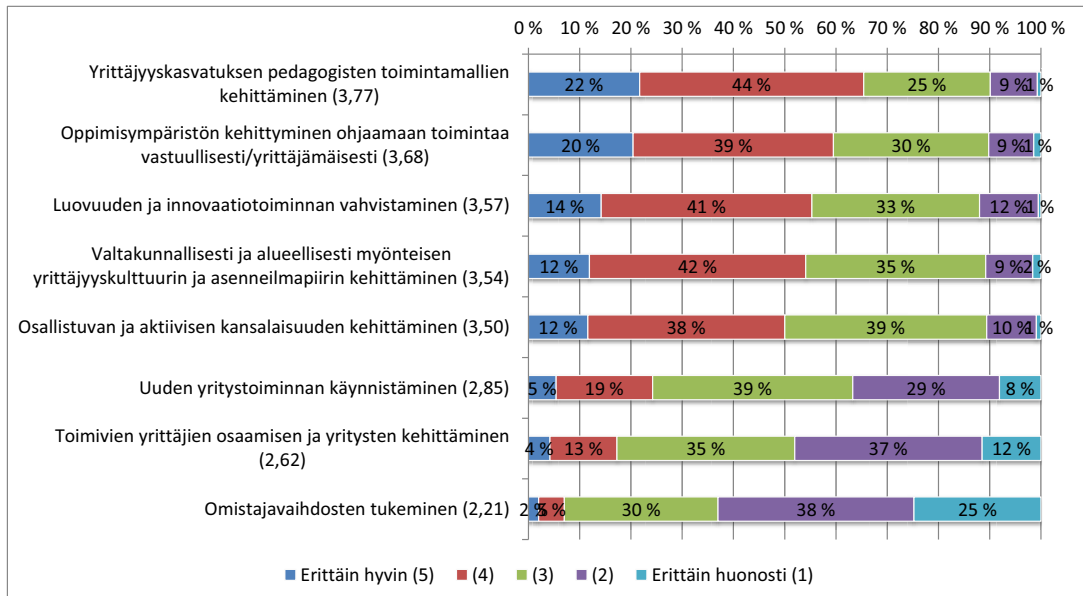

Tavoitteiden tärkeyden suhteen on nähtävissä selvä kahtiajako. Yrittäjyyskasvatuksen ns. ”pehmeät” tavoitteet nähdään erittäin tärkeinä. Ne liittyvät siihen, millaisilla keinoilla yrittäjyyskasvatuksen taustalla olevia pedagogiikkaa, oppimisympäristöjä ja asennekulttuuria voidaan kehittää ja edistää. Sen sijaan

¹ Yrittäjyyskasvatuksen tavoitteena on: 1) Osallistuvan ja aktiivisen kansalaisuuden kehittäminen, luovuuden ja innovaatiotoiminnan vahvistaminen koulutuksessa, vapaa-ajalla ja työelämässä. 2) Valtakunnallisesti ja alueellisesti myönteisen yrittäjyyskulttuurin ja asenneilmapiirin kehittäminen. 3) Uuden yritystoiminnan käynnistäminen, toimivien yrittäjien ja yritysten kehittäminen sekä omistajavaihdojen tukeminen.

yrittäjyyskasvatuksen ns. ”kovat” tavoitteet jäävät selvästi vähemmän tärkeiksi. Niillä pyritään suoraan yritystoiminnan käynnistämiseen, kehittämiseen ja tukemiseen. Sama kahtiajako on havaittavissa myös tavoitteiden toteutumisen suhteen.

Kuvio 2. Miten hyvin katsot seuraavien tavoitteiden toteutuvan/toteutuneen arvioimassasi yrittäjyyskasvatushankkeessa? (tavoitteiden yhteydessä suluiissa painotetut keskiarvot)

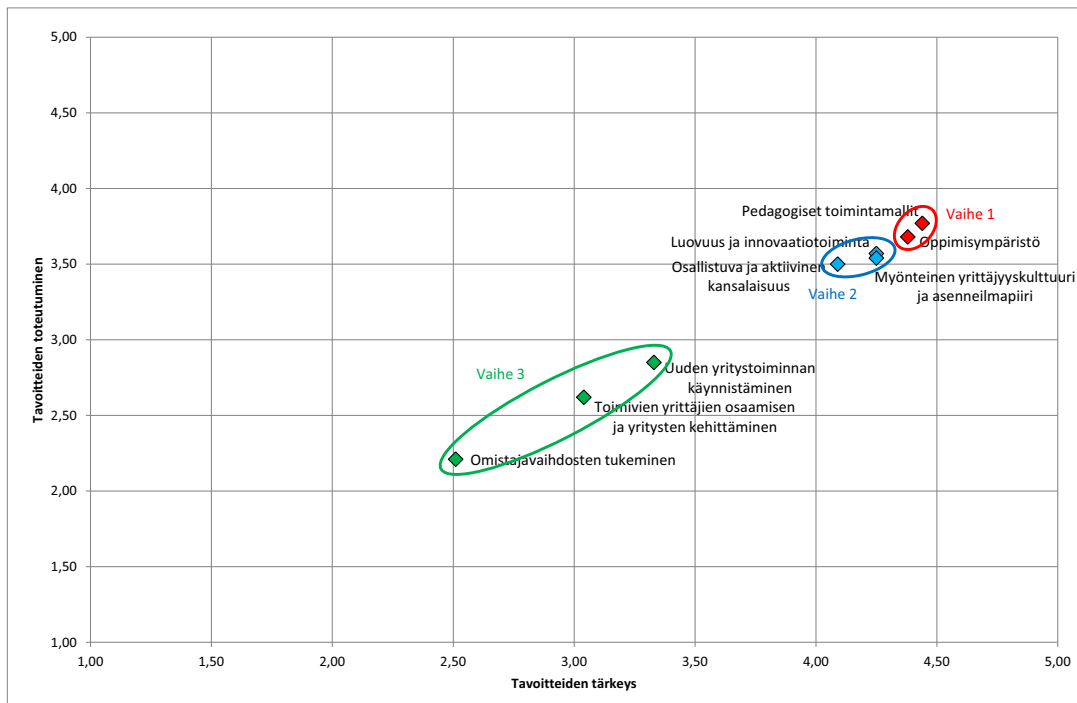

Mielenkiintoiseksi vastaukset tavoitteiden tärkeydestä ja toteutumisesta tekee se, että ne tavoitteet, jotka eivät ole suoraan OKM:n linjausten mukaisia tavoitteita, ovat vastaajien mielestä kaksi tärkeintä ja parhaiten toteutunutta tavoitetta. Tämän perusteella näyttää siltä, että arvioitujen yrittäjyyskasvatushankkeet ovat selkeimmin suuntautuneet pedagogisten toimintamallien ja oppimisympäristöjen kehittämiseen. Arvioitujen yrittäjyyskasvatushankkeiden päällimmäiset tavoitteet ovat siis suuntautuneet nimenomaan yrittäjyyskasvattajien työn ohjeistamiseen ja kehittämiseen.

Tavoitteiden tärkeysjärjestys viittaa siihen, että yrittäjyyskasvatuksen kehittämistä voi pitää kolmi-vaiheisena prosessina, josta ensimmäinen vaihe kohdistetaan yrittäjyyskasvattajiin (=opettajat), toinen vaihe yrittäjyyskasvatettaviin (=oppilaat) ja vasta kolmannessa vaiheessa päästään kehittämään yritystoimintaa (=uusien yritysten käynnistäminen ja toimivien yritysten kehittäminen). Arvioituista hankkeista saadut vastaukset viittaavat siihen, että yrittäjyyskasvatuksessa korostetaan eniten ensimmäistä vaihetta, mutta toinenkin vaihe on hyvin lähellä. Kolmanteen vaiheeseen liittyvät tavoitteet korostuvat arvioituissa hankkeissa selvästi vähemmän.

Asiaa havainnollistaa kuvio 3. Tavoitteiden tärkeyden ja toteutumisen perusteella vertailtiin arvioinnissa mukana olleita hankkeita (23 hanketta, joista oli riittävästi vastauksia) sen perusteella, miten ne korostivat näitä vaiheita. Tämän perusteella viisi hanketta korosti ensimmäistä vaihetta selvästi enemmän kuin toista ja erityisesti kolmatta vaihetta. 12 hanketta korostaa varsin tasapäisesti sekä ensimmäistä että toista vaihetta, mutta kolmas vaihe korostuu selvästi vähemmän. Kuusi hanketta korostaa kaikkia kolmea vaihetta melko tasapäisesti. Tässä on huomattava, että kolmannen vaiheen tavoitteiden välillä on useimpien hankkeiden kohdalla suuri hajonta, mikä näkyy myös kuviossa 3.

Kuvio 3. Miten tärkeinä pidät/pidit seuraavia tavoitteita ja miten hyvin katsot niiden toteutuvan/toteutuneen arvioimassasi yrittäjyyskasvatushankkeessa?

5.1.2 Yrittäjyys- ja yrittäjyyskasvatusmääritelmiin tukeutuminen

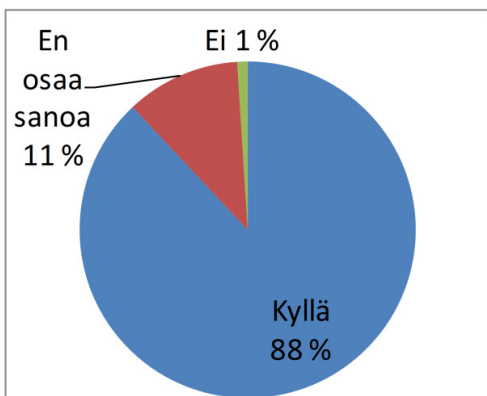
Kyselyssä esitettiin, miten OKM:n linjauksissa (OPM 2009) on yrittäjyys² ja yrittäjyyskasvatus³ määritelty. Vastaajilta tiedusteltiin, miten hyvin arvioitava hanke tuki näiden määritelmien mukaisia asioita. Vastausjakaumat näihin kysymyksiin on esitetty kuvioissa 4 ja 5.

Vastaajien mukaan heidän arvioimansa hankkeet tukivat erittäin hyvin em. yrittäjyyden ja yrittäjyyskasvatuksen määritelmiä. Lähes 90 % vastaajista oli tätä mieltä. Toista mieltä olevien osuus jäi hyvin pieneksi, mutta joka kymmenes vastaaja ei osannut ottaa asiaan kantaa.

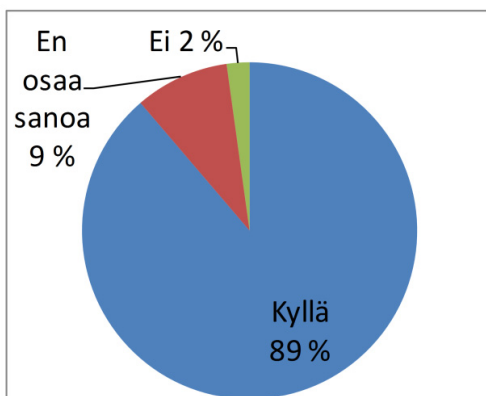
² Yrittäjyys on yksilön kyky muuttaa ideat toiminnaksi. Se sisältää luovuuden, innovaatiokyvyn ja riskinoton, samoin kuin kyvyn suunnitella ja johtaa toimintaa tavoitteiden saavuttamiseksi. Nämä ominaisuudet tukevat yksilön jokapäiväistä elämää koulutuksessa, työssä, vapaa-aikana ja muussa yhteiskunnallisessa toiminnassa. Näitä ominaisuuksia tarvitaan yrittötoiminnassa, mutta ne lisäävät myös työntekijän tietoisuutta työstään ja auttavat tarttumaan mahdollisuuksiin.

³ Yrittäjyyskasvatuksella tarkoitetaan pääasiassa opetushallinnon alaan tehtävää laaja-alaista työtä yrittäjyyden vahvistamiseksi. Yrittäjyyskasvatusta tekevät ja toimintaa tukevat myös useat työelämäthot ja järjestöt. Käytännön toimenpiteiden tavoitteena ovat myönteisten asenteiden lisääminen, yrittäjyyteen liittyvien tietojen ja taitojen kehittäminen, uuden yrittötoiminnan aikaansaaminen, yrittäjien ja yrityksissä olevan henkilöstön osaamisen kehittäminen sekä yrittäjämäinen toimintatapa työpaikoilla ja kaikessa muussakin toiminnassa. Yrittäjyyskasvatus perustuu elinikäiseen oppimiseen ja verkostomaiseen toimintatapaan.

Kuvio 4. Tukeeko/tukiko hanke, jota arvioit yrittäjyysmäärittelmän mukaisia asioita?

Kuvio 5. Tukeeko/tukiko hanke, jota arvioit yrittäjyyskasvatusmäärittelmän mukaisia asioita?

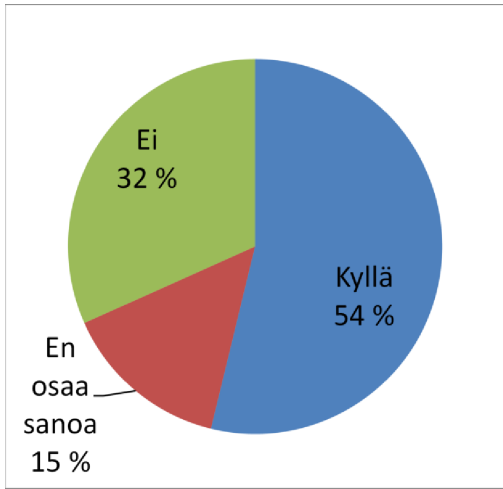

5.1.3 Yrittäjyyskasvatustyön kohtaamat esteet ja hyvien käytäntöjen jalkauttaminen

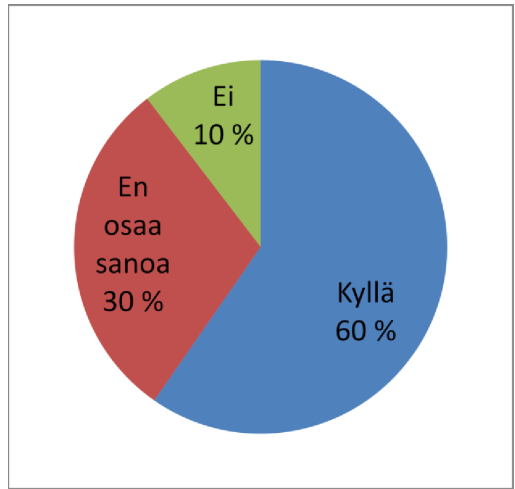
Vastaajat arvioivat seuraavaksi, ovatko he kohdanneet organisaatiossaan tai alueellaan esteitä yrittäjyyskasvatuksen edistämistä tukevien toimintatapojen hyödyntämisessä sekä ovatko he voineet viedä arvioimastaan hankkeesta saatuja hyviä käytäntöjä, yrittäjämäisen toiminnan malleja ja pedagogisia toimintamalleja oman organisaationsa toiminnan yrittäjyyskasvatuksen kehittämiseen? Vastausjakaumat näihin kysymyksiin on esitetty kuvioissa 6 ja 7.

Vastaukset näihin kysymyksiin ovat jossain määrin ristiriitaiset. Toisaalta runsaat puolet vastaajista on kokenut esteitä ja toisaalta hieman suurempi joukko toteaa voineensa jalkauttaa hyviä käytäntöjä. Molemmissa kysymyksissä on kuitenkin varsin suuri joukko, joka ei ole osannut vastata niihin. Vastauksista on kuitenkin todettavissa, että vaikka esteitä organisaatiossa ja alueella on vielä olemassa, niin siitä huolimatta hyvien käytäntöjen jalkauttaminen on onnistunut. Tämä kertonee toimijoiden sinnikkyydestä ja siitä, että he uskovat asiaansa ja sen tulevaisuuteen.

Kuvio 6. Oletko kohdannut organisaatiossasi tai alueellasi esteitä yrittäjyyskasvatuksen edistämistä tukevien toimintatapojen hyödyntämisessä?

Kuvio 7. Oletko voinut viedä arvioimastasi hankkeesta saatuja hyviä käytäntöjä, yrittäjämäisen toiminnan malleja ja pedagogisia toimintamalleja oman organisaatiosi toiminnan yrittäjyyskasvatuksen kehittämiseen?

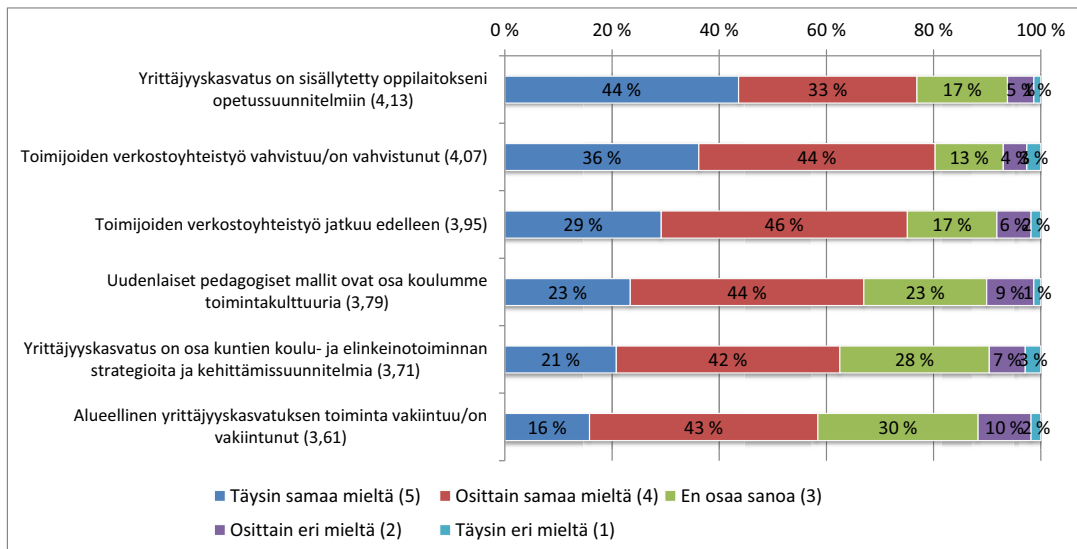
5.1.4 Hankkeiden jälkeinen elämä

Vastaajat saivat arvioitavakseen kuusi väittämää, jotka kuvasivat hankkeen jälkeistä elämää. Väittämät liittyivät toimijoiden verkostoyhteistyöhön sekä yrittäjyyskasvatuksen asemaan oppilaitoksessa, kunnissa ja alueella.

Tilanne oppilaitoksissa näyttää sikäli hyvältä, että merkittävä osa vastaajista katsoi, että yrittäjyyskasvatus on sisällytetty oppilaitoksen opetussuunnitelmiin ja uudenlaiset pedagogiset mallit ovat osana koulun toimintakulttuuria. Erittäin hyvältä näyttää tilanne myös toimijoiden verkostoyhteistyön osalta. Valtaosa vastaajista katsoo, että yhteistyö on vahvistunut ja että se jatkuu edelleen.

Jossain määrin heikompi tilanne on yrittäjyyskasvatuksen asemassa kunnissa ja alueella. Tilanne näissäkin on kohtuullinen, mutta vaatii vielä jossain määrin panostusta.

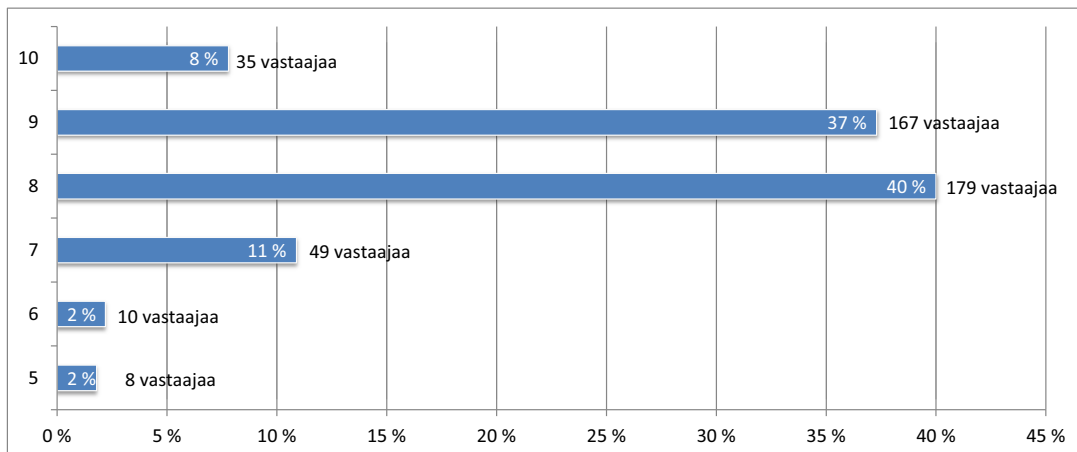
Kuvio 8. Mitä hankkeen jälkeen on jäämässä/jäänyt elämään? Mitä mieltä olet seuraavista hankkeen jälkeiseen elämään liittyvistä väittämistä?

5.1.5 Arvosana hankkeiden onnistumisista

Vastaajia pyydettiin antamaan arvioimalleen hankkeelle kouluarvosana kokonaisuonnistumisesta. Vastauksia havainnollistaa kuvio 9.

Kuvio 9. Millaisen kouluarvosanan antaisit arvioimasi hankkeen onnistumiselle kokonaisuutena?

Hankkeet saavat kokonaisuutena varsin korkean arvosanan onnistumisestaan. Vastaajista 85 % antoi arvosanaksi vähintään 8 ja vain 4 % antoi arvosanaksi heikomman kuin 7. Keskimääräinen arvosana on 8,32.

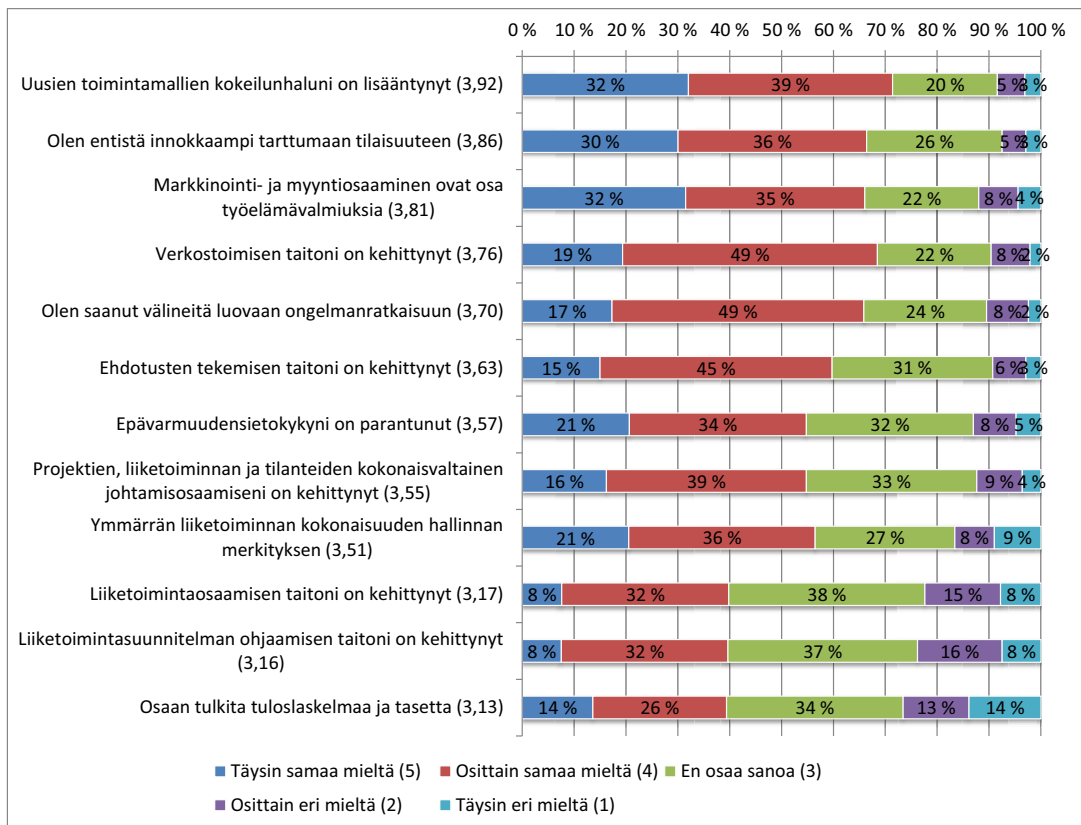
5.2 Hankkeessa kehittyneet taidot ja osaaminen

Hankkeessa kehittyneitä taitoja ja osaamista kysyttiin kahden väittämäryhmän avulla. Toisella kartoitettiin yrittäjyysvalmiuksien ja –taitojen kehittymistä ja toisella yrittäjyyspedagogisen osaamisen kehittymistä. Kun peilataan näitä väittämäryhmiä edellä esitettyihin tavoitteiden vaiheistukseen, liittyy yrittäjyyspedagogisen osaamisen kehittyminen lähinnä ensimmäiseen vaiheeseen ja yrittäjyysvalmiuksien ja –taitojen kehittyminen lähinnä toiseen ja kolmanteen vaiheeseen.

5.2.1 Yrittäjyysvalmiuksien ja –taitojen kehittyminen

Kuviossa 10 on esitetty vastaukset yrittäjyysvalmiuksien ja –taitojen kehittymistä koskeviin väittämiin.

Kuvio 10. Mitä mieltä olet seuraavista yrittäjyysvalmiuksien ja –taitojen kehittymiseen liittyvistä väittämistä suhteessa arvioimaasi hankkeeseen?

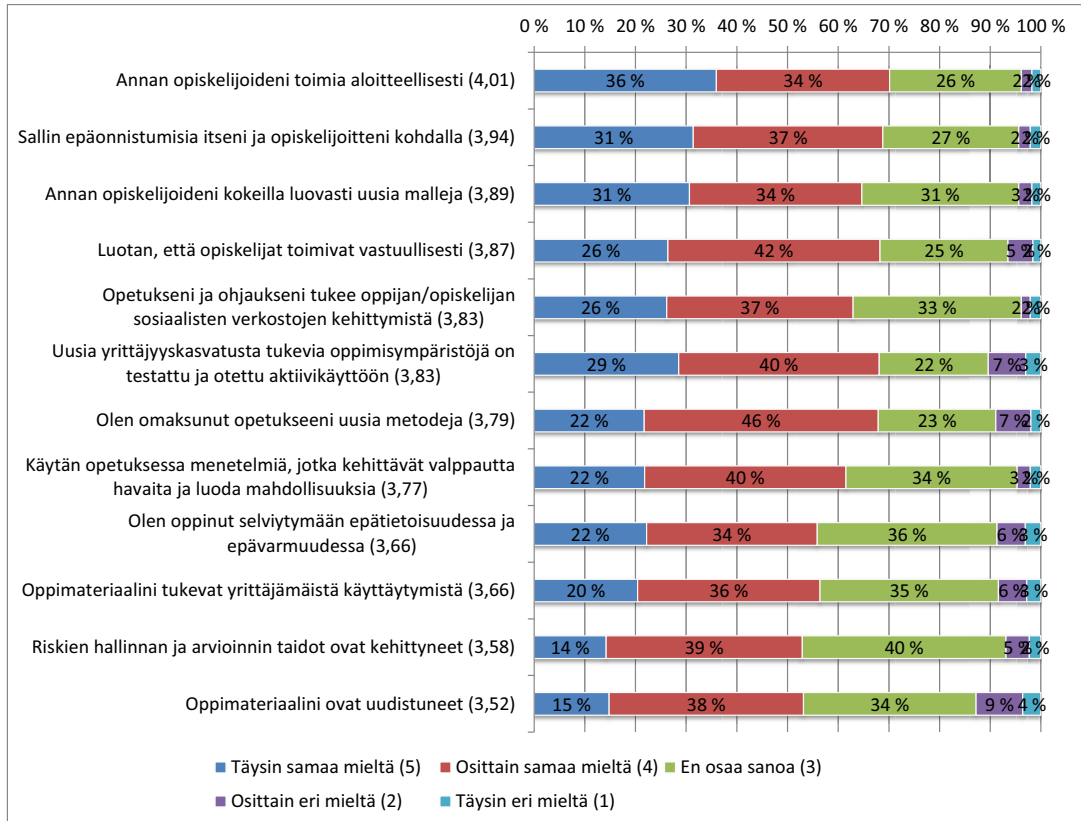

Tavoitteiden vaiheistuksen mukaan toiseen vaiheeseen liittyvien yrittäjyysvalmiuksien ja –taitojen kehitys on myönteisempää kuin kolmanteen vaiheeseen liittyvien taitojen. Monet toiseen vaiheeseen liittyvistä taidoista ovat varsin abstrakteja, kuten ”olen entistä innokkaampi tarttumaan tilaisuuteen”, joten niitä on ehkä helpompi arvioida subjektiivisen myönteisesti. Kolmanteen vaiheeseen liittyvät taidot ovat sen sijaan hyvinkin konkreettisia, kuten ”osaan tulkita tuloslaskelmaa ja tasetta”. Niiden suhteen vastaajat joutuvat arvioimaan kehittymistään objektiivisemmin ja ”rehellisemmin”.

5.2.2 Yrittäjyyspedagogisen osaamisen kehittyminen

Kuviossa 11 on esitetty vastaukset yrittäjyyspedagogisen osaamisen kehittymistä koskeviin väittämiin.

Kuvio 11. Mitä mieltä olet seuraavista yrittäjyyspedagogisen osaamisen kehittymiseen liittyvistä väittämistä suhteessa arvioimaasi hankkeeseen?

Tavoitteiden vaiheistuksen mukaan ensimmäiseen vaiheeseen liittyvät tässä kartoitetut yrittäjyyspedagogisen osaamisen kehittymiseen liittyvät väittämät. Näidenkin tekijöiden osalta on havaittavissa, että myönteisemmin suhtaudutaan tekijöihin, jotka ovat varsin abstraktisia, kuten ”*annan opiskelijoideni toimia aloitteellisesti*”. Konkreettisempiin tekijöihin, jotka liittyvät mm. opetusmateriaalien uudistumiseen, suhtauduttiin vähemmän myönteisesti.

6 YKOONTI tutkimuksen laadulliset tulokset

6.1 *Tukiko hanke yrittäjyysmääritelmän mukaisia asioita? Mitä jäi puuttumaan?*

OKM (OPM 2009) määritelmä yrittäjyydestä on: *Yrittäjyys on yksilön kykyä muuttaa ideat toiminnaksi. Se sisältää luovuuden, innovaatiokyvyn ja riskinoton, samoin kuin kyvyn suunnitella ja johtaa toimintaa tavoitteiden saavuttamiseksi. Nämä ominaisuudet tukevat yksilön jokapäiväistä elämää, koulutuksessa, työssä, vapaa aikana ja muussa yhteiskunnallisessa toiminnassa. Näitä ominaisuuksia tarvitaan yritystoiminnassa, mutta ne lisäävät myös työntekijän tietoisuutta työstään ja auttavat tarttumaan mahdollisuuksiin.*

Avoimia vastauksia tähän kysymykseen tuli melko niukasti (14 kpl), joten syvällisen tulkinan tekeminen on lähes mahdotonta. Seuraavat huomiot voidaan vastausten perusteella nostaa esille:

- *määritelmä on liian yksilökeskeinen, se ei ota huomioon tiimin, ryhmän ja laajemmin yhteiskunnan vaikutusta ja merkitystä yrittäjyyteen ja yrittäjyyden edistämiseen. Yrittäjyys ei ole pelkästään yksilötason asian.* (3 vastausta)

6.2 *Tukiko hanke yrittäjyyskasvatusemääritelmän mukaisia asioita? Mitä jäi puuttumaan?*

OKM (OPM 2009) määritelmä yrittäjyyskasvatuksesta on: *Yrittäjyyskasvatuksella tarkoitetaan pääasiassa opetushallinnon alalla tehtävää laaja-alaista työtä yrittäjyyden vahvistamiseksi. Yrittäjyyskasvatusta tekevät ja toimintaa tukevat myös useat työelämätahot ja järjestöt. Käytännön toimenpiteiden tavoitteena ovat myönteisten asenteiden lisääminen, yrittäjyyteen liittyvien tietojen ja taitojen kehittäminen, uuden yrittäjyyden aikaansaaminen, yrittäjien ja yrityksissä olevan henkilöstön osaamisen kehittäminen sekä yrittäjämäinen toimintatapa työpaikoilla ja kaikessa muussakin toiminnassa. Yrittäjyyskasvatusta perustuu elinikäiseen oppimiseen ja verkostomaiseen toimintatapaan.*

Avoimia vastauksia tähän kysymykseen tuli myös niukasti (16 kpl), joten tässä esille tuodaan vain yleinen päähuomio vastauksien koosteesta. Seuraavaa voidaan vastaajien mielestä nostaa määritelmän toimivuudesta esille:

- *määritelmästä on unohdettu laajamittainen ja syvälinen yhteistyö yrittäjien ja yksityisen sektorin kanssa. Jälleen on unohdettu, mitä hyötyä yrittäjä tai yritys saa koulu yhteistyöstä.* (4 vastausta)

6.3 *Millaisia esteitä olet kohdannut yrittäjyyskasvatuksen edistämisessä?*

Otsikon kysymyksellä haluttiin saada selville, millaisia **esteitä** yrittäjyyskasvatuksen jalkauttamisessa sekä organisaatio että aluetasolla on vastaajien mielestä ollut havaittavissa. Avoimia vastauksia kysymykseen tuli hyvin yhteensä 248 kpl (N=471), joten näistä vastauksista koostettuja tulkintoja voidaan pitää merkittävänä löydöksenä aineistosta. Vastaajien esille nostamia esteitä analysoidessa pystytään havaitsemaan viisi pääteemaa, jotka ovat: **1) asenteet ja vastustus, 2) opetusmenetelmäosaamisen puute, 3) rakenteet ja osin opetussuunnitelmien joustamattomuus, 4) osaamisen puute, 5) palkkausjärjestelmän toimimattomuus.** Lisäksi voitiin joistakin vastauksista nostaa esille haasteena: aikapula, jatkuva kiire, ja aikataulujen tekemisen vaikeus. Seuraavassa viittä pääteemaa avataan tarkemmin.

- **Asenteet ja vastustus** tuotiin esille 78 vastauksessa. Tyypillisimpiä asenteellisia esteitä vastaajien mielestä koettiin olevan seuraavat:
 - *Opettajien henkilökohtainen suhtautuminen on yrittäjyyden edistämiseen edelleen negatiivista, vanhoista käsityksistä poisoppiminen on hankalaa ja opettajien välinen yhteistyö aineiden välillä ontuu.*
 - *Opettajien parissa selkeää vastustusta yrittäjyyttä kohtaan (15 vastaajaa). Joidenkin mielestä yrittäjyys saa aivan liian suuren painoarvon kouluissa, joten sitä vastustetaan tämän vuoksi.*
 - *Joissain tapauksissa myös oppilaiden asenteissa on toivomisen varaa eli jotkut oppilaatkin kokevat, että yrittäjyys on ”jotenkin” hankala asia ja ”yrittäjäksi en ainakaan lähde”.*
 - *Alueella on yrittäjyyteen ja yrittäjiin negatiivisesti suhtautuva ilmapiiri.*
 - *Koulunjohto kokee, että yrittäjyyden edistäminen ei ole koulun asia (huomioitavaa on, että 10 vastaajaa nosti tämän merkittäväksi esteeksi). Yrittäjyys nousee esille juhlapuheissa, mutta arkielämän tuki puuttuu.*
 - *Huoltajien vakuuttaminen yrittäjyysasian tärkeydestä osana opetusta on ollut haaste.*
 - *Opettajien ammattijärjestön koetaan myös suhtautuvan negatiivisesti yrittäjyyden edistämiseen.*
 - *Yrittäjyysteemassa kaikkein haasteellisinta on se, että ihmiset pitäisi saada oppimaan jostain pois, mitä he ajattelevat ja että he osaavat. Eli kun he katsovat, että he osaavat jonkun asian tehdä jollakin tavalla, ja sitten tulee tällainen yrittäjyysteema, joka kyseenalaistaa sen, niin pitää antaa mahdollisuuksia ja edesauttaa sitä, että ihmiset oppii vanhasta opitusta pois.*
 - *Haasteena ovat opettajien negatiiviset asenteet uutta kohtaan, vastustus kaikkea uutta tai hankkeita kohtaan ja vahvana haasteena on ollut muutosvastarinta.*
 - *Haasteena hankkeessa oli se, että yrityksillä ei yleensä ole aikaa tai halua toimia lukiolaisten kanssa. Osa on hyvin innostuneita, mutta osa sanoo, että ei ole aikaa. Eli ollaan ehkä enemmänkin kiinnostuttu ammatillisen puolen opiskelijoista, eli lukiolaisia ei nähä potentiaalisina mahdollisuuksina.*
 - *Haasteena oli asenteiden muutos sekä ymmärrys siitä mitä yrittäjyyskasvatus tarkoittaa.*
 - *Hanke aiheutti organisaatiossa kitkaa, eikä vastaanotto ollut mitenkään positiivinen.*

- **Opetusmenetelmällisen osaamisen puutteen** näki esteeksi 46 vastaajaa. Tästä huomioina nostetaan esille seuraavaa:
 - *Opetus on edelleen liian teoriapainotteista ja luentopainotteista. Uudenlaisia yrittäjyyspedagogisia menetelmiä ei joko haluta tai osata hyödyntää opetuksessa. Uudenlaiset opetusmenetelmät nähdään liian aikaa vievinä.*
 - *Yrittäjyyden edistäminen nähdään edelleen yksittäisen liiketalouden opettajan tai aineen tehtäväksi eli ei nähdä, että yrittäjyyden edistäminen on kaikkien opettajien yhteinen asia. Ei vielä oivalleta, että yrittäjyyden edistäminen on asenteiden muokkausta enemmän kuin yrityksen perustamiseen tähtävää toimintaa kouluissa.*
 - *Opettajakeskeisyys opetuksessa on este. Opiskelijoiden itseohjautuvuuteen ei kannusteta. Jos itseohjautuvuuteen kannustetaan, ei siihen anneta opiskelijoille valtuuksia.*
 - *Opetusmenetelmien koetaan olevan vanhakantaisia.*

- **Rakenteelliset** ja osin **opetussuunnitelmien** jäykkyys nostettiin esteeksi 28:ssa vastauksessa. Viesti näistä koosteena oli:
 - *Oppiaineiden välinen yhteistyö on vähäistä, edelleen kouluissa on yksin tekemisen kulttuuri. Koulu on jaettu oppiaineisiin, joiden välistä yhteistyötä ei tueta (yhteistyöhön kannustetaan kyllä, mutta vastustus tai velvoittaminen puuttuu)*
 - *Koulun opetussuunnitelma ja koulun rakenteet eivät josta tai kannusta uudenlaisten opetusmenetelmien käyttöön.*
 - *Koulun johto ei pääsääntöisesti tue yhteistyöhön yli oppiainerajojen.*
 - *Haasteita on ollut projektihallinnossa, sekä yhteistyön virtaviivaistamisessa ja tärkeimpien asioiden korostamisessa (toimijoita on paljon).*
 - *Tulevaisuudessa haasteena tulevat olemaan suuret koot kouluissa. Koulut muuttuvat samalla hitaammiksi ja ne ottavat vastaan vain vähän muutoksia ja jäädään helposti toistamaan vanhaa.*
 - *Haasteena on ollut ison organisaation jähmeys, pienet ideat hautautuvat helposti byrokratian ja normien alle.*
 - *Haaste on koulutuskeskuksen koko ja se, että se on maantieteellisesti hajallaan. Tämä organisaatio sinällään asettaa haasteita.*
 - *...”opetuksen muuttumisen hitaus, sisältöjen ja opettamisen käytäntöjen hidas muuttuminen”. On olemassa tietty perinne, minkälaisissa oppimisympäristöissä on totuttu opettamaan, ja käytännöt muuttuvat hitaasti ja joskus jopa sukupolvien ajan. Ajattelutavan muuttaminen opettamisesta ja oppimisesta on hidas prosessi ja se ei ole vain koulujen asia vaan koko yhteiskunnan ja menee ihan opettajien palkkausjärjestelmiin asti*
 - *Haasteena on se että yrittäjyyskasvatusta pitäisi saada iskostettua enemmän ja syvemmälle toimintakulttuuriin ettei se jäisi NY-leirien ja teemapäivien tasolle.*
 - *Haasteena on ollut se että miten se ympäristö jossa toimintaan luodaan yrittäjyysmyönteiseksi.*
 - *Tekemällä oppiminen ja yhdessä oppiminen ei sovellu pitkälle normitettuihin periaatteisiin ja tämä aiheuttaa se, etteivät yrittäjyyskasvatuksen menetelmät ole levinneet laajalti organisaatiossa.*
 - *Toisena ovat lukujärjestykset, koulujen omat rakenteet. Opetussuunnitelmathan antavat myöten vaikka miten, jos tarvitaan, mutta koulu tekee itse tavallaan rajoitteita, jotka sitten ovat vähän estelemässä. Hankkeen alkuvaiheessa koulun johto, eli se että me pääsemme strategiatasolle, vaatii todella sitoutunutta ja motivoitunutta sekä kehittämismyönteistä johtajuutta organisaatiossa. Tähän olemme jo hieman saaneet ratkaisuja, että se ei enää ole niinkään haaste samalla tavalla kuin alkuvaiheessa. Jokaisellahan on toki myös omat henkilökohtaiset rajoitteet. Tarvitaan paljon uskallusta ja rohkeutta, rohkeita ihmisiä kehittämiseen.*

- **Osaamisen** puutteen nosti esille 10 vastaajaa. Seikka halutaan tuoda esille, koska tämä on laajasti keskusteluissa (mm. Fokusryhmätyöskentely) merkittäväksi esteeksi nostettu asia.
 - *Yrittäjyys nähdään vain liiketoimintana, ei niinkään uudenlaisena pedagogisena toimintatapana kouluissa*
 - *Yrittäjyyden ja osin myös liiketoimintaosaamisen puute on este*
 - *Yrittäjyyskasvatusosaamisen puute, yrittäjyyden väärin ymmärtäminen*
 - *Opettajilta puuttuu myös menetelmällistä osaamista*

- *Suurin haaste on saada sellaista toimintaa joka hyödyttää sekä oppilaitosta että yrittäjiä.*
 - *Haasteena on opettajien pystymättömyys teettää ryhmätöitä. Myös heittäytyminen opettajan roolista yrittäjäriskien piiriin on haaste. Joissakin koulutusohjelmissa opetussuunnitelma ei myöskään ole riittävän joustava*
 - *Pitäisi ymmärtää yrittäjyyskasvatus laajemmin, että se on yksi osa jokaisen meidän ihmisen yleissivistävää osiota. Sen pitää olla yleissivistävän osio kaiken kaikkiaan, koska se on perusta kokonaisuutena hyvinvoinnille, ja sen päälle on ihan toista rakentaa, kun yrittäjyyskasvatus saataisiin yleissivistävässä läpäisyperiaatteella vietyä läpi*
- **Palkkausjärjestelmän** toimimattomuuden nosti esille 9 vastaajaa. Erityisesti vastaajat halusivat tuoda esille seuraavaa:
- *Palkkausjärjestelmä pitäisi kaikilla kouluasteilla vaihteittain muuttaa kokonaistyöaikaperustaiseksi. Opetustunteihin perustuva palkkausjärjestelmä ei tue yrittäjyyspedagogista kehittämistyötä kouluissa.*
 - *Se mikä on ollut jatkuvasti, tehdessä opettajien kanssa töitä, on se että opettajien palkkausjärjestelmä on haaste ammatillisella ja toisella asteella. Monilla ammattikorkeakouluissa on jo kokonaistyöaika, mutta ammatillisella puolella, toisella asteella se on haaste.*
 - *Meillä on luokkatunti-perustainen palkkausjärjestelmä. Se ei ole kaikkein kiitollisin näihin yrittäjyysasioihin. Siinä tulee kysymys, mikä lasketaan opetuksiksi ja mikä miksikin, on haastetta siinäkin.*

6.4 Mitä konkreettisia hyviä käytäntöjä opit arvioimassasi hankkeessa? Millaisia hyviä käytäntöjä olet voinut viedä käytäntöön? Mitä hankkeen jälkeen on jäänyt elämään?

Avointen vastausten määrä näihin kysymyksiin oli varsin mittava. ***Mitä konkreettisia hyviä käytäntöjä opit hankkeissa***, vastauksia tuli yhteensä 295 kpl (N=471), joten tästä määrällisenä havaintona voidaan tehdä alustavana johtopäätelmänä, että erilaisia hyviä käytäntöjä on syntynyt hankkeiden myötä paljon. Lisäksi tähän lukuun on koottu internet ympäristöstä kesän 2012 aikana hyviä käytänteitä organisaatioista ja alueilta, jotka on pystytty selkeästi osoittamaan, että ne liittyvät toteutettuihin hankkeisiin. ***Millaisia hyviä käytäntöjä olet voinut viedä käytäntöön***, vastauksia kertyi yhteensä 246 kpl (N = 471). ***Mitä hankkeen jälkeen on jäänyt elämään***, avoimia vastauksia kertyi yhteensä 151 kpl (N=471). Tässä luvussa on koottu yhteen sekä opittuja uusia käytänteitä, että myös arvioitu niiden nykytilaa, eli onko niitä voitu viedä käyttöön, vai ei ja mitä hankkeen jälkeen on jäänyt elämään.

Hyvinä käytäntöinä esille nostettiin, että ainakin osin hankkeiden ansioista on **opettajan rooli** asteittain saatu muuttumaan enemmän kohti **valmentajan, fasilitaattorin, ohjaajan** roolia (11 vastausta). Esteet kohdassa tuotiin melko vahvasti esille, että opettajan rooli on monissa oppilaitoksissa edelleen luennoija, mutta nämä vastaukset antavat myös kuvan, että rooli on ainakin asteittain muuttumassa tai jo muuttunut. Huomioitavaa on, myös että **opettajien välisen yhteistyön** ja **koulu- ja yritys yhteistyön** on havaittu parantuneen ja on tämä on tuotukin aineistossa hyvin esille (56 vastausta). Oppilaitosten **työelämälähtöisyys** ja työelämä tietoisuus on parantunut ja mm. opinnäytetöiden tekeminen yritysten tarpeista nouden on lisääntynyt. **Harjoitusyritystoiminta** –mallia on otettu joissakin oppilaitoksissa käyttöön ja uudenlaista **kummiyritys** –mallia on testattu menestyksekkäästi.

Esille nostettiin myös hyvin: **osuuskuntayrittäjyys**-mallin hyödyntäminen yrittäjyyteen tukemisessa (9 vastausta). Osuuskuntayrittäjyyden mallista oppilaitoksissa on tuotu esille, että se on keino tehdä *yrittäjämäisesti* työtä *opintojen ohessa, opinnot on näin helppo kytkeä osaksi normaalia opetusta ja malli toimii hyvin oppilaitoskontekstissa*. Esille tuotiin, että *opiskelijat pystyvät osuuskuntien kautta toimimaan yrittäjämäisesti ja oppivat näin yrittäjyydestä käytännössä ja oppivat vahvasti myös yrittäjyyden yhteisöllisen merkityksen*. **TOY – malli** (TyössäOppiminenYrittäjänä) nostettiin myös hyvänä käytäntönä esille ja myös se tukee osuuskuntayrittäjyyden –mallin käytänteitä oppilaitoskontekstissa (3 vastausta).

NY (Nuori Yrittäjyys) –**malli** ja sen ohessa 24 h leirit on hyväksi havaittu ja mainintoja paljon saanut malli, vastaajista 16 toi esille hyvänä käytäntönä NYn ja 24 h leirit. **Nuori yrittäjyys ry:n aluetoimistopalvelut** on tuotu esille hyvänä alueellisenä toimintamallina. Kyseisten aluetoimistojen kautta mm. yrittäjyyskasvatusmateriaalin ja tiedon välittyminen helpottuu.

Opettajien yrittäjyyskasvatuksen täydennyskoulutuksesta ja sen toteuttamisesta tuotiin esille muutamia malleja, joista koosteena voidaan nostaa, että koulutuksen tulisi olla **pitkäkestoista ja prosessinomaista**. Siinä tulisi nostaa esille sekä *yrittäjyyden opettamisen pedagogiikkaa, mutta myös yrittäjyyden ja liiketoiminnan faktaa talouden tulkinnasta, myyntiin, markkinointiin, HR asioihin* jne. Opettajien kouluttautumisen osaksi on otettu käyttöön OpeTET malli, jossa opettajia määrääjoin menee yrityksiin työelämäjaksoille. Yrittäjyyden opetukseen eri oppiaineissa on tuotu mukaan myös **yrittäjyys laaja-alaisena** käsitteenä, ei vain yrityksen perustamisena. Malli ja malleja pysyvien **yrittäjyyskasvatuksen opintojen** muodostamiseksi **opettajaksi opiskeleville** on luotu monien hankkeiden aikana.

Yksittäisinä huomioina ja hyvinä käytänteinä aineistosta voidaan tuoda esille:

- *Yrittäjyyskasvatuksen **itsearviointi**-menetelmä on otettu käyttöön opettajien yrittäjyyskasvatusosaamisen arvioinnissa.*
- **Vertaisarvioinnin** käyttöä on alettu soveltaa opiskelijoiden ja heidän oppimisensa arvioinnissa kannustavilla tuloksilla.
- *Uudenlaisia yrittäjyyden **oppimisympäristöjä** on otettu käyttöön ja mm **virtuaaliympäristöjä**: second life ja Moodle, hyödynnetään yrittäjyyteen oppimisessa ja Yrittäjyyspedagogiikan verkkokurssi (myös sosiaalisen median hyödyntäminen oppimisympäristöjen ja toimintakulttuurin kehittämisessä) Luovien alojen yrittäjien yhteisö: Kulttuuricampus sekä uudenlaisia tiloja yrittäjyyden oppimiseen mm Sepän paja.*
- **Rituaalipedagogiikka** ja **draama** yrittäjyyteen oppimisen mallina hyödynnetään sekä opetushenkilöstön koulutuksessa että opiskelijoiden yrittäjyyteen kannustamisessa.
- *Erialojen yhteisen yrittäjyyden opetuksen **opetussuunnitelmatyö** on käynnistynyt.*
- **Maakunnallinen** yrittäjyyskasvatuksen strategia on kirjoitettu ja vahvasti linkitetty alueellisiin kehittämisohjelmiin.
- *Yrittäjyyskasvatuksen toimintamalleja, oppimisympäristöjä ja – menetelmiä on koottu **internet-ympäristöön** ja niistä rakentuu esi- ja perusopetuksesta korkea-asteen koulutukseen ulottuva yrittäjyyskasvatuksen kokonaisuus.*
- **Tekemällä, projekteista ja virheistä** oppiminen sekä opiskelijoiden **vastuuttaminen** omasta oppimisestaan on nostettu vahvemmin esille.
- **Opetusmenetelminä** on alettu käyttää enemmän dialogia, tiimioppimista, vuorovaikutteisia menetelmiä ja vertaisoppimista.

- *Esille tuotiin malleina joitain opetusmenetelmiä, joita on testattu: Lootuskukka, Kuusi ajatteluhattua, Dialogipiiri, Kesäyrittäjä-konsepti, Yrityspelit ja Yrityisleikit, Aivomyrskyläiri, yrittäjyyspelit: Tavupeli ja Sanapeli, Yrittäjyyspassi opiskelijoiden yrittäjyyden arviointiin.*
- *Yrittäjämäinen asenne ja yrittäjämäiset toimintatavat ovat vahvistuneet.*
- **Uudet toimintamallit** on otettu käyttöön: yritysten ja oppilaitosten välinen yhteistyö, kouluasteiden välinen yhteistyö, vanhempien ja päiväkodin ja koulun välinen kommunikointi, polku yrittäjyyteen yrityshautomon kautta ja yrityskiihdyttämö-mallin on otettu käyttöön.
- **Oma polku**–malli, jolla tarkoitetaan sitä, miten yrittäjyys otetaan kolmessatoista ammatillisessa eri perustutkinnossa huomioon eli pyritään soveltamaan kullekin alalle. Ja nimenomaan siten, että opettajat olisivat hyvin aktiivisessa roolissa, että miten yrittäjyys saadaan sopimaan eri alojen vaatimuksiin ja tutkintojen perusteisiin.

6.5 Mikä arvioimassasi kehittämishankkeessa oli erityisen onnistunutta? Mikä arvioimassasi kehittämishankkeessa meni pieleen?

Kysymykseen ”**Mikä arvioimassasi hankkeessa oli erityisen onnistunutta**”, vastauksia tuli yhteensä 307 kpl (N=471). Koosteena voidaan aineistosta tuoda esille joitain seikkoja. Vastajat kokivat, että hankkeiden ansioista **yhteistyö** eri toimijoiden välillä on parantunut. Tässä viitataan yhteistyöhön opettajien välillä, koulun ja yritysten välillä, koulun ja alueen muiden toimijoiden (yrittäjäjärjestöt, rahoittajat, erilaiset yhdistykset) ja valtakunnallisesti. Eri alueilta tuotiin esille, että **valtakunnallinen** toiminta ja yhteinen näkyvyys ovat lisääntyneet ja näin omalta osaltaan vaikuttaa positiivisesti yrittäjyysilmastoon Suomessa. Opettajat ovat saaneet käyttöönsä hyvää **materiaalia** ja materiaali on käytettävissä vapaasti myös verkkoympäristöissä. Opettajien välinen yhteistyö on lisääntynyt mm. vertaistuki ja parityöskentelyä. Opettajia on koulutettu mittava joukko hankkeiden puitteissa **yrittäjyyskasvatuksen osaajiksi**, joten myös tätä kautta hankkeilla on ollut positiivista vaikutusta sekä alueellisesti ja pidemmällä tähtäimellä valtakunnallisesti. Opettajien rooli on asteittain hankkeiden myötä muuttunut kohti valmentajuutta, joten vanhasta pois oppiminen on hyvällä tiellä. Kokonaisvaltainen ja laaja-alainen yrittäjyyden ymmärrys on lisääntynyt.

Osuuskunnat, TOY ja NY ovat tuoneet yhteisöllisen yrittäjyyden vahvaksi osaksi koulujen yrittäjyyden kehittämistoimintaa ja osaksi yrittäjyyspedagogiikka.

Vastausten perusteella voidaan yhteenvetona osoittaa, että hankkeilla on ollut myönteistä vaikutusta yrittäjyyden positiivisemmän asenneilmapiirin muokkaamisessa.

Kysyttäessä, ”**Mikä hankkeissa meni pieleen**”, vastauksia saatiin 263 kpl (N =471). Näissä vastauksissa tuotiin esille: *Ei Mikään tai En Osaa Sanoa*, yhteensä: 73 kertaa, joten näiden vastaajien mielestä hanke oli joko täydellisesti onnistunut tai ei muuta osattu vastata.

Seikat, joissa vastaajien mielestä hankkeiden koettiin jonkin verran epäonnistuneet, olivat seuraavia:

- **Liiallinen hurmoshenkisyys** yrittäjyysasian ympärillä aiheutti jonkin verran hämäännystä tai poisjääntiä toimenpiteistä.
- **Hankeajat** koettiin liian lyhyiksi, koska yrittäjyysasian jalkauttaminen organisaatioihin tai alueelle vie paljon aikaa. Muutos on hidas.
- **Liiallinen hankebyrokratia** on hidastanut ja estänyt hankkeiden onnistumista ja joissakin tapauksissa EU –**hankeosaaminen** on ollut ontuvaa.

- Hankkeiden **tavoitteet** olleet joissain tapauksissa liian yliampuvat.
- Hankkeiden **resursointi** ei ole aina onnistunut. Projektihenkilöstön vaihtuminen kesken hankkeen oli, ei toivottu asia.
- Hankkeisiin osallistuminen, muun toimen ohessa, oli joissakin tapauksissa haastavaa, ellei mahdotonta. Myös koulujen ja opettajien mukaan saaminen ja **sitoutuminen** kehittämiseen (mm sijaisjärjestelyjen vaikeuden vuoksi) on ollut erittäin hankalaa.
- Toiminnan **vakiinnuttamiseen ei ole** riittävästi panostettu hankkeen aikana eikä lainkaan jo valmisteluvaiheessa.
- **Maksatushakemusten** käsittely on hyvin hidasta, joten hanketoimijoille taloudellisesti rankka kokemus.
- Hankkeista **tiedottaminen** ja käytänteiden levittäminen on ollut puutteellista.
- **Yritysyhteistyön tekeminen** on ollut joko olematonta tai hyvin ontuvaa. Syynä tähän on ollut ainakin osin yritysten jatkuva kiire (resurssipula) ja opetushenkilöstön passiivisuus tai osaamattomuus yritysyhteistyöhön.
- Riittävästi ei ole mietitty, miten toiminnot jatkuvat EU hankerahoituksen loputtua, **strateginen** tahtotila on ollut puutteellista. Johdon sitoutuminen yrittäjyyskasvatukseen viemiseen koulujen käytänteisiin on useissa hankkeissa ollut liian vaatimatonta.

Yhteenvetona epäonnistumisista voidaan tuoda esille, että hankkeiden on koettu **pääsääntöisesti olleen onnistuneita**, mutta edellä luetellut seikat on perustelua huomioida uusia EU hankkeita kehitettäessä. Hankkeiden kehittämistyöhön halutaan nostaa esille: hankeaikojen ja resursoinnin realistisuuden miettiminen, hankeosaamiseen panostaminen, tavoitteiden realistisuuden muistaminen, hankehenkilöstön ja kohdejoukon sitouttaminen jo ennen hankeaikaa, maksatushakemusten käsittelyyn toivotaan nopeutta ja kaikissa kehittämishankkeissa on ehdottomasti muistettava, miten hankkeessa kehitetyt tuotteet ja palvelut jatkavat toimintaansa hankeajan jälkeen eli strateginen pohtiminen on tehtävä hyvissä ajoin ennen hankkeen alkua sekä koko hankkeen ajan.

6.6 Kehittämideoita opettajien koulutukseen yrittäjyyskasvatuksen näkökulmasta

Avoimista vastauksista ja kesän 2011 aikana tehdyistä teemahaastatteluista nousi esille selkeitä esityksiä ja suosituksia opettajien perus- ja täydennyskoulutukseen. Voidaan sanoa, että kantavana ideologiana on **käytännönläheisyys, yrittäjä- ja yritysyhteistyö, asenteisiin vaikuttaminen ja positiivisen yrittäjyys ilmapiirin luominen**.

Suoria nostoja, joita aineistosta voimme tuoda esille oli paljon ja tässä koosteena päähuomioita: "yrittäjyyskoulutuksessa pitäisi olla muutama yrittäjyyden huippuasiantuntija ja sitten workshopeja", "kirjallisuutta tai artikkeleja tarvitaan luettavaksi", "itsetekemistä pitää olla paljon", "koulutuksen pitäisi tähdätä opettajan vanhanaikaisen roolin romuttamiseen", "verkostoituminen toisiin opettajiin ja yrittäjiin on tärkeää", "valmentajan ominaisuuksia luovaa ja itsensä johtamisen taitoja kehittävää", "työelämälähtöistä, osallistuvaa, vuorovaikutteista, ryhmätöitä sisältävää, kokeilevaa ja luovaa", "tekemällä oppimista, riskinottoa kehittävä ja ideointiin kannustavaa", "koulutuksessa pitäisi auttaa opettajia löytämään oma lahjakkuutensa uudelleen". "Heitä pitäisi innostaa ja rohkaista itsetutkisteluun ja omien rajojen kokeilemiseen. Jos opettaja on innostunut, oppilaat tulevat kyllä mukaan.", "Koulutuksen pitää olla portaittaista; 1) yrittäjyyden ajattelumallin sisäistäminen, 2) yrittäjyyskasvatuksen näkeminen omassa työssään, 3) hyvien käytäntöjen kouluttaminen ja 4) kansainvälisten mahdollisuuksien esille nostaminen yrittäjyyskasvatuksen kautta". "Koulutus pitää toteuttaa yrittäjämäisesti, paljon

pienryhmätyöskentelyä, yritysvierailuja, tutustumista opetussuunnitelmiin ja oppimateriaaleihin yrittäjyyskasvatuksen näkökulmasta”, ”aktiivisuuteen ja yrittäjämäiseen toimintaan kannustavaa. Perusfaktat joko kirjoista tai luennoilla”, ”yritysyhteistyön ja yritysvierailujen toteuttamiseen sekä työelämäjaksojen järjestämiseen yrityksissä tähtäävää”, ”Learning by doing menetelmiä esille”, ”osallistavaa ja herättävää, konkreettisia yrittäjyyscaseja”, ”toiminnallista”, ”opettajien TET koko opettajakuntaa kattavaksi toimintamalliksi”, ”vankka teoriaopetus pohjatiedoksi”, ”ryhmytyöharjoituksia, joissa mukana yritysten edustajia.”, ”tiedollisesti mm. asiantuntijaluentoina: yrityksen perustamisen ja toimimisen juridiikkaa ja budjetointia. Toiminnan psykologiaa tulisi olla yrittäjyyden näkökulmasta ja sen jälkeen keskustelua, omaa tekemistä sekä mahdollisuus saada yrittäjäohjausta ja työnohjausta.”

Aineistosta voitiin tuoda esille myös seuraavien kappaleiden sisällöt.

Yrittäjyyskasvatuksen **linkittäminen opettajankoulutukseen koettiin tärkeäksi ja merkittäväksi**. Sen uskotaan vaikuttavan tulevaisuudessa paljon opettajan työhön. Yrittäjyyskasvatus pitäisi monen mielestä linkittää kaikille opettajaksi opiskeleville yhteisenä ja pakollisena osana opettajankoulutusta, toiminnallisena, avoimien oppimisympäristöjen kautta. Opettajankoulutuksen pitäisi luoda vahva perusta opettajan ammattitaitoon ja ammatti-identiteettiin niin, että he pystyvät toimimaan valmentajan roolissa. Haasteena nähdään se, että opettajankoulutuksessa on jo nyt paljon merkittäviä asioita, jotka pitää käydä läpi, joten yrittäjyyskasvatus helposti saa pienemmän roolin. Myös **rahoituksen puute** nähdään esteenä, eli pitkälle meneviä muutoksia ei voida tehdä ilman rahoitusta.

Opettajankoulutuksessa pitäisi painottaa, että **yrittäjyyteen kuuluu sisäinen yrittäjyys**; tärkeää, että yrittäjyys ei ole pelkästään liiketoimintaosaamista. Sisäisen yrittäjyyden pitäisi kaikessa opetuksessa olla lähtökohtana, riippumatta oppilaiden iästä. Pitäisi nähdä, että myös palkansaaajana voi toimia yrittäjämäisesti. Lisäksi tietynlainen ymmärrys siitä, mitä yritys- tai liiketoiminta pitää sisällään, helpottaisi yrittäjyyskasvatuksen ymmärtämistä.

Opetussuunnitelmien pitäisi olla sen verran **joustavia**, että opetusmetodeina voidaan käyttää muutakin kuin luento-opetusta tai koulumaista opetusta. Opettajilla pitäisi olla mahdollisuus toteuttaa oppilaiden kanssa erilaisia projekteja, jolloin he pystyvät hahmottamaan paremmin yrittäjyyteen perustuvat perusasiat, eli miten joku asia hoidetaan alusta loppuun asti itse ja itsenäisesti.

Yrittäjyyskasvatus on aktiiviseen **ongelmanratkaisuun ja projektioppimiseen** liittyvän pedagogiikan toteuttamista ja näihin opettajan koulutuksessa pitäisi enemmän painottaa. Pitäisi myös nostaa esille, että yrittäjyydessä on riskejä, joten myös opetuksessa voi ottaa riskejä. Välttämättä opetusprosessi ei mene aina suunnitellusti, joten opettajan ottaa sellainen luova ote opetukseensa ja ohjaukseensa. Yrittäjyyskasvatus ei ole opettamista vaan ohjausta eli ohjauspedagogiikkaa.

Opiskelevien opettajien ”harjoittelukoulujen” **johtoon, strategioihin ja opetussuunnitelmiin** pitäisi saada yrittäjyyskasvatus laajaksi ja ymmärretyksi. Yrittäjyyskasvatusta ei saisi pelkästään ulkoistaa kehityshankkeisiin.

Opettajankoulutuksen rinnalle pitäisi kehittää **jo valmiiden opettajien jatkokoulutusta** ja erilaista päivitystarjontaa. Muun muassa **opettajien jalkautumista yrityksiin** voisi lisätä täydennyskoulutuksena. Näin opettajilla olisi mahdollisuus saada arjen tietoa yrittämisestä, yrittäjyyteen liittyvistä asioista, yrittäjien osaamistarpeista, sekä elinkeinoelämän tilanteesta. Tätä käytännön tason tietoutta voisi hyödyntää myös opetussuunnitelmissa ja opetuksessa.

Opettajankoulutuksessa pitäisi entistä enemmän ottaa huomioon **työelämälähtöinen pedagogiikka** eli että oppimisen kohteena ovat oikeasti työelämän kehittyvät ilmiöt, ei oppikirjat tai paperiaihkokonaisuudet. Menetelmät tulisi miettiä siten, että ne olisivat yhteisöllisiä ja käytettäisiin samoja menetelmiä, joita pitäisi sitten saada varsinaiseen opetukseenkin.

Opettajankoulutuksessa pitäisi huomioida **avoimet oppimisympäristöt** eli se, että lähdetään luokan ja koulun seinien sisältä ulos ja avataan esimerkiksi sitä, kuinka paljon opetussuunnitelma mahdollistaa tämän kaltaista työtä. Toiminnallisuuden kautta yrittäjyyskasvatuksen idea avautuisi tuleville opettajille paremmin, eli luotaisiin kokonaisvaltaista näkemystä siitä, mistä yrittäjyydessä on kyse. Olisi lähdettävä jo heti opettajankoulutuksesta siitä, että luokka ja neljä seinää, eivät ole ainoa vaihtoehto, miten opetusta annetaan.

Yrittäjyysuihku voisi olla sellainen toimintatapa jonka voisi liittää opettajankoulutukseen. Ehdotettiin myös **Tiimiakatemia mallin** kokeilua jo opettajankoulutuksen vaiheessa.

Esille nostettiin myös, pitäisikö perinteinen **luokan- ja aineenopettajien koulutuksen raja häivyttää** ja antaa kaikille samanlaiset yrittäjyyspedagogiset valmiudet. Pitäisikö opettajakoulutuksen keskittyä yrittäjyyskasvatukseen siihen, kuinka linkittää yrittäjyyspedagogiikka kaikkeen opetukseen. Aineenopettajat käsittävät usein oman aineensa ja yrittäjyyden linkittyminen kaikkeen opetukseen hämärtyy. Yrittäjyyskasvatus pitäisi saada näkymään ikään kuin kaikkiin ammatteihin luontevasti kuuluvaksi osaksi.

6.7 Yrittäjyysvalmiuksien ja taitojen kehittyminen hankkeiden ansiosta

Kysyttäessä: **”Millaisia yrittäjyysvalmiuksia ja taitoja hankkeiden ansiosta kehittyi”**, voidaan nostaa 5 pääteemaa esille. Nämä pääteemat ovat **Tiimin ja ryhmän ohjaamisen taidot, Sisäisen yrittäjyyden taidot, Oppilaitos-osuuskunta osaaminen, Riskinottokyky, Yritystoimintaosaaminen**. Näiden pääteemojen alle tulevia aineistosta nousevia selvittäviä tekijöitä on esitetty kursivoiden.

Tiimin ja ryhmän ohjaamisen taidot

- *Tiimioppimisen taidot ovat lisääntyneet, Ryhmä- ja tiimityötaidot. Tiimityö ja vuorovaikutustaidot, Yhteistyötaidot, Verkostoitumisen ja sosiaalisten suhteiden tärkeys korostuu. Yhteistyötaidot vuorovaikutustilanteissa sekä sosiaalisessa mediassa, Ryhmäohjaajan taidot, Tiimivalmentajuus, Taito kannustaa, positiivisen ja rakentavan palautteen antamisen taidot ja niiden vastaanottamisen taidot, Kaverijohtamisen taidot kehittyivät, Henkilöstöjohtamistaidot.*

Sisäisen yrittäjyyden taidot

- *Sisäinen yrittäjyys, Yrittäjämäinen identiteettini kehittyi, Huomioin myös opetuksessa yrittäjämäiset taidot en vain ulkoista yrittäjyyttä.*

Oppilaitos-osuuskunta osaaminen

- *Oppilaitos-osuuskunta työskentely.*

Riskinottokyky

- *Rohkeus olla oma itseni, Uskallus ja henkinen kapasiteetti, Riskin sietokyky, Hallittu riskinottokyky on parantunut, Muutosvalmius, Roolien ja vastuun ymmärtäminen opiskelijoiden yritystoiminnassa, rohkeutta on tullut lisää, Olen toiminut aikoinaan yrittäjänä, kipinä omasta yrityksestä on jälleen noussut pintaan.*

Yritystoimintaosaaminen

- *Yrittäjyysosaamisen kokonaisvaltainen näkemys ja sen kehittäminen on kasvanut entisestään, Markkinointiin liittyviä asioita, Tuloslaskelmien tulkinnan taito, Hinnoittelu, Tuotteistaminen, Kustannusrakenteen suhde tulokseen tuotteistaminen ja hinnoittelu, Käytännön yritystoiminnan tuntemus, Oman yrityksen perustamisen osaaminen, Kirjanpito osaaminen, Markkinoinnin keskeinen merkitys yritystoiminnassa, Yrittäjyysasenne sekä positiivinen että negatiivinen näkökulma, Byrokratian -tietämys eli mitä on hyvä tietää ja osata itse, mikä on taas hyvä jättää tietyn asian alan asiantuntijan tehtäväksi, Asiakasnäkökulmaosaaminen, Markkinoinnin merkitys, Asiakas - yritys suhteeseen liittyvää osaamista, Käsitys muuttuvasta yhteiskunnasta ja markkinoinnista, Liiketoimintamahdollisuuksien etsimisen taito.*

6.8 Yrittäjyyspedagogisen osaamisen kehittyminen hankkeiden ansiosta

Kun kysyttiin yrittäjyyspedagogisen osaamisen kehittymisestä, pystyttiin aineistosta nostamaan esille seuraavat kolme pääteemaa: **Oppimisympäristöjen kehittyminen ja yrittäjänä toimiminen, Opiskelijoille vastuunantaminen oppimisestaan ja Yrittäjyyskasvatus yli oppiainerajojen.** Näitä pääteemoja on avattu aineistosta nostoina alla kursivoiden.

Oppimisympäristöjen kehittyminen ja yrittäjänä toimiminen käytännössä

- *TOY= työssäoppiminen, Muutan oppimisympäristöä. Pulpeteista on päästävä eroon. Matkikaamme enemmän työympäristöä. Oppiminen keskiöön. Työelämäyhteydet ovat monipuolistuneet, Oppimisympäristöajattelu: uimaan oppii parhaiten vedessä, yrittäjyyttä oppii parhaiten yrittäjien kanssa, osuuskuntayrittäjyysosaamisen kehittyminen, Projektimainen työskentely sai vahvistusta, Messutyypinen toimintapäivämalli. Tiimi- ja projektioppimista käytännössä, ”yrittäjämäisen” projektityömalliin perustuva, pedagogiikka on käytäntöä ja arkea, ei niinkään ”oppimis-/opetustiedettä”*

Opiskelijoille vastuunantaminen oppimisestaan

- *Opettajat siirsivät vastuuta yrittäjyyden oppimisesta oppijoille itselleen ja antoivat vapautta eli ”siirtyivät pois oppimisen tieltä”. Tiimioppimisen menetelmiä otettiin käyttöön. Kaikkia juttuja ei tarvitse antaa opiskelijoille valmiina, vaan opiskelijat etsivät itse tietoa. Vanha yrittäjyysgeeni on edelleen hengissä, opiskelijan aktiivisemmän roolin tukemista ja oppimista eri asioista eri aikoina. Kollegiaalinen työote, Kannustavuus.*

Yrittäjyyskasvatus yli oppiainerajojen

- *Yrittäjyyspedagogisten mahdollisuuksien näkeminen eri oppiaineissa, yli oppiainerajojen esimerkiksi uskonnon opetuksessa.*

7 YKOONTI teemahaastattelujen tulokset

7.1 Teemahaastattelun sisältö ja haastattelut

Kevään ja kesän 2011 aikana kerättiin puhelimitse teemahaastattelumenetelmää hyödyntäen mittava aineisto hanketoimijoilta heidän syvällisemmistä käsityksistään hankkeiden onnistumisista. Kokonaisuudessaan haastatteluja tehtiin 72 kpl. Haastateltavat olivat hankkeiden projektipäälliköitä, sidosryhmien ja ohjausryhmien edustajia sekä hankkeiden kohderyhmän edustajia.

Haastattelu koostui viidestä teemasta:

1. Lähtökohtatilanne: millainen oli organisaation suhtautuminen yrittäjyyskasvatukseen ennen hanketta?
2. Näkemys hankkeen vaikuttavuudesta: Mitä hanke sai aikaan? Mikä on muuttunut ja miten?
3. Millaisia uusia yrittäjyyttä tukevia taitoja, ideoita, malleja hankkeen ansiosta tuli organisaatioon vs. omaan työhön?
4. Millaisia haasteita tai esteitä näiden uusien ideoiden ja mahdollisuuksien hyödyntämisessä on ollut?
5. Millaisia tulevaisuuden suunnitelmia yrittäjyyskasvatuksen edelleen jalkauttamiseen on?

Teemahaastatteluun valittiin vain sellaiset hankkeet, joihin oli saatu webropol kyselyssä vähintään 3 vastausta, jotta vastaajien tunnistaminen ei ole mahdollista. Teemahaastatteluun kutsuttiin keskimäärin 4 henkilöä / hanke.

Hankkeet, joiden toimijoita haastateltiin kevään ja kesän 2011 aikana:

1. Yrittäjyyskasvatuksen mittaristo, 2. Yrittävän elämisen malli, 3. HOPE, 4. Ammattiosaajasta yrittäjäksi, 5. Lupa yrittää, 6. Strategialähtöinen liiketoimintaosaamisen kehittäminen, 7. YES keskus, 8. Kartta kouraan ja matka yrittäjyyteen, 9. YVI hanke, 10. KummiWiki, 11. SaTaVa, 12. Yrittävän elämisen malli, 13. Lyyti hanke, 14. Ypeda, 15. Oppilaitosten yrittäjyyskoulutuksen kehittäminen, 16. Innova, 17. Firma –hanke, 18. Ykä Yritteliäs, 19. Business Top, 20. Kädet 007, 21. Yrittäjyyskasvatuksen ehjä polku ja 22. Yrittämällä eteenpäin -hanke.

7.2 Teemahaastattelun tulosten koostetta

7.2.1 Lähtökohtatilanne organisaatioissa tai alueille ennen hankkeita

Arvioitujen 30 hankkeen tavoitteet on esitelty tämän raportin liitteessä 3. Kooste hankkeiden tavoitteista on tehty internetistä kesän 2012 aikana. On hyvä tuoda esille, että kaikkien hankkeiden kohdalla **lähtökohtatilanne** yrittäjyyskasvatuksen kehittämiseen sekä organisatorisella että alueellisella tasolla **oli hyvä ja positiivinen**. Joissakin organisaatioissa ja alueilla kehittämistyötä oli jo tehty pitkään ja vain muutamissa tutkituissa hankkeissa kehittämistyö oli vasta alussa.

7.2.2 Hankkeiden vaikuttavuus yrittäjyyskasvatukseen

Kysyttäessä teemahaastatteluissa, ”*millaiseksi haastateltava koki hankkeiden vaikuttavuuden*”, voidaan haastatteluun vastanneiden tuloksista tuoda esille, että **yhteistyön lisääntyminen** eri toimijoiden kesken on ollut merkittävää ja **ilmapiirin** on koettu muuttuneen **positiivisemmaksi** yrittäjyysasiaa kohtaan. Esille tuotiin vahvasti myös yrittäjyyskasvatukseen kuuluvan **vastuunottamisen ja vastuunantamisen** lisääntyminen. **Yrittäjyyskasvatus** nähdään ainakin osin hankkeiden ansiosta **laaja-alaisempaan** kokonaisuutena ja käsitteenä tällä hetkellä kuin ennen hankkeita. **Opetusmenetelmiin** liittyviä **pedagogisia** uudistuksia on tehty ja opetus on muuttunut entistä itseohjautuvampaan ja projektiluonteisempaan suuntaan. Lisäksi voidaan todeta, että **alueelliset muutokset** ovat olleet hyviä, mm. yhteistyön maantieteellisillä alueilla on koettu lisääntyneen merkittävästi. Tähän on koottu nimettöminä eri henkilöiden näkemyksiä vaikuttavuudesta. Pääteemojen alle on kirjoitettu kursivoiden vastaajien näkemyksiä pääteemaa selittäviä tekijöitä.

Yhteistyön lisääntyminen ja ilmapiirin muuttuminen

- *Yhteistyö on lisääntynyt niin koulun sisällä kuin sen ulkopuolellakin ja verkostojen tärkeys toiminnan kehittämisessä on noussut keskiöön. Kouluissa opettajien ja oppilaiden väliset roolit ovat syventyneet, tiimityöskentelyn ja yhteistyön määrä henkilökunnan keskeisyydessä on kasvanut ja yhteistyö vanhempien kanssa on lisääntynyt merkittävästi ja tuonut heitä lähemmäksi koulua. Hankkeiden ansiosta on syntynyt mm. erilaisia yhteistyöverkostoja koulujen ja yrittäjien, yritysyhteisöjen ja yhteiskunnan eritekiöiden kanssa. Joissakin hankkeissa on syntynyt yhteistyöverkostoja, joissa osuustoimintatutkijat tekevät yhteistyötä yrittäjyysuhankeen tutkijoiden kanssa. Laajapohjainen ihmisten verkosto tekee työtä uudella tavalla, jota ei ole aikaisemmin ollut tässä muodossaan yrittäjyyskasvatuksen parissa. Vaikutuksena hankkeilla on ollut myös ympäröivään yhteiskuntaan, mm. siten, että sen myönteinen vaikutus kouluihin on lisääntynyt.*
- *Yhteistyön lisääntyminen on ollut valtavaa ja sitä on tapahtunut niin koulun sisällä kuin sen ulkopuolellakin, sekä verkostojen tärkeys toiminnan kehittämisessä. Kouluissa opettajien ja oppilaiden väliset roolit ovat syventyneet, tiimityöskentelyn ja yhteistyön määrä henkilökunnan keskeisyydessä on kasvanut ja yhteistyö vanhempien kanssa on lisääntynyt merkittävästi ja tuonut heitä lähemmäksi koulua. Muutokset opettajien keskuudessa näkyvät muun muassa siinä että lapsi osallistuu ja ideoi yhä enemmän ja heidän voimavarojaan hyödynnetään. Hankkeiden ansiosta on syntynyt muun muassa erilaisia yhteistyöverkostoja koulujen ja yrittäjien, yritysyhteisöjen ja yhteiskunnan eritekiöiden kanssa. Esimerkiksi Yrittäjyyskasvatuksen virtuaalinen oppimisympäristö-hankkeessa on syntynyt yhteistyöverkosto jossa osuustoimintatutkijat tekevät yhteistyötä yrittäjyysuhankeen tutkijoiden kanssa. Eli laaja tutkija- ja ihmisten verkosto tekee työtä uudella tavalla jota ei ole aikaisemmin ollut tässä muodossa.*
- *Yrittäjyys on pakollinen asia, sanotaanko että maailma on sellaisella kantilla, että jos emme saa uusia yrittäjiä niin hukka perii.*
- *Hankkeen ansiosta yhteistyökumppaneita tuli lisää ja arvostus yrittäjyyttä kohtaan nousi.*
- *Suurempi merkitys on ollut minun omalle työlleni. Lisäksi opettajat ovat sitoutuneet yrittäjyyskasvatuksen kehittämiseen, johto on sitoutunut velvoittamaan kaikkia opettajia ottamaan yrittäjyys osaksi työtä. Yrittäjyys on lisätty opetussuunnitelmiin kaikkialla kouluasteilla, on järjestetty opettajille liiketoiminnan osaamisen koulutusta.*
- *Yrittäjyyskasvatuksesta on tullut puheenaihe kahvitunneilla ja siitä on tullut osa arkea.*

- *Kun on keskusteltu yrittäjyysasiasta, on lopulta huomattu, että kyllähän jotain on jo tehty ja huomattiin, että jotkut ovat tehneet aika paljonkin. Toinen toisiltamme ”parastettiin” menetelmiä.*
- *Opettajien yhteisiä tilaisuuksia ja palveluita yrittäjyyskasvatuksen teeman alla ja monia verkostoja, eri koulutusasteilla, yhteistyökumppanuuksia on tullut lisää, ja uskoa siihen, että yrittäjyyskasvatus kannattaa ja nuoria kannattaa yrittäjyyteen kouluttaa ja aktivoida.*
- *Vahvistunut se näkökulma, kuinka tärkeää on, että saadaan eri verkostot toimimaan ja on huomattu, kuinka paljon siinä on haastetta ja kehitettävää.*
- *Eri toimintayksiköistä on koottu opettajia, jotka opettavat yrittäjyyttä ja on näin ollen opittu paljon toinen toisiltaan. Yrittäjyyttä voi opettaa hyvin eri tavoin, se riippuu millä alalla toimii. Vertaisoppimista tuli lisää.*
- *Yritysyhteiskumppaneita tuli lisää, ja arvostus yrittäjän toimintaan lisääntyi.*
- *Asenne muuttui. Aikaisemmin ajatteli yrittäjyyttä paljon suppeampana kokonaisuutena.*
- *Lähinnä mielipidemuutosta siihen, että yrittäjyys voi olla yksi ammattivaihtoehto.*

Vastuunantaminen ja toimintatapojen muuttuminen

- *Muutokset opettajien keskuudessa näkyvät muun muassa siinä, että lapset osallistuvat ja ideoivat yhä enemmän ja heidän voimavarojaan hyödynnetään. Oppilaat ovat nyt valveutuneempia ja tietoisempia siitä, mitä yrittäjyys pitää sisällään. Hankkeet ovat useasti myös käynnistäneet kehitystyön, jonka kautta on syntynyt uusia tapoja ohjata oppilaita, joka taas on vaikuttanut siihen, että yrittäjyyttä tukevien taitojen kuten omien vahvuuksien löytäminen ja sen myötä rohkeuden kasvattaminen, on kehittynyt.*
- *Uutena metodina on tullut esimerkiksi usko dialogiin opetusvälineenä, eli irtiotto pois vanhasta ajatuksesta, jossa opettajan pitää antaa kaikki. Parhaat opintokokemukset tulevat siitä, että oppilaat joutuvat itse tekemään.*
- *TOY- mallin tuella opiskelija pystyy kokeilemaan osaamistaan yrittäjänä ja rakentamaan omaa osaamistaan, sekä hankkimaan kokemuksia tai kokeilemaan mihin hänestä on. Mihin rahkeet riittävät?*
- *Monissa organisaatioissa on vierastettu ”oppilaistako muka yrittäjiä”, joten se on vaatinut tietynlaisen hengen luomista. Myös se on ymmärretty, ettei yksi opettaja voi asioita muuttaa ja koulutukseen tarvitaan ainakin kaksi opettajaa viemään asiaa uusille raiteille.*
- *Koulut ja oppilaat kaipaavat vapaampaa, mutta myös sitä, että he saavat vastuullisempaa siitä oppimisesta.*

Yrittäjyyskasvatuksen monimuotoisuuden ymmärtäminen

- *Hankkeiden ansiosta yrittäjyyskasvatuksen monimuotoisuuden ymmärtäminen on lisääntynyt sekä yrittäjyyskasvatuksen merkitys ja tärkeys on korostunut. Hankkeet ovat lisänneet tietoutta, tietoisuutta ja sitä kautta asiantuntijuutta, mikä on hyvin tärkeää mm. perusopetuksen näkökulmasta. Aikaisemmin puhuttiin yrittäjyyden teknisistä asioista ja niiden opettamisesta ja nyt enemmän ajattelutavan muokkaamisesta, muuttamisesta ja kehittämisestä. Hankkeiden ansiosta yrittäjyyskasvatuksen monimuotoisuuden ymmärtäminen on lisääntynyt sekä yrittäjyyskasvatuksen merkitys ja tärkeys on korostunut. Hankkeet ovat lisänneet tietoutta, tietoisuutta ja sitä kautta asiantuntijuutta, mikä on hyvin tärkeää perusopetuksen näkökulmasta. Vaikutuksena hankkeilla on ollut myös ympäröivään yhteiskuntaan, nimittäin sen myönteinen vaikutus kouluihin on lisääntynyt.*

- *Onnistuminen näkyy koulujen muuttuneissa toimintatavoissa ja uusissa käytännöissä sekä malleissa, jotka ovat monesti tulleet pysyviksi käytännöiksi kouluissa. Monet hankkeista ovat synnyttäneet uusia yrittäjyysopintoja sekä opiskelijayrityksiä, ja sitä kautta myös erilaisia polkuja yrittäjyyteen. Tämän tuloksena muun muassa oppilaat ovat olleet valveutuneempia ja tietoisempia siitä mitä yrittäjyys pitää sisällään. Hankkeet ovat useasti myös käynnistäneet kehitystyön, jonka kautta on syntynyt uusia tapoja ohjata oppilaita, joka taas on vaikuttanut siihen että yrittäjyyttä tukevien taitojen kuten omien vahvuuksien löytäminen ja sen myötä rohkeuden kasvattaminen on kehittynyt.*
- *Opettajien keskuudessa on lisääntynyt selkeästi tietoisuus siitä, että lapsilla on osaaminen eli lapsen rooli, osallisuus, lapsesta lähtevä ideointi ja voimavarojen hyödyntäminen on lisääntynyt. Lapset nähdään toimivana, ajattelevana kokonaisuutena, eikä sellaisena, jolle syötetään vaan tietoa.*
- *Käytännöissä on kehitetty uusia toimintatapoja ja on perustettu uusi osuuskunta, josta on lähdössä tällä hetkellä noin viitisen opiskelijaa tekemään töitä oman tuotekehityksensä puitteissa eli ovat varmaankin perustamassa yritystä, kun valmistunut. Eli on saatu aikaan uutta.*
- *Yrittäjyys näkyy vahvemmin opinnoissa, sitä tuodaan esille paljon enemmän. Täällä toimii myös yrittäjyysvastaavat jokaisessa opetuspisteestä.*
- *On tiedostettu, mitä yrittäjyys on. Täällä on tehty ennenkin yrittäjien kanssa yhteistyötä, mutta se, että on tiedostettu ja osataan, on hyvä juttu.*
- *Yrittäjyyden tärkeys vahvistui. Oikeaan suuntaan ollaan menossa, että kaikilla aloilla mennään lähemmäksi yrittäjämäistä toimintaa ja että työntekijöille annetaan vastuuta, työjohtaminen vähenee. Kaikki joutuvat ottamaan enemmän vastuuta omasta työstään ja se jos mikä vaatii sitä yrittäjämäistä ajattelutapaa.*

Yrittäjyysopintojen ja materiaalien monipuolistaminen

- *Monet hankkeista ovat luoneet perustaa uusille yrittäjyysopinnoille sekä opiskelijayrityksille, ja sitä kautta myös erilaisia polkuja yrittäjyyteen.*
- *Second Life: sen avulla löydettiin uusia mahdollisia toimintatapoja esitellä ja opettaa yrittäjyyttä. Second life oli ryhmäytymistä ja yhteistyötä hankkeessa mukana olevien korkeakoulujen opiskelijoiden sekä henkilöiden taholla virtuaalisella alustalla.*
- *Hankkeen julkaisema Yrittäjyystarinat -kirja on ollut konkreettinen ja paljon käytössä.*
- *Hankkeen ansiosta tuli innovaatioita tukevia elementtejä opetussuunnitelmiin. Useammassa eri opintojaksossa on tarkoitus kehittää opiskelijoiden omia tai yritysten toimeksiannosta erilaisia liikeideoita ja tuoteinnovaatioita tai palveluinnovaatioita.*
- *Oppilaitosten yhteyteen on syntynyt osuuskuntia, jotka ovat yksi näkyvämmistä tuloksista rakenteissa ja prosesseissa. Ideana on viety eteenpäin työssä oppiminen yrittäjänä - mallia, johon pääsee työssä oppimisjakson kautta sisään.*
- *Hankkeessa otettiin käyttöön harjoitusyritystoiminta, jossa ensin lähes koko henkilökunta informoitiin siitä mistä on kyse. Sitten opettajilla, jotka olivat olleet jo ennestään kiinnostuneita, alkoi harjoitusyritystoiminta.*
- *Hankkeen ansiosta on mahdollisuus erilaisiin opintopolkuihin, jossa painotetaan kasvatusta ja valmiuksia, jotka ovat yrittäjille ominaisia. Eli siitä on tullut sitä voimaa, kokemusta ja taloudellista resurssia.*
- *Hankkeessa on luotu malli; miten opinnäyte- ja harjoittelutöitä käytännössä viedään opetukseen ja miten opettajat, opiskelijat ja yritykset voivat yhdessä viedä kehittämishankkeita eteenpäin.*

- *On luotu Oma Polku -malli, miten yrittäjyys otetaan kolmessatoista eri perustutkinnossa huomioon eli pyritään soveltamaan kullekin alalle sama malli. Ja nimenomaan niin, että opettajat hyvin aktiivisessa roolissa vaikuttaisivat siihen, miten yrittäjyys saadaan sopimaan eri alojen vaatimuksiin ja niiden tutkintojen perusteisiin.*
- *Hankkeen ansiosta on tullut: ope & yrittäjät – treffit, missä opettajat ja elinkeinoelämän edustajat ovat tavanneet keskenään ja siten saaneet tiivistettyä yhteistyötä ja yrittäjyyskasvatuksen merkityksellisyyttä. Spring of success – ja Winter of success – tapahtumat, ovat verkostoitumis- ja yhteistyötapahtumia, jotka on koettu erittäin hyväksi. Sekä yrittäjyyspassi, niin opettajille kuin oppilaillekin, johon kerätään merkintöjä yrittäjyyskasvatukseen liittyen. Sen tarkoituksena on toimia opinkirjasena, eli siitä löytyisi tieto, minkälaiset liiketoimintavalmiudet ovat, mitä suorituksia on tehnyt tai mitä työnäytteitä on tehnyt aiheeseen liittyen, mitä ne ovat mahdollisesti olleet käytännössä tai esimerkiksi yritys yhteistyöjuttuja.*
- *Opetussuunnitelmat, jossa voi opiskella 30 opintoviikkoa yrittäjyyttä, eri tavoin ja sitten on mahdollista myös opintojen jälkeen kuuden kuukauden jaksoon, jossa lähdetään toimimaan oikeasti yrittäjien kanssa.*
- *Oppilaitos-yritys yhteistyön -malli, Yrittäjyystarinat –kirja, Yrittäjyyskasvatuksen mittaristo, NY-yrittäjyyden malli.*
- *Yrittäjyys on kouluissa pedagoginen kysymys, ja yrittäjyyskasvatus edellyttää tiettyjä pedagogisia ratkaisuja ja se taas edellyttää opiskelijakeskeistä, aktiivista ja oma-aloitteista toimintaa.*
- *Opetussuunnitelmiin on lisätty opintojaksoja, jotka kehittävät yrittäjyysvalmiuksia.*

Alueelliset muutokset yrittäjyyden edistämisessä

- *Merkittävimmät vaikutukset ovat tulleet opiskelijoiden **yhteistyöstä** oikeiden **yrittäjien** kanssa.*
- *Hankkeen puitteissa järjestettiin myös **työelämän äänitilaisuuksia**, joissa kohtasivat opettajat, opiskelijat ja alan yrittäjät. Yrittäjät puhuivat yrittäjyydestä ja työssä oppimisesta. Myös työssä oppimisputki on uusi yrittäjyyteen painottava putki, jossa opiskelijoille suunnattiin työssä oppiminen pienirytyksiin ja samalla he myös tekivät harjoitusyrityksiä verkossa.*
- *Toimiva malli on yrittäjyyden **”tsekkauslista”**, joka on saanut äärettömän paljon kiitosta. Yhteistyössä alueen yrittäjien kanssa on mietitty tsekkauslista, josta käy ilmi, millaisia yrittäjyyteen liittyviä asioita olisi hyvä käsitellä joka ikisen opiskelijan työssä oppimisjaksolla.*
- *Hankkeen ansiosta on tullut **yhteistyötä eri kouluasteiden** välillä. Hanke vaikutti seudullisesti eri kouluja ja eri kouluasteita. Perusajatuksena oli sitoa esiopetuksesta ammattikorkeakoulutasolle asti polku yrittäjyyskasvatukseen. Hanke sai aikaan, että tietynlainen **polku** synti. Joka asteelle löytyi tekemistä, tai keino, miten yrittäjyyttä eri-ikäisten oppilaiden kanssa edistetään tai viedään eteenpäin. Hankkeesta jäi yhteistyö eri kouluasteiden välille ja **yrittäjyyskasvatuksen polkumalli**. Hankkeen aikana tehty julkaisu käytännön toiminnasta on vieläkin mielenkiintoista luettavaa.*
- *Hankkeen aikana käytettiin seuraavia malleja: **Seutuviikko**, joka on yhä edelleen jatkanut elämäänsä. Seutuviikko tarkoittaa, että eri oppilaitoksista voidaan valita kursseja ja tutustua erilaisiin asioihin uudella tavalla. Myös sisäistä yrittäjyyttä hyödynnettiin, eli että kaikkea ei tehdä valmiiksi, vaan lapsen oma-aloitteisuuteen tarttua asioihin, kannustetaan. Mukana olivat myös Eurooppa-kurssit ja Nuoret johtajat – yrittäjyyskurssi.*
- *Hankkeen ansiosta tuli **osuuskunta-ajattelu** vahvaksi ja **InnoOmnia -malli**, joka projektista sai alkunsa.*

- Hanke on lisännyt alueen **NY-toimintaa**.
- Sähköinen työskentelyalusta oppilaan ohjaukseen eli **TET-tori**.
- **Yrittäjyysuuhku** -malli opettajille eri kouluasteille on muokattu.
- **Yrittäjyyskasvatuksen mittaristo** on perusasteen opettajien käytössä.

7.2.3 Yrittäjyyskasvatuksen jalkauttamiseen liittyviä esteitä

Pyrittäessä haastatteluin selvittämään, onko yrittäjyyden ja yrittäjyyskasvatuksen jalkauttamisessa opetukseen ja oppilaitoksen arkeen vielä olemassa jotain esteitä, voitiin nostaa esille neljä päähuomiota. Aineistosta nostetut huomiot ovat: **Yhteiskunnallinen tilanne**, **Rakenteiden jäykkyys**, **Asenteiden muuttumattomuus** ja **Yrittäjyyskasvatusosaamisen puute**. Näitä pääkohtia on avattu aineiston perusteella seuraavassa kursivoiden:

Yhteiskunnallinen tilanne

- *Yritysmaailmassa on tapahtunut valtavasti muutoksia. Ne hyvät yhteistyökumppanit, joiden kanssa on yhteistyötä tehty, on taloudellinen ahdinko koetellut niin, ettei yhteistyön jatkamiseen enää ollut mahdollisuuksia. Pitäisi koko ajan päivittää sitä yrityskantaa kenen kanssa ollaan yhteydessä, että nimet on vaihtunut, henkilöt vaihtuneet, yrityksiä on kaatunut. Ympäristö ja yhteistyökumppanit muuttuvat niin nopeasti yritysmaailmassa, että niitä pitäisi aina jaksaa hakea uudelleen ja uudelleen.*

Rakenteiden jäykkyys

- *Oppilaitosmaailman ja koulutusorganisaatioiden jäykät rakenteet sekä johdon että opettajien negatiiviset, jopa pessimistiset asenteet yrittäjyyskasvatusta kohtaan, vaikka kokemukset, tutkimukset ja toimijoiden intuitio siitä, mitä taitoja tarvitaan tänä päivänä, sanovat toista.*
- *Kontrollinhalu, opettajien liiallinen yksin tekemisen kulttuuri.*
- *Hallinnollinen kankeus ja rohkeuden puute lopullisia päätöksiä tekevissä tahoissa (ylin johto, luottamushallinto) on ollut este ja erityisesti hidaste uusien innovatiivisten ja erilaisten toimintamallien käyttöönotossa.*
- *Opetussuunnitelmat perustuvat kursseihin ja mekaanisesti vaiheittain toteutettavaan opetukseen. Yrittäjyys taas opitaan prosessina ja pitkäkestoisesti.*
- *Opetustyö on pitkälti tietopohjaista ja osittain perustaitoihin keskittyvää. Yrittäjyys perustuu kyllä tietoon ja taitoon, mutta sen lähtökohtina ovat ihmissuhteet ja kontaktiverkostot sekä asenteet.*
- *Opetusmaailma on jaettu oppiaineittain. Yrittäjyys ei ole oppiaine, vaan se on "holistinen näkemys ja tapa toimia".*

Asenteiden muuttumattomuus

- *Edelleen on vallalla pelko uuden kokeiluun ja muutokseen eli rohkeuden puute uudenlaiseen toimintaan on ilmeinen.*
- *Työyhteisössämme ei monikaan arvosta yrittäjyyttä tai näe tarpeelliseksi yrittäjyyskasvatusta.*
- *Opetusmaailmassa on uskomus, että yrittäjyys on lähtökohtaisesti taloustiedettä tai sen sovellutusta.*
- *Opettajien asenteet ja perinteiset opetusmenetelmät ovat esteenä.*
- *Kouluissa on vallalla edelleen yritys- / elinkeinoelämäkielteinen yleisasenne.*

- *Opettajien asenteet ovat usein ”kivikaudelta”, eivätkä he ymmärrä asian tärkeyttä, eivätkä ainakaan halua panostaa asiaan mitään ylimääräistä, josta ei makseta erikseen.*
- *Opettajat kokevat, että yrittäjyyskasvatus saa liian suuren painoarvon muihin aihekokonaisuuksiin verrattuna.*

Yrittäjyyskasvatusosaamisen puute

- *Yrittäjyyskasvatusosaamisen puute, yrittäjyyden väärin ymmärtäminen, virkamieslähtöisyys, rohkeuden puute tehdä kokeiluja uusien pedagogisten menetelmien kokeilemiseksi, hierarkkinen lähestymistapa, erinäisten rahoitusten osittainen kohdentaminen väärin, laiskuus, sopivien oppimisympäristöjen puute, organisaatioiden (koulujen) johdon kyvyttömyys rakentaa yrittäjämönteinen ympäristö, juhlapuheet ”riskien ottamisesta” mutta käytännössä riskien pakoileminen.*
- *Ajanpuute ja käytännön yrittäjyysosaamisen puute ovat esteitä.*
- *Yrittäjyyden määritelmä on hieman epäselvä kaikista määrittely-yrityksistä huolimatta.*

7.2.4 Yrittäjyyskasvatuksen kehittämistyön tulevaisuuden suunnitelmia

Kysyttäessä teemahaastatteluiden yhteydessä, millaisia **tulevaisuuden suunnitelmia** yrittäjyyskasvatuksen edelleen jalkauttamiseen, juurruttamiseen ja käytäntöön viemiseen organisaatioilla ja alueilla on, voidaan vastausten koosteena nostaa esille mm. **rakenteisiin ja resursointiin liittyviä yrittäjyyden juurruttamissuunnitelmia, opetussuunnitelmiin yrittäjyyden lisäämissuunnitelmia ja pedagogisia uudistuksia** mm. yrittäjyyden polkuopinnot ja harjoitusyritys- ja osuuskuntayrittäjyyden mallintaminen sekä opettajien kouluttamissuunnitelmia. Pääteemojen alla olevat kursivoidut koosteet ovat suoraan aineistosta tehtyjä nostoja.

Rakenteelliset ja resursointi muutokset

- *On tulossa eri toimialojen omat yrittäjyyskasvatuksesta vastaavat opettajat.*
- *Ollaan vakiinnuttamassa yrittäjyysasiaa rakenteisiin ja tähän saamme rahoituksellista tukea ja lisäksi tukiverkostoja.*
- *Noin kolmen ihmisen erillinen työpanos yritysideoiden ja yrittäjyyden tukemiseen on olemassa ja lisäksi normaaliin opettamiseen liittyvät yrittäjyyden lisäresurssit on määritelty.*
- *Hiukan jopa lisäämme pakko-ohjausta eli varmistamme, että yrittäjyys tulee hoidettua ja sen valvontaan tulee tiukempi kontrolli.*
- *Alueellinen resurssikeskustoiminta olisi tarkoitus saada käyntiin.*
- *Ylimältä johdolta pitää saada vielä pieni sysäys rehtoreille. Rehtorien tulee antaa käskyjä ja muistuttaa yrittäjyydestä.*
- *Kun yrittäjyyskasvatus tulee toimintakulttuurina koulun sisälle, se antaa todella paljon mahdollisuuksia. Toisaaltahan tässä ei ole mitään uutta tai ihmeellistä, mutta pidän hyvin tärkeänä sitä, että yrittäjyys näkyy johtajuudessa. Hyvin tärkeä asia on jaettu johtajuus ja sitä että uskaltaa, ja jokainen saa mahdollisuuksia viedä eteenpäin omia juttujaan.*
- *Esihautomo- ja hautomotoiminnan lisääminen ja yhteistyö yliopistojen kanssa yrittäjyyden edistämiseksi on kirjoitettu meidän strategioihin vuodelle 2015. Saamme yrittäjyyskoulutuksen kehittämiseen myös resursseja.*
- *Yrittäjyyskasvatus ei ole mikään ylimääräinen tehtävä eikä mikään määräaikainen hanke, vaan pysyvä tehtävä tässä meidän organisaatiossamme. Oppimisprosessi jatkuu ja olen oppinut*

ymmärtämään yrittäjyyttä paremmin. Tämä työ ei tule loppumaan, ei tähän hankkeeseen eikä sen jälkeenkään.

Opetussuunnitelmiin juurruttaminen ja pedagogiset uudistukset

- *Monialaisia opintoja, joka tarkoittaa kaikkia perusopetuksessa opetettavia oppiaineita. Näiden oppiaineiden johdantokurssiin tullaan lisäämään yrittäjyyden asiantuntijaluentoja. Yrittäjyyskasvatus tullaan liittämään osaksi kaikkea yleissivistävää opetusta, yritysvierailuja järjestetään ja yrittäjät käyvät koululla puhumassa jatkossakin.*
- *On löydetty menetelmällisiä mahdollisuuksia toteuttaa opetusta uudella tavalla ja tarjota opiskelijoille erilaisia tapoja oppia ja tutustua yrittäjyyteen mahdollisena uravaihtoehtona. On luotu malli harjoitusyrityksen ja osuuskuntien perustamiseen.*
- *Opinnoissa on yrittäjyyspolku ja myös yritystiimejä ja lisäksi 2013 käynnistyvät yrittäjyyspainotteiset tutkinto-opinnot.*
- *Tullaan kirjoittamaan tulevaan opetussuunnitelmaan yrittäjämäinen lähestymistapa ja linkittämään sinne yhteistyötä jokaiseen luokka-asteeseen eli yrittäjyyteen liittyvää tai yrittäjyyskasvatukseen liittyvää tulee sisältymään jokaiselle luokka-asteelle, opetussuunnitelman perusteisiin tulevaisuudessa sisältyy yrittäjyyskasvatuksen omaisia tavoitteita. Kaikkien alojen opetussuunnitelmiin tullaan lisäämään yrittäjyys ja äärettömän tärkeää on vuorovaikutus yrittäjien ja yrittäjäjärjestöjen kanssa. Meillä on säännölliset vuosittaiset tapaamiset alueen yrittäjien, naisyrittäjien ja yrittäjäjärjestöjen kanssa. Toisen asteen opetussuunnitelmat ovat uudistuksen alla ja yrittäjyyden osalta on päätetty, että minimissään jokaiselle oppilaille tulee vähintään viisi opintoviikkoa yrittäjyyttä. Valinnaisina yrittäjyysopintoja on enemmänkin, jopa 20. Uudessa opetussuunnitelmassa yrittäjyyskursseja on siis enemmän. Jatketaan hyvää yhteistyötä, mitä muiden oppilaitosten kanssa on jo tehty ja lisäksi opetussuunnitelmissa huomioidaan paremmin yrittäjyyskasvatus.*
- *Edelleenkin tehdään oppilaiden kanssa projekteja ja mm. oman elämän hallinnasta puhutaan, Minä opettajana ikään kuin kävelen koulusta ulos ja etsin uusia kohteita, missä voisin omaa osaamistani hyödyntää opettajana, asiantuntijana.*
- *Yrittäjyys on talossamme tärkeä asia ja näen, että valtakunnallisestikin saa merkitystä.*
- *Jatkuu oppilaskunnan yrittäjyyskasvatus eli kahvila- ja vuosikirjatoimintana. Lisäksi yrittäjyyskasvatus on otettu osaksi oppilaskunnan toimintaa.*
- *Erilaisia TET:n kehittämisen muotoja ja mm. oppilaanohjauksen kehittämistä, opinto-ohjaukseen liittyen yritysikäntejä ja lisäksi yritämme yhdistää yrittäjyyttä vanhempainseurien rooliin.*
- *Yrittäjyystiimit ykkös ja kakkos vuonna ja lisäksi opettajien yritysikäntejä.*
- *On pohdittu, voisiko opiskelija olla yhden jakson poissa lukiosta, työssäoppimassa, työ elämään tutustumassa ja saisi siitä jotain opintoja, jos käyttää englantia, niin hän voisi saada suullisen englannin kurssin tms. eli hyväksilukujen kehittämistyö on käynnissä.*
- *Oppilasryhmien yrittäjyysyhteistyö ja yrityksissä yrittäjämäinen työskentely, esim. casejen avulla. Työssäoppiminen yrittäjänä ja nuori yrittäjyys-asioiden eteenpäin vieminen on tavoitteena.*
- *Yrittäjyyden tiimioppimisen vallankumous on käynnissä, ainakin Suomessa nyt ensimmäiseksi.*
- *Opettajien yrittäjyyden opettamisen valmiuksien kehittämiseen tähtävää koulutusta on tulossa.*
- *Yritystyötä ja yritysneuvontaa sekä yrittäjyyden edistämistä tehdään, mutta enemmän pitäisi yhteistyötä eri oppilaitosten kanssa kehittää. Lisäksi erityisesti yhteistyötä opettajatasolla pitäisi tehdä.*

7.3 Fokusryhmätyöskentelyn tuloksia

Hankkeen tulosten jalkauttamiseen, levittämiseen ja erityisesti yrittäjyyskasvatuksen kehittämiseen liittyvien kohteiden edelleen konkretisoimiseksi, pidettiin hankkeen omia työpajoja fokusryhmätyöskentelynä maaliskuussa 2010, toukokuussa 2011, joulukuussa 2011. Näihin työpajoihin osallistui toimijoita noin 90 henkilöä eri organisaatioista. Näitä organisaatioita olivat *Turun yliopisto, Lappeenrannan teknillinen yliopisto, Aalto-yliopiston kauppakorkeakoulu, Satakunnan ammattikorkeakoulu, YES verkosto, Educode, HOPE -hanke, Omnia ammattiopisto, Opetushallitus, Suomen yrittäjät ry., Haaga Helia ammattikorkeakoulu, Salon seudun koulutuskuntayhtymä, Diges ry., Oulun yliopisto, Mikkelin seudun perusopetus, Perheyrittäjien liitto, Länsi-Pirkanmaan koulutuskuntayhtymä, Jyväskylän ammattiopisto, Suomen liikemiesten kauppaopisto, Tampereen ammattikorkeakoulu, Helsingin Yrittäjät, Valkealan lukio ja Taloudellinen tiedostustoimisto.*

Fokusryhmätyöskentelyn antina voidaan nostaa esille joitain huomioita yrittäjyyskasvatuksen edelleen kehittämiseksi. Huomioitavaa on, että nämä nostot ovat varsin samansuuntaisia kuin tässä raportissa yleisestikin esille tuodut seikat. Fokusryhmien esille tuomat huomioit kysymykseen: **Millaista tulisi opettajankoulutuksen ja opettajien jatko- ja täydennyskoulutuksen olla**, on kursivoiden tuotu esille alla:

Opettajankoulutuksen sekä opettajien jatko- ja täydennyskoulutuksen tulisi olla:

- *yrittäjämäiseen pedagogiikkaan, tekemällä oppimiseen ja ongelmaratkaisukeskeisyyteen painottuvaa*
- *yrittäjyys (ilmiönä) olisi oltava osa opettajankoulutusta*
- *oppijan omien vahvuuksien esille nostaminen on tärkeää, joten menetelmiä siihen tarvittaisiin*
- *rohkeuteen ja luovuuteen kannustaminen, sekä uskallukseen epäonnistua pitäisi myös panostaa*
- *täydennyskoulutuksessa tulisi olla valovoimaisia yrittäjä -nimiä, jotka houkuttelevat opettajia uudenlaiseen yrittäjyyttä tukevaan toimintaan*
- *yrittäjyyttä tukevien oppimisympäristöjen käyttöönottoa tulisi testata jo opettajankoulutuksessa*
- *työelämäyhteistyötä tulisi tiivistää ja koulutukseen olisi saatava mukaan työelämäjaksoja*
- *opettajien tueksi tarvittaisiin oikeita yrittäjä –mentoreita ohjaamaan ja tukemaan opettajaa työssään*
- *yrittäjyys tulisi nähdä poikkileikkaavana teemana, eli kaikkiin oppiaineisiin jo opettajankoulutuksessa tulisi sisällyttää yrittäjämäistä pedagogiikkaa*

Fokusryhmien huomioit kysymykseemme: **Millaista tulisi yrittäjyyskasvatuksen olla eri kouluasteilla** (varhaiskasvatus, lukio, ammatillinen koulutus, ammattikorkeakoulu, yliopisto), on kursivoiden avattu alla:

- **perusopetus:** *omien vahvuuksien tunnistaminen; hyvän itsetunnon luominen ja vahvistaminen; aloitteellisuuteen ja vastuullisuuteen kannustaminen; yhteistyötaitojen kehittäminen; projektimainen työskentely; vierailut ja yrittäjävierailijat*
- **lukio:** *tekemällä oppimiseen kannustaminen; projektioppiminen; elämää, ei vain kirjoituksia varten oppimista; yhteiskunnallisuuteen oppiminen; aktiiviseen kansalaisuuteen kannustaminen; yritystoiminnan eri muotojen ja mahdollisuuksien hahmottaminen*
- **ammatillinen koulutus:** *yritystoiminnan eri muotojen ja mahdollisuuksien hahmottaminen; yrittäjyyden oppimisympäristöjen hyödyntäminen opetuksessa; yrittäjä urana opintojen nostaminen vahvasti esille; jäykkien oppiaineiden välisten rakenteiden madaltaminen; projektioppiminen; osuuskuntien ja oikeiden yritysten perustaminen koulutuksen aikana, osana opintoja; yritteliäisyyteen oppiminen omalla alallaan osaajana toimien; oman työn hinnoittelun ja kustannustietoisuuden oppiminen sekä asiakkaiden kanssa toimiminen; oman työpanoksen ymmärtäminen, hahmottaminen osana muiden työtä, osana koko prosessia; tiiviimpää yritysyritystyötä*
- **ammattikorkeakoulu ja yliopisto:** *yrityksen perustaminen voisi olla opintoihin kuuluva opintopisteytetty osa; kustannustietoisuuden ymmärtämistä; talousosaamista; henkilöstöjohtamiseen perehtymistä*

tymistä; amk ja yliopistotutkimuksen tulisi ainakin osin palvella yritystoimintaa ja innovaatiotoimintaa; opetuksen ja tutkimuksen tulisi olla työelämä, ei tutkimuslähtöistä; tarvitaan todellisia yrityscaseja ja yrityskäyntejä

Fokusryhmien esille tuomat nostot kysymykseemme: **Millaista tulee olla Koulu – Yritys yhteistyön**, on kursivoiden esitelty alla:

- *koulutus – yritys yhteistyön tulee tuottaa molemminpuolista hyötyä, win - win toteutuminen; molempien sekä yrityksen että koulun pitää hyötyä yhteistyöstä*
- *suunnitelmallista, ei pelkästään adhoc -tyyppisiä tempauksia*
- *yhteistyön pitää ratkaista olemassa olevia ongelmia, mm. mistä löytyy osaajia ja tekijöitä tietyille aloille ja tehtäviin, miten osaamista saadaan tiettyihin työelämän tarpeisiin*
- *joustavaa, vapaaehtoisuuteen perustuvaa yrityskummi – mallin opettelua ja järjestelmällistä käyttöönotto*
- *yhteistyön olisi nouseva yritysten tarpeista*

Fokusryhmien esille nostamat seikat kysymykseemme: **Millaisia tarpeita on rahoittajille**, on alla kursivoiden avattu:

- *jos yrittäjyyskasvatuksen pysyvä rahoitusinstrumentti olisi olemassa, mahdollistuisi pitkäjänteinen kehittämistyö ja resurssien oikea kohdentuminen*
- *hyvin ja toimivien yrittäjyyskasvatushankkeiden jatkon turvaaminen mahdollistaisi alueellisen jalkautumisen ja vakiinnuttamisen paremmin*
- *opettajien palkkausjärjestelmä pitäisi muuttaa esim. kokonaistyöaikaperustaiseksi; jos palkkaus perustuu tehtyihin tunteihin, yrittäjämäisen pedagogiikan käyttäminen ei ole mahdollista tai ei ainakaan helpoa*

8 YKOONTI tutkimus yrittäjille

8.1 Yrittäjäkysely

8.1.1 Sisältö

YKOONTI hankkeen puitteissa tehtiin Aalto-yliopiston kauppakorkeakoulun Pienyrityskeskukseen alkavien yrittäjien ohjelmiin vuosina 2009 – 2011 osallistuneille ja jo yritystoiminnan käynnistäneille henkilöille sekä ASUC (Aalto Start-Up Center) yrittäjinä toimiville yrittäjille kysely kevään ja alkukesän 2012 aikana. Kyselyn tarkoituksena oli selkeyttää kuvaa siitä, **millaista yrittäjien mielestä yrittäjyyden kehittämisen kouluissa tulisi olla**, jotta se heidän mielestään tukisi tai kannustaisi yrittäjyyteen lähtemisessä.

Kyselyssä käsiteltiin muutamia asiakokonaisuuksia. Osa kyselyn kysymyksistä oli määrällisiä, mutta kyselyyn sisältyi myös joukko avoimia, laadullisia kysymyksiä, jotka on alla olevassa luettelossa *kursivoitu*. Alla olevaan luetteloon on koottu kyselyyn sisältyneet kysymykset otsikkotasolla:

- **Taustakysymykset.**
 - Vastaajan asema työmarkkinoilla?
 - Vastaajan ikä?
 - Vastaajan sukupuoli?
 - Vastaajan ylin koulutus?
- **Millaista yrittäjyyskoulutuksen tulisi mielestäsi olla?**
 - Mitä mieltä olet seuraavista yrittäjyyskoulutuksen kehittämistä koskevista väittämistä?
 - *Kuvaa, millaista koulutuksen tulisi olla eri koulutusasteilla (varhaiskasvatus, peruskoulu, ammatillinen koulutus ja lukio, ammattikorkeakoulu, yliopisto)?*
 - *Millaista koulutuksen tulisi olla, jotta se tukee yrittäjäksi lähtemistä?*
 - *Mitä asioita yrittäjyyskoulutuksessa pitäisi opettaa, jotta yrittäjyydestä innostuttaisiin?*
 - *Tähän voit kirjata kommenttisi kyselystä.*

8.1.2 Kyselyn kohteet, suorittaminen ja vastausten määrä

Kyselyn kohteina olivat Pienyrityskeskukseen kursseille osallistuneet yritys- ja yrittäjätaustaiset henkilöt sekä Aalto Start-Up Centerin asiakasyritysten edustajat kuten aiemmassa luvussa kuvattiin.

Kysely suoritettiin keväällä 2012 Webropol -sähköpostikyselynä. Viestejä lähetettiin kaikkiaan 876, joista neljä palautui väärän tai viallisen osoitteen takia. Vastauksia saatiin yhden ”karhuviestin” jälkeen 48 kpl, jolloin vastausprosentiksi muodostui 6 %. Vastausprosentti on pienehkö, mutta olemme kuitenkin erittäin tyytyväisiä, että saimme kappalemääräisesti riittävän määrän vastauksia, jotta suuntaa-antavaa analyysia vastauksista voidaan tehdä.

8.1.3 Taustamuuttajat

Taulukossa 3 on esitetty yrityskyselyn vastaajien jakautuminen taustamuuttujittain. Vastaajat ovat siis valtaosaltaan yrittäjiä. He ovat myös nuorempia kuin hankekyselyn vastaajat. Sukupuolijakauma on vielä hankekyselyäkin naispainotteisempi. Vastaajien koulutustaso on huomattavan korkea.

Taulukko 3. YKOONTI-yrityskyselyn vastaajien jakautuminen taustamuuttujittain.

	Vastauksia	
	kpl	%
Vastaajan asema työmarkkinoilla		
Yrittäjä	36	75
Toisen palveluksessa	9	19
Muu	3	6
Vastaajan ikä		
Alle 35 vuotta	15	31
35-44 vuotta	17	35
45-54 vuotta	14	29
55- vuotta	2	4
Vastaajan sukupuoli		
Nainen	32	67
Mies	16	33
Vastaajan ylin koulutus		
Peruskoulu (tai muu vastaava)	1	2
Ammatillinen toinen aste tai lukio	13	27
Ammattikorkeakoulu	13	27
Yliopisto (kandidaatti, maisteri, tohtori)	21	44

8.2 Yrittäjyyden kehittäminen kouluissa, määrällisiä tuloksia

Yrityskyselyssä esitettiin vastaajille 19 väittämää, joiden avulla kartoitettiin yrittäjien käsityksiä yrittäjyyskoulutuksen sisältöpainotuksista. Vastausjakaumat väittämiin on esitetty kuviossa 12.

Yrityskyselyn vastaajat korostivat eniten, että koulutuksen pitää antaa todellinen kuva yrittäjyydestä ja että koulutuksen tulee antaa valmiudet yrityksen perustamiseen. Näillä halutaan korostaa toisaalta koulutuksen pureutumista konkreettisesti yrityksen perustamisvalmiuksien antamiseen ja toisaalta siihen, että yrittäjyydestä ei saa antaa ”liian ruusuista kuvaa”, vaan yrittäjyyteen liittyvät riskit ja kova työ tuodaan selkeästi esiin. Seuraavaksi eniten yrittäjät korostavat monia yrittäjälle olennaisten taitojen hallintaa. Koulutuksen pitää vastaajien mukaan sisältää markkinointiosaamista, myyntiosaamista, tuloslaskelman ja taseen tulkintavalmiuksia sekä asiakkuuksien hallintaa.

Yrityskyselyn vastaajien mielestä vähiten korostettavia seikkoja ovat pedagogiikkaan ja oppimisympäristöihin liittyvät tekijät. Myös monet yrittäjyyskasvatuksessa annettaviin abstraktisemmalla tasolla oleviin taitoihin (esim. valmiudet toimia erilaisissa elämänvaiheissa, aktiivisen ja osallistuvan kansalaisuuden tukeminen ja välineiden antaminen projektityöskentelyyn) korostuivat varsin vähän.

Jos verrataan yrityskyselyn väittämien tuloksia aiemmin luvussa 5.1.1 hankekyselystä saatuun kuvaan, huomataan, että arvioitujen yrittäjyyskasvatushankkeiden päällimmäiset tavoitteet ovat siis suuntautuneet nimenomaan yrittäjyyskasvattajien työn ohjeistamiseen ja kehittämiseen sekä yrittäjyyskasvatettavien yleisten elämänhallintataitojen kehittämiseen. Yrityskyselyssä painottuvat hankekyselyssä korostuneet asiat selvästi vähemmän. Varsinainen yritystoiminnan edistäminen ja kehittäminen ja konkreettisten

yrittäjyystaitojen antaminen korostuvat nimenomaan yrityskyselyssä, mutta jäävät varsin vähälle painoarvolle hankekyselyn vastauksissa.

Kuvio 12. Millaista yrittäjyyskoulutuksen tulisi mielestäsi olla? Mitä mieltä olet seuraavista yrittäjyyskoulutuksen kehittämistä koskevista väittämistä?

8.3 Yrittäjyyden kehittäminen kouluissa, laadullisia tuloksia

Kysyttäessä yrittäjiltä avoimella kysymyksellä, *millaista koulutuksen tulisi olla eri kouluasteilla*, saatiin vastauksia kaikkiaan 34 kpl (N=48), joten tulkintoja vastaajien mielipiteistä voidaan hyvin tehdä. Alla on kouluasteittain koottu kursivoiden suoraan vastaajien näkemyksiä yrittäjyyden kehittämiseen eri kouluasteille.

Varhaiskasvatus:

- Vastanneista yrittäjistä 11 oli sitä mieltä, että yrittäjyysasiaa ei pitäisi vielä linkittää varhaiskasvatukseen piiriin lainkaan. Heidän mielestään lasten pitää antaa leikkiä ja olla lapsia: *”anetaan lasten haaveilla palomiehen tai eläinlääkärin urasta. Lapsille tulee korkeintaan tarjota mahdollisuus oppia miten yhteiskuntamme perusasiat kuten kaupat toimivat, ei pidä pakottaa. Yrittäjyyteen liittyvä kasvatus kuuluu myöhempään kehitysvaiheeseen. Eipä mitään, antaa lasten leikkiä ja olla lapsia.”*
- Toisaalta suuri osa avoimeen kysymyksen vastanneista yrittäjistä oli myös vahvasti sitä mieltä, että yrittäjyysasiaa voi leikin varjolla jo linkittää varhaiskasvatukseenkin (23 kpl). Yrittäjyydestä ei pidä puhua varhaiskasvatuksen parissa vielä yrityksen perustamisensa vaan se pitää nähdä *omaehtoisuutena, itseohjautuvuutena, toiset huomioon ottavana toimintana ja ideointiin kannustamisena*. Esille kannattaa tuoda myös seikat, miksi työtä tehdään, *miksi vanhemmilla on töissä kiire. Lasten tasapainoiseen kasvuun yksilöinä ja myöhemmin ryhmissä, tulee panostaa erityisen paljon. Kauppaleikit ja yritysvierailu* nostettiin hyvinä menetelminä esille sekä *pienimuotoinen palkitseminen* uusista ideoista.

Perusopetus:

- Vastanneista yrittäjistä, yhtä lukuun ottamatta, kaikki olivat sitä mieltä, että yrittäjyys tulee liittyä vahvasti perusopetukseen. Kuitenkin vastaajat olivat enemmän sitä mieltä, että perusopetuksessa erityisesti alakoulun puolella tulisi puhua enemmänkin yritteliäisyydestä, *”asennemuokkausta työelämää kohtaan yrittäjämäiseksi” ja ”Yksilönvastuun korostaminen (vapaus ja vastuu)”* joko yrittäjänä tai toisen palveluksessa toimien. *Yrittäjyys on yksi uravaihtoehto muiden joukossa ja työnantajanäkökulman esille tuominen opetuksessa olisivat hyvä asia* vastaajien mielestä. Vastaajien mielestä erityisesti yläkoulussa voidaan siirtyä yritystoiminnan pyörittämistä kuvaavien seikkojen valottamiseen, mutta tällöinkin tulee opetuksessa huomioida, ettei yrittäjyydestä *anneta ylioptimistista kuvaa. Realistinen kuva yrittämisestä yrittäjiesimerkkien, yritysvierailujen ja tarinoiden avulla, pitää opetuksessa tuoda esille*. Vastaajat nostivat esille, että kaikissa aineissa voi hyödyntää yritteliäisyyden esilletuontia: *äidinkielessä kirjoitelmat tai mainosten tekeminen, matematiikassa kannattavuuden laskeminen, uskonnonopetuksessa kuinka Jeesus oli yritteliäs ja oma-aloitteinen omalla tavallaan jne*. Luokkaretkirahoituksen tai muiden projektien tekemistä kouluissa menetelmänä kehoitettiin edelleen jatkamaan, mutta sillä muutoksella, että *myyntityö ei saa kohdistua omaan vanhempiin tai lähipiiriin, vaan yrityksiin suoraan meneminen tai ovelta ovelle myyntiin*. Vastaajat halusivat nostaa esille myös seikan, että uusista ideoista pitäisi palkita, ei vaan koulumenestymisestä numeroina *”Poikkeavien ideoiden palkitseminen ja koulumenestyksen mittareiden kehittäminen”*. *Koulumenestyksen mittariston kehittäminen olisi nostettava nopeasti kehittämiskohteeksi perusopetuksen puolella*, tuotiin myös vastauksissa esille.

Ammatillinen koulutus ja lukiot:

- Kaikki yrittäjävastaajat olivat yksimielisiä siitä, että yrittäjyydestä ja oman yrityksen perustamisesta sekä liiketoiminnasta pitää ehdottomasti puhua sekä ammatillisessa koulutuksessa että lukio-opetuksen ohessa. Esimerkkien pitää olla todellisia yritys-esimerkkejä ja oman yrityksen perustamista jo opintojen ohessa suositeltiin: *Esillä vaihtoehtona työllistyä rea-*

listisia yrittäjyyden polkuja. Edelleen realistisen kuvan valottaminen yrittäjyydestä onnistumisineen ja epäonnistumisineen pitää tuoda esille, mutta epäonnistumisia ei tule esitellä *”peikkoina”* tai *henkilökohtaisena epäonnistumisena*, vaan realismina: *tästä nousee uudelleen.* Ammatillisen koulutuksen ja lukioikäisten kohdalla nostettiin hyvin esille: *”Kaikki peliin. Pieni ihminen on fiksuimmillaan tässä iässä, vain motivaatio saattaa puuttua”.* Opetuksessa tulee käyttää konkreettisia menetelmiä: *talouden laskentaa, myynti ja markkinointi caseja, työnantajana toimimista, palkkakustannusten laskemista, pitäisi päästä eroon ”työnantaja riistää sinua” – ajattelusta.* Yrittäjyyskurssit pitää olla kiinteä osa opetusta. Opintojen ohessa voisi perustaa esim. osuuskunnan, josta mallina tuotiin esille: *1. luokalla, osuuskunnan perustaminen 2. luokan syksyllä ja kevään aikana sekä viimeisenä vuonna kesä, viikonloppu ja loma aikanakin töiden tekeminen osuuskunnan kautta.*

Ammattikorkeakoulut

- Vastaukset, millaisia suosituksia yrittäjillä on ammattikorkeakoulujen yrittäjyyden edistämiseen, olivat hyvin samansuuntaisia kuin ammatillisen ja lukio koulutuksen kohdalla. Vahva mielipide vastaajilla oli, että yrittäjyys pitää olla *selkeä uravaihtoehto* sekä amk – opinnoissa että myös ammatillisessa ja lukio opetuksessa. Yrittäjyys, yritteliäisyys ja asennekasvatus pitää vastaajien mielestä olla *osana kaikkien aineiden opetusta*, ei pelkkä irrallinen kurssi. Yrittäjyyteen voi kannustaa amk – opetuksessa mm työharjoittelujaksojen ja opinnäytetöiden tekemisellä yrityksiin. Joidenkin vastaajien mielestä ammattikorkeakouluissa ei yrittäjyyteen tai yritteliäisyyteen tukeminen toimi riittävän hyvin, vaan ammattikorkeakouluopetus tuntui näiden mielestään olevan enemmänkin yrittäjävastaista: *”amk -opinnot ovat tunteet päivittäin yrittäjyysvastaisilta – vain huonoa on saanut kuulla yrittäjyydestä”.*

Yliopistot

- Yliopisto-opetuksen kohdalla tuotiin muutamassa vastauksessa esille, että yliopisto-opetuksen tulee ohjata *tutkijan uralle, jota voi tehdä myös yrittäjänä toimien.* Myös yliopisto-opetukseen yrittäjyyden linkittämisestä annettiin suosituksena, että sen tulee olla osa kaikkea opetusta, ei vain irrallinen yrittäjäkurssi. Hyvin kuvaava vastaus, millaista yrittäjyyden opetuksen tulisi olla yliopistoissa, oli: *”Kuten ammattikorkeakoulussakin, on yrittäjyyteen hyvä kannustaa ja antaa mahdollisuuksia saada aiheesta opastusta myös muun alan linjoilla kuin liiketalouden alaa opiskeleville.”* Kehittämisen esimerkkinä nostettiin esille *humanisti koulutus, johon* vastaajien mielestä *kiinteäksi osaksi pitää linkittää liiketaloudellisia opintoja.* *”Jotta opittaisiin ymmärtämään, mistä raha tulee”.* Yrittäjyyden opetuksen esimerkeiksi nostettiin: *yritysvierailut, yrittäjäpuheenvuorot, kandidaatti- ja gradutöiden tekeminen yrityksiin: ”lisäopintopisteiden antaminen, jos opinnäytetyön saa tehtyä yritykseen”, yhteisprojektien tekeminen yrittäjien kanssa, ”Opiskelijatoimintaa yrittäjyyden ympärille, opintoviikkoja omasta yrityksestä”, ”Yksilönvastuun korostaminen (vapaus ja vastuu).* Esille nostettiin myös, että *”opetushenkilöstön yrittäjyysasenteen muokkaukseen positiivisemmaksi pitäisi panostaa”.* *Yliopistot ovat sinällään hedelmällinen paikka yrittäjyyden tukemiseen, koska siellä syntyy viimeisin tutkimustieto, vain sen kaupallistamisosaaminen ontuu,* kuvattiin joissain yrittäjien vastauksissa.

8.4 Yrittäjien näkemyksiä, millaisia sisältöjä yrittäjyyden kouluttamisessa tulisi olla

Tähän lukuun on koottu kursivoiden vastaajien näkemyksiä kahden avoimen kysymyksen vastauksia. Ensimmäinen kysymys oli: ***Millaista koulutuksen tulisi olla, jotta se tukee yrittäjäksi lähtemistä,*** tähän kysymykseen oli antanut vastauksen 32 henkilöä. Toinen kysymys oli: ***Mitä asioita yrittäjyyskoulutuksessa***

pitäisi opettaa, jotta yrittäjyydestä innostuttaisiin, tähän vastauksen oli antanut 28 henkilöä. Vastausten kooste on seuraavassa.

Vastaajien viesti yrittäjyyskoulutuksen suunnitteluun ja toteutukseen eri kouluasteille on selkeä tarve. Koulutuksen pitää *"tukea oppilaan yksilöllisiä taipumuksia"* ja *"antaa vinkkejä toteuttamaan omia vahvuusalueitaan"*, *"Tärkeämpää kuin hehkuttaa ylen määrin on huolehtia siitä, että kaikki ne, jotka päättävät perustaa yrityksen, ymmärtävät perusasiat esimerkiksi yrityksen rahankäytöstä ja rahoituksesta sekä henkilöstöasioista"*.

Koulutuksissa pitää, vastaajien mielestä, käydä yksiselitteisen selvästi läpi yrittämisen mahdollisuudet, uhat ja faktat yrityksen perustamisesta sen alkuvaiheen ongelmien läpipääsemiseen. Koulutuksen tulee olla *"Armottoman rehellistä"*, *"Innostaakin toki saa, ja kertoo yrittäjyyden hyvistä puolista kuten vapaudesta, mutta yrittäjyys on hemmetin vaativaa tointa, jossa ei "tehdä vain omaa hommaa" vaan vähän kaikkea sekaisin ja aina ja vain täydellä panoksella, usein myös yksin"*, *"ei voida olettaa että kuka tahansa menestyisi yrittäjänä, tai että millainen yritys tahansa voi menestyä"*, *"mistä saa tukea, ettei jää yksin, vaikka perustaa yksin yrityksen"*, *"Koulutuksen tulee perustua tosiasioihin ja tarjota työkaluja, ei luvata sitä kuuluisaa ruusutarhaa"*, *"Turha pakottaa ja houkutellessa sellaisia ihmisiä siihen, jolla eivät oikeasti rahkeet riitä syystä tai toisesta"*.

Yrittäjyyskoulutuksen sisällöistä vastaajat olivat myös hyvin yksimielisiä *"konkreettista ja tietopitoista koulutusta yrittämisestä"*, *"mentoritoimintaa pidän arvokkaana tapana kouluttaa yrittäjiä"*, *"laskelmat, budjetointi, hyvä liiketoimintasuunnitelma"*, *"oppia ymmärtämään, mikä ammattitaito kannattaa ostaa ulkoa, mikä tehdä itse ja miten ulkoisia palveluita hankitaan markkinoinnin ja myynnin tärkeystä"*, *"Konkreettista! Teoreettinen ja pedagoginen opetus ei auta."*, *"myynti ja markkinointiosaamista tulee ehdottomasti olla"*, *"oikeita innostuneita yrittäjiä käymään luennonimassa, ei pelkkää opettajan "yksinpuhelua"*, *"projektiluonteisia tehtäviä"*, *"Elämänhallintaan liittyviä seikkoja"*.

Vastaajat huomauttivat myös, että on erittäin tärkeää useissa tapauksissa ensi toimia jonkin aikaa palkkatyössä *"Hyvin monilla aloilla on erittäin hyödyllistä mennä ensin palkkatöihin keräämään kokemusta ja kontakteja ennen yrityksen perustamista"*, mutta huomioitavaa tähän on, että myös palkkatyössä toimiminen pitäisi alalla kuin alalla tänä päivänä olla hyvinkin yritteliästä. Koulutuksessa pitäisi tuoda *"vahvasti esille yrittäjämäinen käyttäytyminen toisen palveluksessa toimiessa"*.

9 Yhteenveto

Yhteenvetona haluamme tuoda aineistosta esille joitain huomioita yrittäjyyskasvatuksen edelleen kehittämiseksi. Yrittäjyyskasvatus tulee nähdä vahvasti laaja-alaisena ja kokonaisvaltaisena käsitteenä ja käytännön-toimintana, johon sisältyvät lähtökohtaisesti sekä oman elämän hallinnan osa-alueet; mm. *itseohjautuvuus, luovuus ja rohkeus tehdä toisin*, että yrityksen perustaminen ja liiketoiminnan koko kirjo. Kun yrittäjyyskasvatus nähdään ja toteutetaan laaja-alaisena käsitteenä ja käytännön-toimintana, me kaikki voimme omalla arkityöllämme, käyttäytymisellämme ja esimerkeillämme toimia yrittäjyyden edistäjinä ja sanansaattajina.

Tutkimuksen aineistosta voitiin tuoda esille erilaisia suosituksia ja ehdotuksia siihen, miten yrittäjyyskasvatuksen jalkauttamista edelleen viedään eteenpäin. Voimme nyt todeta, että tämä käytäntöön vieni jatkuu edelleen hyvin pitkäjänteisenä työnä. Yrittäjyyskasvatuksen kehittäminen on nostettu yhdeksi tärkeäksi osaksi koulujen kehittämistyötä tulevaisuudessakin ja mm. opetussuunnitelmiin

yrittäjyyskasvatus on otettu vahvasti mukaan. Yrittäjyyskasvatus nähdään usein siinä valossa, että opettajat ovat oppilaidensa kanssa tekemisissä sellaisten ominaisuuksien kehittymiseksi ihmisessä, joita kutsutaan yrittäjämäisiksi ominaisuuksiksi sekä sisäisen että ulkoisen yrittäjyyden näkökulmista. Yrittäjyyskasvatukselle on annettu merkityksiä ja tavoitteita ja se on muuttumassa käytännöiksi. Yrittäjyyskasvatusasian, termien, sisällön, määritelmien, toteuttamismenetelmien ja -tapojen on koettu tulleen tutummiksi, mutta nämä vaativat edelleen työtä. Tämä työ jatkuu mm. oppimateriaalien kehittämisenä, erilaisina opetushenkilöstön koulutus- ja kehittämistilaisuuksina, verkostoitumisena ja parhaisiin käytäntöihin perehtymisenä eri toimijoiden välillä ja yhteistyössä eri kouluasteiden kanssa.

Yrittäjyyskasvatuksen linkittäminen opetussuunnitelmiin todellisena läpäisevänä toimintamallina on käynnissä monissa oppilaitoksissa ja monilla kouluasteilla. Enää ei puhuta pelkistä yrittäjyys – sanoista papereissa, vaan todellisista teoista ja arjen käytännöistä. Kouluihin on tulossa ja osin jo tullutkin todellista yhdessä tekemisen yrittäjyyskulttuuria. Ollaan siirtymässä yrittäjyyskasvatuksenkin saralla yksilökeskeisyydestä yhdessä tekemiseen ja yhteisöllisyyteen. Mukaan opetukseen ollaan ottamassa opintojaksoja, joissa tuetaan ideoita ja rohkaistaan ideoimaan ja tekemään keksintöjä, innovoimaan ja innostumaan uudesta. Usein nämä ideat arvioidaan ja parhaita ideoita ja innovaatioita otetaan kehittämisen kohteeksi. Tavoitteeksi on jo monissa oppilaitoksissa otettu, että luodaan oppilaitoksiin ympäristöjä tai käytänteitä, jotka tukevat yritystoiminnan edellytyksien toteuttamista opetukseen kiinteästi kuuluvana osana. Ideoiden kehitystä vietään eteenpäin siten, että otetaan ideointityöhön mukaan kokeneita yrittäjiä, sparraajia ja kehitetään alueen yrityksiä oppimis- ja kehittämistehtävien osana ja ohessa. Korostettakoon vielä, että kaikenlainen kehittäminen, tutkimus ja opetus olisi hyvä saada tukemaan yritysten, elinkeinoelämän ja yleisesti yhteiskunnan tarpeita. Kolmikantayhteistyötä yrittäjyyskasvatuksen kehittämisen saralla on hyvä jatkaa.

Yhteenvetona voidaan vielä tuoda esille, että tutkimukseen panoksensa antaneet henkilöt ovat todellisia yrittäjyyskasvatuksen asiantuntijoita. Heidän ideoidensa määrä sekä osaamisensa laatu on mittavaa ja ansiokasta. He ovat antaneet runsaasti tietoa, käsityksiä ja osin suosituksiakin yrittäjyyden edelleen edistämiseksi kouluissa, hankkeissa ja yhteiskunnassa yleensä. Tästä ansiokkaasta panoksesta haluamme antaa *suuret kiitokset kaikille tutkimukseen osallistuneille henkilöille ja heidän taustaorganisaatioilleen*. Nyt on meidän kaikkien aika työstää yrittäjyyskasvatusasiaa edelleen vahvasti strategioista käytäntöön ja toisinpäin.

Yrittäjyyskasvatuksen kehittämistyö on hyvässä myötätulessa ja työtä tulee jatkaa edelleen yhteistyössä erinomaisen laajan ja asiantuntevan verkoston kanssa. Mukaan kehittämiseen tulee ottaa julkisia toimijoita, rahoittajien edustajia, kouluja kaikilta asteilta sekä yrittäjiä ja yrityksiä että myös opiskelijoita, jotta viimekädessä loppukäyttäjienkin ääni tulisi esille. Olemme ehkä jossain määrin unohtaneet yrittäjien ja opiskelijoiden osaamisen hyödyntämisen kehittämistyössä, joten nämä voisivat olla ensimmäisiä tulevien yrittäjyyskasvatuksen kehittämishankkeiden askelmerkkejä.

Mietelauseeksi ja ohjenuoraksi tulevaan YKOONTI ajatelma: *”Yrittäjyyskasvatuksen pitäisi olla: Yllätyksellistä, Kivaa, Oivaltavaa, Onnistumisen tunnetta luovaa, Nautinnollista, mutta Todellista ja Iloa jokaiseen päivään tuovaa”*.

10 Lähdeluettelo

- Backström–Widjeskog, B. 2010. Teachers' thoughts on entrepreneurship education. Teoksessa K. Skogen & J. Sjøvoll (toim.), *Creativity and innovation – Preconditions for entrepreneurial education* (s. 107–120). Trondheim: Tapir Academic Press.
- Dienberg, C. 2008. Towards Entrepreneurial Regions: Ten propositions for successful Entrepreneurship Promotion and Education. Rostock Working Papers on Economic and Human Resource development. 29. Rostock: Universität Rostock, HIE-Ro, 1-8.
- Evaluating EU Expenditure Programmes: A Guide. 1997. Ex post and Intermediate Evaluation Directorate-General XIX – Budgets, European Commission. European Commission. First edition.
- Fayolle, A., 2007. *Entrepreneurship and New Venture Creation: The Dynamic of Entrepreneurial Process*. UK: Cambridge University Press.
- Fayolle, A. & Gailly, B., 2008. From craft to science: Teaching models and learning processes in entrepreneurship education. *Journal of European Industrial Training*. Vol. 32 Iss: 7, pp.569 – 593
- Gibb, A., 1993. The Enterprise Culture and Education. *International Small Business Journal*. 11 (3), pp.11-34.
- Gibb, A., 2005. The future of entrepreneurship education – Determining the basis for coherent policy and practice. In: P. Kyrö & C. Carrier. ed. 2005. *The Dynamics of Learning Entrepreneurship in cross-Cultural University Context*. University of Tampere, research Center for Vocational and Professional education: Hämeenlinna, pp. 44-62.
- Gustafsson-Pesonen, A. 2011a. YKOONTI viitekehys. Luentomateriaali. KOEL esitys 12.4.2011. Aalto – yliopisto, Kauppakorkeakoulu. Pienyrityskeskus.
- Gustafsson-Pesonen, A., Heimonen, T., Rautio, L. & Kantanen, M. 2011b. Firma –hankkeen Yrittäjyyskehittäjävalmennuksen arviointiselvitys. Aalto – yliopiston julkaisusarja. Kauppa + Talous. 2/2011.
- Gustafsson-Pesonen, A. & Remes, L., 2012. Evaluation of entrepreneurial development coaching: changing the Teachers' thinking and action on entrepreneurship. *Annals of Innovation & Entrepreneurship* 2012, 3: 17211 - DOI: 10.3402/aie.v3i0.17211
- Heinonen, J. & Akola, E. 2007. Entrepreneurship Training and Entrepreneurial Learning in Europe. Results from the ENTLEARN Project, Tampere: TSE Entre, Turku School of Economics, Esa Print Oy.
- Holmgren, C. & From, J. 2005. Taylorism of the mind: entrepreneurship education from a perspective of educational research. *European Educational Research Journal*, 4(4), 382–390.
- House, E. 1993. Professional evaluation. Newbury Park, California: Sage Publications.
- House, E. & Howe, K. 1999. Values in evaluation and social research. Thousand Oaks, California: Sage Publications.
- Hytti, U. & O'Gorman, C. 2004. An analysis of the objectives and methods of enterprise education programmes in four European countries 2004. *Education + Training*. Vol. 46:1, 11-23.
- Hägg O., Heinonen, P., Lääkkö, J. & Toivonen, A. 2005. Simulaatio soveltuu myös yrityskasvatukseen. *Innovaatioita ja kokeiluja, Aikuiskasvatus* 3/2005, 224–227.
- Hägg, O. 2010. Yrittäjyyteen oppimisen 3+1 vaihetta. Luentomateriaali. Yrittäjyyspedagogiikan opinnot. Aalto-yliopisto, Kauppakorkeakoulu. Pienyrityskeskus.

- Hägg, O. 2011. Yrittäjyysvalmennus ja yrittäjäidentiteetti. AKATEEMINEN VÄITÖSKIRJA. Tampereen yliopisto. Kasvatustieteiden yksikkö. Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print, Tampere 2011.
- Hämäläinen, K. & Kauppi, A. 2000. Evaluation in today's education – from control to empowerment. *Lifelong Learning in Europe V* (1), 68–75.
- Ikonen, R. 2006. Yrittäjyyskasvatus: Kansalaisen taloudellista autonomiaa etsimässä. Helsinki: Minerva.
- Johannisson, B. 2007. Enacting Local Economic Development—Theoretical and Methodological Challenges. *Journal of Enterprising Communities: People and Places in the Global Economy* 1(1), 7–26.
- Jones, B. and Iredale, N. 2006. Developing an entrepreneurial life skills summer school. *Innovations in Education and Teaching International*, Vol 43, Issue 3, 2006. pp 233-244
- Keränen, H. 2003. Itsearviointi työkirja toimintaryhmien käyttöön. <http://www.tekes.fi/ohjelmat/arviointi/Itsearviointityokirja.pdf>
- Keränen, R. 1999. Lyhyt johdatus hankearviointiin – Sisäinen ja ulkoinen arviointi. Suomen aluetutkimus FAR, Selvityksiä: 18. http://www.aluekehityssaatio.fi/far/?Selvityksi%E4_julkaisusarja
- Kirkpatrick, D., & Kirkpatrick, J. D. (2006). *Evaluating training programs. The four levels.* (3rd ed.). San Francisco: Berrett-Koehler Publishers, Inc.
- Koiranen, M. & Peltonen, M. 1995. *Yrittäjyyskasvatus. Ajatuksia yrittäjyyteen oppimisesta.* Tampere: Tammer-paino.
- Koulutuksen arvioinnin uusi suunta. 2004. Arviointiohjelma 2004–2007. Koulutuksen arviointineuvoston julkaisuja 1. Jyväskylä.
- Kyrö, P., 2005. Entrepreneurial learning in the cross-cultural context challenges previous learning paradigms. In: P. Kyrö & C. Carrier. ed. 2005. *The Dynamics of Learning Entrepreneurship in cross-Cultural University Context.* University of Tampere, research Center for Vocational and Professional education: Hämeenlinna, pp. 68-102.
- Kyrö, P. 2006. The continental and Anglo-American approaches to entrepreneurship education differences and bridges. Teoksessa: Fayolle, A & Klandt, H. *International Entrepreneurship Education. Issues and Newness.* Edward Elgar Publishing, Inc. USA. pp. 93-111.
- Kyrö, P., Kauppi, T. & Nurminen, M. 2008. Entrepreneurial learning and virtual learning Environment. Teoksessa: P., Van der Sijde, A. Ridder Gerben Blaauw, & C., Diensberg, (toim.) 2008. *Teaching Entrepreneurship. Cases for 234 Education and Training.* Physica-Verlag Heidelberg. A Springer Company, 117–133.
- Kyrö P. & Ripatti A. (toim.) 2006: Yrittäjyyskasvatuksen uusia tuulia Tampereen yliopiston kauppakorkeakoulu: Yrittäjyyskasvatuksen julkaisusarja, Tampereen yliopisto. http://www.enorssi.fi/hankkeet/yrityskasvatus/pdf/Intro%20Kyro%20ja%20Ripatti_uusia%20tuulia.pdf
- Kyrö, P., Kurczewska, A. & Osei-Bonsu, N. 2011. Different approaches to opportunity process and their consequences for teaching practice. ICSB, June 15-18, 2011 in Stockholm, Sweden.
- Lampinen, O. 1992. The utilization of social science research on public policy. Suomen Akatemian julkaisuja 4/92. Helsinki: VAPK-kustannus.
- Leffler, E. & Svedberg, G. (2005). Enterprise learning: a challenge to education? *European Educational Research Journal*, 4(3), 219–227.

Lepistö, J. 2011. Tarvitseeko opettajankoulutus yrittäjyyskasvatusta vai yrittäjyyskasvatus opettajankoulutusta? Luokanopettaja- ja käsityön aineenopettajaopiskelijoiden näkemyksiä yrittäjyyskasvatuksesta. Teoksessa T. Rytkölä, E. Ruskovaara & M. R. Järvinen (toim.), Yrittäjyyskasvatus perus- ja toisella asteella – näkökulmia pedagogiikan kehittämiseen (s. 13–29). Kerhokeskus–koulutyön tuki ry: Vammalan kirjapaino Oy.

Lindqvist, T. 1999. Evaluationen uskottavuus. Teoksessa Risto Eräsaari, Tuija Lindqvist, Mikko Mäntysaari & Marketta Rajavaara (toim.) Arviointi ja asiantuntijuus. Helsinki: Gaudeamus, 106-118.

Mark, M., Henry, G. & Julnes, G. 2000. Evaluation. An integrated framework for understanding, guiding, and improving policies and programs. San Francisco: Jossey-Bass.

Nurmi, P. & Paasio, K., 2007. Entrepreneurship in Finnish universities, *Education + Training*, Vol. 49 Iss: 1, pp.56 – 65.

O'Sullivan, R. 2004. Practicing evaluation. A collaborative approach. Thousand Oaks, California: Sage Publications.

Paasio, K., Nurmi, P. & Heinonen, J., 2005. Yrittäjyys yliopistojen tehtävänä? (Entrepreneurship as a task for the universities in Finland?) Opetusministeriö, koulutus- ja tiedepolitiikan osasto, 2005. Finland.

Patton, M. Q. 1982. Practical evaluation. Beverly Hills: Sage.

Patton, M. Q. 1997. Utilization-focused evaluation: The new century text. Third revised edition. London: Sage Publication.

Patton, M. Q. 2004. The roots of utilization-focused evaluation. Teoksessa M. Alkin Tracing theorists' views and influences. Thousand Oaks, California: Sage Publications.

Pawson, R. & Tilley, N. 2000. Realistic Evaluation. London, Thousand Oaks and New Delhi: Sage Publications.

Pawson, R. & Tilley, N. 2005. Realistic Evaluation. Teoksessa Mathison, S. (toim.), *Encyclopedia of Evaluation*. Thousand Oaks, London, New York, New Delhi: Sage Publications, 434–436.

Pihkala, T., Ruskovaara, E., Seikkula–Leino, J. & Pihkala, J. (2011). *Yrittäjyyskasvatus monikerroksisena ilmiönä – kohti yrittäjyyskasvatuksen ohjauksjärjestelmää*. Teoksessa U. Hytti, J. Heinonen & A. Tiikkala (toim.), Yrittäjämäinen oppiminen: Tavoitteita, toimintaa ja tuloksia (s. 20–37). Turku: Turun yliopisto.

Rae, D., 2000. Understanding entrepreneurial learning: a question of how? *International Journal of Entrepreneurial Behaviour and Research*, Vol. 6 (3). pp. 145 – 159.

Rae, D., 2004a. Practical Theories from Entrepreneurs' Stories: discursive approaches to entrepreneurial learning. *Journal of Business and Enterprise Development*. Vol. 11(2). pp. 195-202.

Rae, D., 2004b. Entrepreneurial learning: A Practical Model from the Creative Industries. *Education + Training*. Vol 46(8/9). pp. 492-500.

Rae, D., 2005. Entrepreneurial learning: a narrative-based conceptual model. *Journal of Small Business and Enterprise Development*. Vol 12(3). pp. 323-335.

Rae, D. & Carswell, M., 2001. Towards a conceptual understanding of entrepreneurial learning. *Journal of Small Business and Enterprise Development*. Vol. 8(2). pp. 150-158.

Raivola, R. 2000a. Tehoa vai laatua koulutukseen? Helsinki: WSOY.

Raivola, R. 2000b. Vaikuttavuutta koulutukseen. Suomen akatemian koulutuksen vaikuttavuusohjelman tutkimuksia. Helsinki: Edita.

Remes, L. 2003. Yrittäjyyskasvatuksen kolme diskurssia. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 213. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Ristimäki, K. 1999. Yrittäjyyskasvatus: sisäisen, ulkoisen vaiko vain yrittäjyyden edistämistä yksilössä. Kasvatus, 30(5), 450–460.

Ristimäki, K. 2001. Yleissivistävän koulun yrittäjyyskasvatus. Vaasan yliopiston julkaisuja, Selvityksiä ja raportteja 84. Vaasa: Vaasan yliopisto.

Ruskovaara, E. 2007. Opettajien yrittäjyys- ja yrittäjyyskasvatusasenteita. Teoksessa P. Kyrö, H. Lehtonen & K. Ristimäki (toim.), Yrittäjyyskasvatuksen monia suuntia (s. 98–129).

Ruskovaara, E., Rytkölä, T., Seikkula-Leino, J., Ikävalko, M. & Mattila, J. 2011. Opettajien toteuttama yrittäjyyskasvatus ja reflektoinnin merkitys. Teoksessa U. Hytti, J. Heinonen & A. Tiikkala (toim.), Yrittäjämäinen oppiminen: Tavoitteita, toimintaa ja tuloksia (s. 214–237). Turun yliopisto: Turku.

Rossi, P., Lipsey, M. & Freeman, H. 2004. Evaluation: A systematic approach. Seventh Edition. Thousand Oaks, California: Sage Publications.

Sebba, J. 2004. Developing evidence-informed policy and practice in education. Teoksessa G. Thomas & R. Pring Evidence-based practice in education. London: Open University Press, 34–43.

Scott, M.G., Rosa, P. and Klandt, H. 1998. "Educating Entrepreneurs for Wealth Creation". In Scott Michale G., Rosa Peter & Klandt Heinz (Eds.) 1998: *Educating Entrepreneurs for Wealth Creation*, 11-15, Ashgate. USA.

Seikkula-Leino, J. 2006. Perusopetuksen opetussuunnitelmauudistus 2004–2006 ja yrittäjyyskasvatuksen kehittäminen. Opetusministeriön julkaisuja 2006: 22

Seikkula-Leino, J. 2007. Opetussuunnitelmauudistus ja yrittäjyyskasvatuksen toteuttaminen. Opetusministeriön julkaisuja 2007: 28. Koulutus- ja tiedepolitiikan osasto. Helsinki: yliopistopaino.

Seikkula-Leino, J., Ruskovaara, E., Ikävalko, M., Mattila, J., & Rytkölä, T. 2010. Promoting entrepreneurship education: the role of the teacher? *Education and Training*, 52(2), 117–127.

Ylinen, A. 2011. *Opettajien yrittäjyyskasvatusvalmiudet Etelä-Pohjanmaan lukioissa*. Jyväskylä Studies in Business and Economics 98. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Elektroniset lähteet

http://europa.eu/legislation_summaries/education_training_youth/general_framework/c10241_fi.htm

http://europa.eu/legislation_summaries/employment_and_social_policy/community_employment_policies/em0007_fi.htm

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2001:043:0007:0009:FI:PDF>

http://www.yrittajakoulu.fi/tietotori/Liikanen_EU_%20green.paper.fi.pdf

<http://vnk.fi/julkaisut/julkaisusarja/julkaisu/fi.jsp?oid=325040>

<http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2009/liitteet/opm07.pdf>

European Commission, Directorate-General for the Budget (2004): Evaluating EU activities: A practical guide for the Commission services.
http://ec.europa.eu/budget/library/publications/financial_pub/eval_activities_en.pdf

11 Liitteet

11.1 LIITE 1: Hankekyselyn määrälliset tulokset taustamuuttujittain

Liitteessä 1 esitetään hankekyselyn tuloksia kuhunkin kysymykseen/kysymysryhmään saaduista vastausjakaumista laskettujen painotettujen keskiarvojen perusteella. Keskiarvoissa havaittuja merkitsevimpiä eroja on tarkasteltu hanke- ja vastaajakohtaisin taustamuuttujittain. Erojen merkitsevyyttä testattiin vertaamalla kunkin taustamuuttujan (esimerkiksi ”suuret valtakunnalliset hankkeet” tai ”hankehenkilöstön edustaja”) vastausten keskiarvoa ao. taustamuuttujaan kuulumattomiin vastauksiin. Testimenetelmänä oli ”Independent Samples T Test” (toisistaan riippumattomien joukkojen t-testi). Merkitsevyytasot otettiin riviltä, jossa oletuksena oli, että toisiinsa vertailtavilla joukoilla on erilaiset varianssit. Merkitsevyyksrajat (Sig. 2-tailed) olivat:

Erittäin merkitsevä***	(0,000-0,001)
Merkitsevä**	(0,002-0,004)
Jossain määrin merkitsevä*	(0,005-0,009)

11.1.1 Tavoitteiden tärkeys ja toteutuminen

Kyselyssä esitettiin vastaajille kahdeksan tavoitetta, joiden tärkeyttä ja toteutumista pyydettiin arvioimaan suhteessa ao. hankkeeseen. Taulukossa 1.1 on tavoitteet esitetty tärkeysjärjestyksessä, joka on myös sama kuin toteutumisjärjestys. Taulukosta ilmenevät vastauskeskiarvot sekä merkitsevät poikkeamat taustamuuttujittain.

Vastauksissa kiinnittyi huomio siihen, että ”suuret valtakunnalliset hankkeet” pitävät monia tavoitteita merkitsevästi tärkeämpinä kuin muut ja vastaavasti ”suuret maakunnalliset ja paikalliset hankkeet” näkevät tärkeyden merkitsevästi vähäisempänä. Samansuuntainen on näiden kahden ryhmän käsitys myös tavoitteiden toteutumisesta. Samanlaisia ”vastapareja” ovat myös osin ”Etelä-Suomen hankkeet” ja ”Itä-Suomen hankkeet”, vastaajan sukupuoli naiset/miehet sekä hankehenkilöstön edustaja ja sidosryhmän edustaja. Mielenkiintoinen yksityiskohta on esimerkiksi se, että ”Etelä-Suomen hankkeet” näkevät ”uusien yritysten käynnistämisen” ja ”toimivien yrittäjien osaamisen ja yritysten kehittämisen” toteutumisen merkitsevästi muita huonompana.

11.1.2 Määritelmät, esteet ja hyvät käytännöt

Taulukon 1.2 mukaan kaikki vastaajat näkivät arvioimiensa hankkeiden tukevan erittäin hyvin yrittäjyys- ja yrittäjyyskasvatusmääritelmien mukaisia asioita. Hankehenkilöstön edustajat kaikissa hankkeissa näkivät, että määritelmien mukaisia asioita tuetaan vielä keskimääräistä selvemmin.

Organisaatioissa ja alueella kohdattiin esteitä yrittäjyyskasvatuksen edistämistä tukevien toimintatapojen hyödyntämisessä kohtuullisen vähän. Keskimääräistä merkitsevästi vähemmän esteitä kohdattiin ”Itä-Suomen hankkeissa” ja keskimääräistä merkitsevästi enemmän taas ”Länsi-Suomen hankkeissa”. Vastaavasti hankehenkilöstön edustajat kaikissa hankkeissa näkivät keskimääräistä vähemmän esteitä ja kohderyhmän edustajat taas jossain määrin enemmän.

Mielenkiintoiset vastaparit muodostavat nais- ja miesvastaajat sekä hankehenkilöstön edustajat ja ohjausryhmän edustajat, kun tarkastellaan hankkeista saatuja hyvien käytäntöjen ym. viemistä omaan organisaatioonsa. Ensin mainitut olivat kyenneet viemään keskimääräistä merkitsevästi enemmän ja jälkimmäiset keskimääräistä vähemmän.

Taulukko 1.1. Tavoitteiden tärkeys ja toteutuminen sekä merkittävät poikkeamat taustamuuttujittain.

	Tärkeys		Toteutuminen	
	Merkittävästi suurempi	Merkittävästi pienempi	Merkittävästi parempi	Merkittävästi huonompi
Yrittäjäkasvatuksen pedagogisten toimintamallien kehittäminen (4,44/3,77)	Suuret valtakunnalliset hankkeet*** Vastaajana nainen*** Hankehenkilöstön edustaja***	Suuret maakunnalliset ja paikalliset hankkeet*** Itä-Suomen hankkeet*** Vastaajana mies*** Sidosryhmän edustaja*	Suuret valtakunnalliset hankkeet*** Hankehenkilöstön edustaja*** Vastaajan ikä 35-44 vuotta*	Suuret maakunnalliset ja paikalliset hankkeet*** Sidosryhmän edustaja**
Oppimisympäristön kehittyminen ohjaamaan toimintaa vastuullisesti/yrittäjämäisesti (4,38/3,68)	Suuret valtakunnalliset hankkeet** Vastaajana nainen**	Suuret maakunnalliset ja paikalliset hankkeet*** Itä-Suomen hankkeet** Vastaajana mies**		Suuret maakunnalliset ja paikalliset hankkeet**
Luovuuden ja innovaatio-toiminnan vahvistaminen (4,25/3,57)	Vastaajana nainen*** Hankehenkilöstön edustaja*	Itä-Suomen hankkeet*** Vastaajana mies*** Sidosryhmän edustaja** Suuret maakunnalliset ja paikalliset hankkeet*	Vastaajana nainen*** Hankehenkilöstön edustaja** Suuret valtakunnalliset hankkeet**	Vastaajana mies*** Suuret maakunnalliset ja paikalliset hankkeet** Sidosryhmän edustaja*
Valtakunnallisesti ja alueellisesti myönteisen yrittäjyyskulttuurin ja asenneilmapiirin kehittäminen (4,25/3,54)	Suuret valtakunnalliset hankkeet*		Hankehenkilöstön edustaja**	
Osallistuvan ja aktiivisen kansalaisuuden kehittäminen (4,09/3,50)	Suuret valtakunnalliset hankkeet*** Etelä-Suomen hankkeet*** Vastaajana nainen**	Suuret maakunnalliset ja paikalliset hankkeet*** Pohjois-Suomen hankkeet** Vastaajana mies** Itä-Suomen hankkeet*	Suuret valtakunnalliset hankkeet**	Suuret maakunnalliset ja paikalliset hankkeet***
Uuden yritystoiminnan käynnistäminen (3,33/2,85)				Etelä-Suomen hankkeet***
Toimivien yrittäjien osaamisen ja yritysten kehittäminen (3,04/2,62)				Etelä-Suomen hankkeet*
Omistajavaihdosten tukeminen (2,51/2,21)		Vastaajan ikä 35-44 vuotta***		

Kunkin tavoitteen jälkeen suluisa on painotetut vastauskeskiarvot (tärkeys/toteutuminen). Painoina on käytetty vastausvaihtoehtojen numerointia (Tärkeys: 1 = ei merkitystä...2...3...4...5 = erittäin tärkeä; Toteutuminen: 1 = erittäin huonosti...2...3...4...5 = erittäin hyvin).

Taulukko 1.2. Määritelmät, esteet ja hyvät käytännöt sekä merkitsevät poikkeamat taustamuuttujittain.

	Merkitsevästi enemmän	Merkitsevästi vähemmän
Tukeeko/tukiko hanke, jota arvioit yrittäjyysmääritelmän mukaisia asioita? (1,14)	Hankehenkilöstön edustaja***	
Tukeeko/tukiko hanke, jota arvioit yrittäjyyskasvatusmääritelmän mukaisia asioita? (1,13)		
Oletko kohdannut organisaatiossasi tai alueellasi esteitä yrittäjyyskasvatuksen edistämistä tukevien toimintatapojen hyödyntämisessä? (1,78)	Länsi-Suomen hankkeet*** Hankehenkilöstön edustaja***	Itä-Suomen hankkeet*** Vastaajan ikä alle 35 vuotta* Kohderyhmän edustaja*
Oletko voinut viedä arvioimastasi hankkeesta saatuja hyviä käytäntöjä, yrittäjämäisen toiminnan malleja ja pedagogisia toimintamalleja oman organisaatiosi toiminnan yrittäjyyskasvatuksen kehittämiseen? (1,51)	Länsi-Suomen hankkeet*** Vastaajana nainen*** Hankehenkilöstön edustaja***	Vastaajana mies*** Ohjausryhmän edustaja***

Kunkin kysymyksen jälkeen suluissa on painotettu vastauskeskiarvo. Painoina on käytetty vastausvaihtoehtojen numerointia (1 = Kyllä; 2 = En osaa sanoa; 3 = Ei).

11.1.3 Hankkeen jälkeinen elämä

Hankkeen jälkeiseen elämään liittyvien väittämien korkeat vastauskeskiarvot osoittavat, että monet tärkeät asiat ovat jääneet vahvasti elämään vielä hankkeen jälkeenkin (taulukko 1.3).

Taulukko 1.3. Hankkeen jälkeiseen elämään liittyvät väittämät sekä merkitsevät poikkeamat taustamuuttujittain.

	Merkitsevästi enemmän samaa mieltä	Merkitsevästi enemmän eri mieltä
Yrittäjyyskasvatus on sisällytetty oppilaitokseni opetussuunnitelmiini (4,13)	Länsi-Suomen hankkeet** Nykyisen ohjelmakauden päättäneet hankkeet* Vastaajana nainen* Kohderyhmän edustaja*	Ohjausryhmän edustaja*** Nykyisen ohjelmakauden jatkuvat hankkeet* Vastaajana mies*
Toimijoiden verkostoyhteistyö vahvistuu/on vahvistunut (4,07)	Hankehenkilöstön edustaja*** Nykyisen ohjelmakauden jatkuvat hankkeet** Ohjausryhmän edustaja**	Kohderyhmän edustaja***
Toimijoiden verkostoyhteistyö jatkuu edelleen (3,95)	Hankehenkilöstön edustaja*** Ohjausryhmän edustaja*	Kohderyhmän edustaja***
Uudenlaiset pedagogiset mallit ovat osa koulumme toimintakulttuuria (3,79)	Vastaajana nainen*** Hankehenkilöstön edustaja**	Vastaajana mies***
Yrittäjyyskasvatus on osa kuntien koulu- ja elinkeinotoiminnan strategioita ja kehittämissuunnitelmia (3,71)		Vastaajan ikä alle 35 vuotta**
Alueellinen yrittäjyyskasvatuksen toiminta vakiintuu/on vakiintunut (3,61)	Hankehenkilöstön edustaja***	Kohderyhmän edustaja**

Kunkin väittämän jälkeen suluissa on painotettu vastauskeskiarvo. Painoina on käytetty vastausvaihtoehtojen numerointia (1 = Täysin eri mieltä; 2 = Osittain eri mieltä; 3 = En osaa sanoa; 4 = Osittain samaa mieltä; 5 = Täysin samaa mieltä).

Merkitsevästi keskimääräistä enemmän tätä mieltä ovat hankehenkilöstön edustajat. Sen sijaan kohderyhmän ja osin myös ohjausryhmän edustajat ovat tässä suhteessa paljon skeptisempiä. Mielenkiintoisen parin muodostavat nais- ja miesvastaajat, kun tarkastellaan ”uudenlaisia pedagogisia malleja osana koulun toimintakulttuuria”. Huomattava on, että hankekohtaisissa taustamuuttujissa oli erittäin vähän merkitseviä eroja.

11.1.4 Yrittäjyysvalmiuksien ja -taitojen kehittyminen

Yrittäjyysvalmiuksien ja -taitojen kehittämiseen liittyvien väittämien varsin korkeat vastauskeskiarvot kertovat siitä, että vastaajat katsovat arvioimiansa hankkeiden tukevan niitä varsin hyvin (taulukko 1.4). Merkitseviä eroja syntyi lähinnä vain vastaajakohtaisten taustamuuttujien kohdalla. Hankekohtaisten taustamuuttujien väliset erot jäivät muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta varsin merkityksettömiksi.

Taulukko 1.4. Yrittäjyysvalmiuksien ja -taitojen kehittämiseen liittyvät väittämät sekä merkitsevät poikkeamat taustamuuttujittain.

	Merkitsevästi enemmän samaa mieltä	Merkitsevästi enemmän eri mieltä
Uusien toimintamallien kokeilunhaluni on lisääntynyt (3,92)	Vastaajana nainen*** Hankehenkilöstön edustaja*** Kohderyhmän edustaja*	Suuret maakunnalliset ja paikalliset hankkeet*** Vastaajana mies*** Ohjausryhmän edustaja*** Sidosryhmän edustaja***
Olen entistä innokkaampi tarttumaan tilaisuuteen (3,86)	Vastaajana nainen*** Hankehenkilöstön edustaja***	Suuret maakunnalliset ja paikalliset hankkeet*** Vastaajana mies*** Ohjausryhmän edustaja*** Sidosryhmän edustaja*
Markkinointi- ja myyntiosaaminen ovat työelämävalmiuksia (3,81)	Nykyisen ohjelmakauden päättäneet hankkeet*** Hankehenkilöstön edustaja***	Ohjausryhmän edustaja**
Verkostoitumisen taitoni on kehittynyt (3,76)	Hankehenkilöstön edustaja***	
Olen saanut välineitä luovaan ongelmanratkaisuun (3,70)	Hankehenkilöstön edustaja*** Kohderyhmän edustaja*** Länsi-Suomen hankkeet**	Suuret maakunnalliset ja paikalliset hankkeet*** Ohjausryhmän edustaja*** Sidosryhmän edustaja***
Ehdotusten tekemisen taitoni on kehittynyt (3,63)	Hankehenkilöstön edustaja***	Sidosryhmän edustaja*** Ohjausryhmän edustaja** Suuret maakunnalliset ja paikalliset hankkeet*
Epävarmuudensietokyky on parantunut (3,57)	Hankehenkilöstön edustaja***	Ohjausryhmän edustaja*** Sidosryhmän edustaja*** Suuret maakunnalliset ja paikalliset hankkeet**
Projektien, liiketoiminnan ja tilanteiden kokonaisvaltainen johtamisosaamiseni on kehittynyt (3,55)	Hankehenkilöstön edustaja***	Sidosryhmän edustaja** Etelä-Suomen hankkeet*
Ymmärrän liiketoiminnan kokonaisuuden hallinnan merkityksen (3,51)	Nykyisen ohjelmakauden päättäneet hankkeet*** Vastaajan ikä 55- vuotta*	
Liiketoimintaosaamisen taitoni on kehittynyt (3,17)	Hankehenkilöstön edustaja***	Ohjausryhmän edustaja*
Liiketoimintasuunnitelman ohjaamisen taitoni on kehittynyt (3,16)	Hankehenkilöstön edustaja**	Sidosryhmän edustaja***
Osaan tulkita tuloslaskelmaa ja tasetta (3,13)	Vastaajan ikä 55- vuotta*** Vastaajana mies**	Vastaajana nainen**

Kunkin väittämän jälkeen suluissa on painotettu vastauskeskiarvo. Painoina on käytetty vastausvaihtoehtojen numerointia (1 = Täysin eri mieltä; 2 = Osittain eri mieltä; 3 = En osaa sanoa; 4 = Osittain samaa mieltä; 5 = Täysin samaa mieltä).

Merkitsevästi keskimääräistä enemmän samaa mieltä näiden väittämien kanssa olivat yleensä hankehenkilöstön edustajat, naisvastaajat ja osin myös kohderyhmän edustajat sekä nykyisen ohjelmakauden päättäneet hankkeet. Merkitsevästi keskimääräistä enemmän eri mieltä olivat taas ohjausryhmän edustajat, sidosryhmän edustajat, miesvastaajat sekä osin myös suuret maakunnalliset ja paikalliset hankkeet.

11.1.5 Yrittäjyyspedagogisen osaamisen kehittyminen

Myös yrittäjyyspedagogiseen osaamiseen liittyvien väittämien korkeat vastauskeskiarvot kertovat hankkeiden tulosten olleen tässäkin suhteessa varsin onnistuneita (taulukko 1.5).

Taulukko 1.5. Yrittäjyyspedagogisen osaamisen kehittymiseen liittyvät väittämät sekä merkitsevät poikkeamat taustamuuttujittain.

	Merkitsevästi enemmän samaa mieltä	Merkitsevästi enemmän eri mieltä
Annan opiskelijoideni toimia aloitteellisesti (4,01)	Vastaajana nainen*** Kohderyhmän edustaja***	Suuret maakunnalliset ja paikalliset hankkeet*** Vastaajana mies*** Ohjausryhmän edustaja*** Sidosryhmän edustaja*** Nykyisen ohjelmakauden jatkuvat hankkeet*
Sallin epäonnistumisia itseni ja opiskelijoitteni kohdalla (3,94)	Kohderyhmän edustaja*** Hankehenkilöstön edustaja**	Ohjausryhmän edustaja*** Sidosryhmän edustaja***
Annan opiskelijoideni kokeilla luovasti uusia malleja (3,89)	Vastaajana nainen*** Hankehenkilöstön edustaja*** Kohderyhmän edustaja*** Pienet maakunnalliset ja paikalliset hankkeet*	Vastaajana mies*** Ohjausryhmän edustaja*** Sidosryhmän edustaja*** Suuret maakunnalliset ja paikalliset hankkeet**
Luotan, että opiskelijat toimivat vastuullisesti (3,87)	Hankehenkilöstön edustaja***	Ohjausryhmän edustaja***
Opetukseni ja ohjaukseni tukee oppijan/opiskelijan sosiaalisten verkostojen kehittymistä (3,83)	Kohderyhmän edustaja*** Vastaajana nainen**	Ohjausryhmän edustaja*** Vastaajana mies**
Uusia, yrittäjyyskasvatusta tukevia oppimisympäristöjä on testattu ja otettu aktiivikäyttöön (3,83)	Hankehenkilöstön edustaja***	
Olen omaksunut opetukseeni uusia metodeja (3,79)	Vastaajana nainen*** Hankehenkilöstön edustaja*** Kohderyhmän edustaja*** Edellisen ohjelmakauden hankkeet**	Vastaajana mies*** Ohjausryhmän edustaja*** Sidosryhmän edustaja***
Käytän opetuksessa menetelmiä, jotka kehittävät valppautta havaita ja luoda mahdollisuuksia (3,77)	Vastaajana nainen*** Hankehenkilöstön edustaja*** Kohderyhmän edustaja***	Vastaajana mies*** Ohjausryhmän edustaja*** Sidosryhmän edustaja***
Olen oppinut selviytymään epätietoisuudessa ja epävarmuudessa (3,66)	Vastaajana nainen*** Hankehenkilöstön edustaja***	Vastaajana mies*** Ohjausryhmän edustaja*** Suuret maakunnalliset ja paikalliset hankkeet*
Oppimateriaalini tukevat yrittäjämäistä käyttäytymistä (3,66)	Hankehenkilöstön edustaja*** Vastaajana nainen**	Ohjausryhmän edustaja*** Nykyisen ohjelmakauden jatkuvat hankkeet** Vastaajana mies** Sidosryhmän edustaja*
Riskien hallinnan ja arvioinnin taidot ovat kehittyneet (3,58)	Vastaajana nainen*** Hankehenkilöstön edustaja***	Vastaajana mies*** Ohjausryhmän edustaja***
Oppimateriaalini ovat uudistuneet (3,52)	Edellisen ohjelmakauden hankkeet*** Vastaajana nainen*** Hankehenkilöstön edustaja***	Vastaajana mies*** Ohjausryhmän edustaja*** Nykyisen ohjelmakauden jatkuvat hankkeet** Suuret maakunnalliset ja paikalliset hankkeet*

Kunkin väittämän jälkeen suluissa on painotettu vastauskeskiarvo. Painoina on käytetty vastausvaihtoehtojen numerointia (1 = Täysin eri mieltä; 2 = Osittain eri mieltä; 3 = En osaa sanoa; 4 = Osittain samaa mieltä; 5 = Täysin samaa mieltä).

Merkitsevästi keskimääräistä enemmän samaa mieltä näiden väittämien kanssa olivat yleensä hankehenkilöstön edustajat, kohderyhmän edustajat ja naisvastaajat sekä osin myös edellisen ohjelmakauden hankkeet. Merkitsevästi keskimääräistä enemmän eri mieltä olivat taas ohjausryhmän edustajat, sidosryhmän edustajat, miesvastaajat ja osin myös suuret maakunnalliset ja paikalliset hankkeet sekä nykyisen ohjelmakauden jatkuvat hankkeet.

11.2 LIITE 2: Hankekyselyn määrälliset tulokset hankkeittain

Hankekohtaisia tuloksia on esitetty niiden hankkeiden osalta, joihin on saatu kaikkien tarkasteltavien muuttujien osalta vähintään kolme vastausta. Tällaisia hankkeita on 23. Seitsemään hankkeeseen saatiin liian vähän vastauksia, jotta niitä voitaisiin hyödyntää hankekohtaisessa tarkastelussa. Taulukossa 2.1 on lueteltu hankekohtaisessa tarkastelussa mukana olevat hankkeet ja niistä käytetyt nimilyhenteet.

Taulukko 2.1. Hankekohtaisessa tarkastelussa mukana olevat hankkeet nimilyhenteineen.

Hankkeen nimilyhenne	Hankkeen koko nimi
HOPE	HOPE – yrittäjyyskasvatushanke
Kasvu yrittäjyyteen	Kasvu yrittäjyyteen
Nuori yrittäjyys	Nuori yrittäjyys: Yrittäjyyskasvatuksen polku ja Nuori yrittäjyys nousuun
Mittaristo	Yrittäjyyskasvatuksen mittaristo
YES	YES yrittäjyyskasvatuskeskus
YVI	YVI – yrittäjyyskasvatuksen virtuaalinen oppimisympäristö
YTY	Oppilaitosten yrittäjyyskoulutuksen kehittämishanke (YTY)
LYYTI	LYYTI – löydä oma yrittäjyytesi, Pohjois-Karjalan hanke
Ykä Yritteliäs	Ykä Yritteliäs
Yrittämällä eteenpäin	Yrittämällä eteenpäin
Innova	Innovaatio- ja yrittäjyyskeskus Innova
Ehjä polku	Yrittäjyyskasvatuksen ehjä polku
BUSINESS TOP	Työssäoppijasta yrittäjäksi BUSINESS-TOP
FIRMA	FIRMA – yrittäjyyteen valmentaminen toisella asteella
Yrittävän elämisen malli	Yrittävän elämisen malli
YPEDA	Yrittäjyyskoulutuksen uudet opetusmenetelmät (YPEDA)
Ammattiosaajasta yrittäjäksi	Ammattiosaajasta yrittäjäksi
Strategialähtöinen	Strategialähtöinen liiketoimintaosaamisen kehittäminen
Kartta kouraan	Kartta kouraan ja matka yrittäjyyteen
KummiWiki	KummiWiki
Kädet 007	Kädet 007
Lupa yrittää	Lupa yrittää
SaTaVa	SaTaVa

Alla luetellut hankkeet jäävät siis hankekohtaisen tarkastelun ulkopuolelle:

- Y-love: Yrittäjyyslukioverkosto, Jyväskylän seudun yrittäjyyslukio ja Y4-yrittäjyyslukio
- Yrittäjyyden portaat
- YRITÄ
- Innoakatemia
- Ideasta liiketoiminnaksi – aloittavan yritystoiminnan tukeminen: Wäläkki Keski-Savon Uusyritys-keskus
- YRTTI-KESKUS Hyvinvointialojen yrittäjyyden kehittämishanke
- Kulttuuriyrittäjyys, osaamisen edistäminen Keski-Pohjanmaalla

11.2.1 Tavoitteiden tärkeys ja toteutuminen

Kyselyssä esitettiin vastaajille kahdeksan tavoitetta, joiden tärkeyttä ja toteutumista pyydettiin arvioimaan suhteessa ao. hankkeeseen. Taulukossa 2.2 on esitetty hankkeittain tärkeimpänä ja parhaiten toteutuneena pidetyt tavoitteet.

Verrattaessa taulukosta 2.2 saatua kuvaa tärkeimmistä ja parhaiten toteutuneista tavoitteista luvun 5.1.1 tarkasteluun, havaitaan, että ensimmäisen vaiheen tavoitteita pitää tärkeimpänä 14 hanketta ja parhaiten toteutuneena 18 hanketta. Toisen vaiheen tavoitteita pitää tärkeimpänä seitsemän hanketta ja parhaiten toteutuneena neljä hanketta. Kolmannen vaiheen tavoitteita pitää tärkeimpänä kaksi hanketta ja parhaiten toteutuneena yksi hanke. Tämä osoittaa selvästi, että yrittäjyyskasvatushankkeet keskittyvät voimakkaasti ensimmäiseen vaiheeseen eli yrittäjyyskasvatuksen pedagogiikan ja oppimisympäristön kehittämiseen.

Mikäli hankkeita tarkastellaan yksittäin vastaavalla tavalla kuin luvun 5.1.1 vaiheittaisessa tarkastelussa koko hankemassaa, ei tilanne ole aivan yhtä ensimmäiseen vaiheeseen painottunut kuin taulukon 2.2 mukaan näyttäisi olevan. Kun yksittäiset hankkeet sijoitetaan sen mukaan, että ensimmäiseen koriin tulevat ne hankkeet, jotka korostavat nimenomaan ensimmäisen vaiheen tavoitteita ja toinen vaihe sekä erityisesti kolmas vaihe korotuvat olennaisesti vähemmän. Toiseen koriin sijoitetaan hankkeet, jotka korostavat varsin tasapäisesti ensimmäistä ja toista vaihetta, mutta kolmas vaihe korostuu kuitenkin selvästi vähemmän. Kolmanteen koriin sijoitetaan hankkeet, jotka korostavat kaikkia vaiheita melko tasapäisesti. Tulokset ilmenevät oheisesta luettelosta:

Ensimmäinen kori (vaihe 1)	Toinen kori (vaiheet 1 ja 2)	Kolmas kori (vaiheet 1, 2 ja 3)
Kasvu yrittäjyyteen FIRMA KummiWiki Kädet 007 Lupa yrittää	Nuori yrittäjyys Mittaristo YES YVI LYYTI Ykä Yritteliäs Yrittämällä eteenpäin Ehjä polku BUSINESS TOP Yrittävän elämisen malli YPEDA Kartta kouraan	HOPE YTY Innova Ammattiosaajasta yrittäjäksi Strategialähtöinen SaTaVa

Taulukossa 2.3 on tavoitteet esitetty tärkeysjärjestyksessä, joka on myös sama kuin toteutumisjärjestys. Taulukosta ilmenevät vastauskeskiarvot sekä merkitsevät poikkeamat hankkeittain.

Vastauksissa kiinnittyy huomio siihen, että hankkeista HOPE pitää lähes kaikkia tavoitteita merkittävästi tärkeinä ja hyvin toteutuneina. Nuori yrittäjyys hanke korostaa myös monien tavoitteiden tärkeyttä, mutta toteutuminen ei ole ollut yhtä onnistunutta. Sen sijaan YPEDA-hankkeen kohdalla erottuu nimenomaan useiden tavoitteiden hyvä toteutuminen. Lisäksi kannattaa kiinnittää Innova, SaTaVa ja Strategialähtöinen – hankkeisiin, joiden kohdalla korostuu kolmannen vaiheen tavoitteiden tärkeys – Innovan ja Strategialähtöisen kohdalla myös hyvä toteutuminen. Useita tavoitteita muita vähemmän tärkeinä pitävät Ykä Yritteliäs ja Ammattiosaajasta yrittäjäksi -hankkeet. Merkittävästi huonosti toteutuneita tavoitteita ovat korostaneet Ammattiosaajasta yrittäjäksi, Ykä Yritteliäs, Yrittämällä eteenpäin sekä Ehjä polku - hankkeet.

Taulukko 2.2. Ykoonti-hankekselyyn vastausten mukaan tärkeimpänä pidetyt ja parhaiten toteutuneet tavoitteet hankkeittain (mukana 23 hanketta, joihin saatiin enemmän kuin kolme vastausta).

Tärkeimpänä pidetty tavoite										
Parhaiten toteutunut tavoite	Yrittäjyyskasvatuksen pedagogisten toimintamallien kehittäminen (7)	Oppimisympäristön kehittämistä ohjaamaan Yrittäjyyskasvatuksen toimintamallien kehittäminen (7)	HOPE Kasvu yrittäjyyteen Lupa yrittää SaTaVa	YPEDA Luovuuden ja innovaatiotoiminnan vahvistaminen (4)	Valtakunnallisesti ja alueellisesti myönteisen yrittäjyyskulttuurin ja asenneilmapiirin kehittämisen (1)	Osaillistuvan ja aktiivisen kansalaisuuden kehittäminen (2)	Uuden yritystoiminnan käynnistäminen (1)	Toimivien yrittäjien osaamisen ja yritysten kehittäminen (1)	Osaamisen ja yritysten kehittäminen (1)	Omisajavaihdojen tukeminen (-)
Yrittäjyyskasvatuksen pedagogisten toimintamallien kehittäminen (10)	Mittaristo YES Yrittämällä eteenpäin Ehjä polku FIRMA	HOPE Kasvu yrittäjyyteen Lupa yrittää SaTaVa	YPEDA	Valtakunnallisesti ja alueellisesti myönteisen yrittäjyyskulttuurin ja asenneilmapiirin kehittämisen (1)	Osaillistuvan ja aktiivisen kansalaisuuden kehittäminen (2)	Uuden yritystoiminnan käynnistäminen (1)	Toimivien yrittäjien osaamisen ja yritysten kehittäminen (1)	Omisajavaihdojen tukeminen (-)		
Oppimisympäristön kehittyminen ohjaamaan toimintaa vastuullisesti/yrittäjämäisesti (8)	Yrittävän elämisen malli Kädet 007	BUSINESS TOP KummiWiki	YTY Kartta kouraan	Yksä Yritteliäs	YVI	Innova				
Luovuuden ja innovaatiotoiminnan vahvistaminen (1)		Ammattiosajasta yrittäjäksi								
Valtakunnallisesti ja alueellisesti myönteisen yrittäjyyskulttuurin ja asenneilmapiirin kehittäminen (1)										
Osaillistuvan ja aktiivisen kansalaisuuden kehittäminen (2)			Nuori yrittäjyys		LVTI					
Uuden yritystoiminnan käynnistäminen (-)										
Toimivien yrittäjien osaamisen ja yritysten kehittäminen (1)									Strategialähtöinen	
Omisajavaihdojen tukeminen (-)										

Taulukko 2.3. Tavoitteiden tärkeys ja toteutuminen sekä merkitsevät poikkeamat hankkeittain.

	Tärkeys		Toteutuminen	
	Merkitsevästi suurempi	Merkitsevästi pienempi	Merkitsevästi parempi	Merkitsevästi huonompi
Yrittäjyyskasvatuksen pedagogisten toimintamallien kehittäminen (4,44/3,77)	HOPE*** Nuori yrittäjyys***	Ammattiosaajasta yrittäjäksi*	HOPE*** YPEDA**	Ammattiosaajasta yrittäjäksi*
Oppimisympäristön kehittyminen ohjaamaan toimintaa vastuullisesti/yrittäjämäisesti (4,38/3,68)	HOPE*** KummiWiki***	Ykä Yritteliäs*	HOPE** Innova* YPEDA*	Ykä Yritteliäs** Yrittämällä eteenpäin** Ammattiosaajasta yrittäjäksi*
Luovuuden ja innovaatiotoiminnan vahvistaminen (4,25/3,57)	Nuori yrittäjyys*** HOPE**	Ykä Yritteliäs** Ammattiosaajasta yrittäjäksi**	HOPE*** YPEDA**	Ykä Yritteliäs*** Ehjä polku*
Valtakunnallisesti ja alueellisesti myönteisen yrittäjyyskulttuurin ja asenneilmapiirin kehittäminen (4,25/3,54)	HOPE*		YPEDA**	
Osallistuvan ja aktiivisen kansalaisuuden kehittäminen (4,09/3,50)	Nuori yrittäjyys*** YVI***	Strategialähtöinen*	Nuori yrittäjyys***	Ehjä polku*** Yrittämällä eteenpäin*
Uuden yritystoiminnan käynnistäminen (3,33/2,85)	HOPE*** Innova*** SaTaVa**	Ykä Yritteliäs***	HOPE*** Innova***	Ykä Yritteliäs**
Toimivien yrittäjien osaamisen ja yritysten kehittäminen (3,04/2,62)	Strategialähtöinen*** SaTaVa**		Strategialähtöinen*** HOPE*	Lupa yrittää*** Ehjä polku*
Omistajavaihdojen tukeminen (2,51/2,21)	SaTaVa*	Yrittävän elämisen malli**		Kartta kouraan**

Kunkin tavoitteen jälkeen sulussa on painotet vastauskeskiarvot (tärkeys/toteutuminen). Painoina on käytetty vastausvaihtoehtojen numerointia (Tärkeys: 1 = ei merkitystä...2...3...4...5 = erittäin tärkeä; Toteutuminen: 1 = erittäin huonosti...2...3...4...5 = erittäin hyvin).

11.2.2 Määritelmät, esteet ja hyvät käytännöt

Taulukon 2.4 mukaan useat hankkeet näkivät, että yrittäjyys- ja yrittäjyyskasvatusmääritelmien mukaisia asioita tuetaan keskimääräistä merkitsevästi enemmän.

Taulukko 2.4. Määritelmät, esteet ja hyvät käytännöt sekä merkitsevät poikkeamat hankkeittain.

	Merkitsevästi enemmän	Merkitsevästi vähemmän
Tukeeko/tukiko hanke, jota arvioit yrittäjyysmääritelmän mukaisia asioita? (1,14)	Nuori yrittäjyys*** BUSINESS TOP*** Yrittävän elämisen malli*** YPEDA*** KummiWiki***	
Tukeeko/tukiko hanke, jota arvioit yrittäjyyskasvatusmääritelmän mukaisia asioita? (1,13)	Nuori yrittäjyys*** YVI*** LYYTI*** KummiWiki*** Kädet 007*** HOPE*	
Oletko kohdannut organisaatiossasi tai alueellasi esteitä yrittäjyyskasvatuksen edistämistä tukevien toimintatapojen hyödyntämisessä? (1,78)	HOPE*	
Oletko voinut viedä arvioimastasi hankkeesta saatuja hyviä käytäntöjä, yrittäjämäisen toiminnan malleja ja pedagogisia toimintamalleja oman organisaatiosi toiminnan yrittäjyyskasvatuksen kehittämiseen? (1,51)	HOPE***	YES*

Kunkin kysymyksen jälkeen suluissa on painotettu vastauskeskiarvo. Painoina on käytetty vastausvaihtoehtojen numerointia (1 = Kyllä; 2 = En osaa sanoa; 3 = Ei).

Organisaatiossa ja alueella yrittäjyyskasvatuksen edistämistä tukevien toimintatapojen hyödyntämisessä kohdattujen esteiden kokemisessa ei hankkeiden välillä ollut havaittavissa merkitseviä eroja. Poikkeuksena oli HOPE-hanke, jossa esteitä kohdattiin hieman keskimääräistä merkitsevästi enemmän. Kun tarkastellaan hankkeista saatuja hyvien käytäntöjen ym. viemistä omaan organisaatioon, havaitaan, esteitä raportoineen HOPE-hankkeen kysyneen viemään keskimääräistä merkitsevästi enemmän ja YES-hankkeen keskimääräistä vähemmän.

11.2.3 Hankkeen jälkeinen elämä

Hankkeen jälkeiseen elämään liittyvien väittämien korkeat vastauskeskiarvot osoittavat, että monet tärkeät asiat ovat jääneet vahvasti elämään vielä hankkeen jälkeenkin (taulukko 2.5).

Merkitsevästi keskimääräistä enemmän tätä mieltä olevia hankkeita on muutamia, mutta yksikään hanke ei korosta kuin korkeintaan yhtä tekijää. Korostukset ovat kuitenkin hyvin linjassa kunkin hankkeen luonteen ja sisällöllisen tavoitteen kanssa, kuten esimerkiksi YVI-hankkeen korostama toimijoiden verkostoyhteistyön vahvistuminen, YPEDA-hankkeen korostamat uudenlaiset pedagogiset mallit ja YES-hankkeen korostama alueellinen toiminta.

Keskimääräistä merkitsevästi vähemmän näitä tekijöitä korostaa vain Ykä Yritteliäs-hanke ”toimijoiden verkostoyhteistyön jatkumisen” suhteen.

Taulukko 2.5. Hankkeen jälkeiseen elämään liittyvät väittämät sekä merkitsevät poikkeamat hankkeittain.

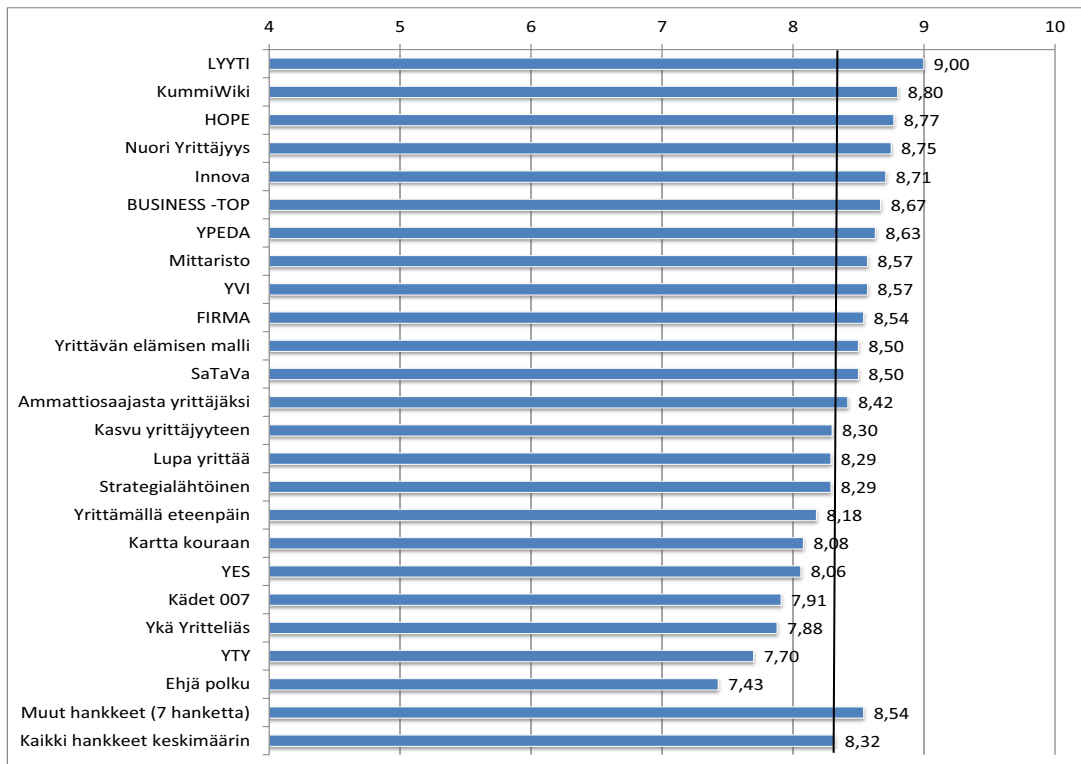
	Merkitsevästi enemmän samaa mieltä	Merkitsevästi enemmän eri mieltä
Yrittäjyyskasvatus on sisällytetty oppilaitokseni opetussuunnitelmiin (4,13)	Kasvu yrittäjyyteen*** Kädet 007**	
Toimijoiden verkostoyhteistyö vahvistuu/on vahvistunut (4,07)	YVI*	
Toimijoiden verkostoyhteistyö jatkuu edelleen (3,95)		Ykä Yritteliäs**
Uudenlaiset pedagogiset mallit ovat osa koulumme toimintakulttuuria (3,79)	YPEDA**	
Yrittäjyyskasvatus on osa kuntien koulu- ja elinkeinotoiminnan strategioita ja kehittämissuunnitelmia (3,71)		
Alueellinen yrittäjyyskasvatuksen toiminta vakiintuu/on vakiintunut (3,61)	YES** Yrittämällä eteenpäin*	

Kunkin väittämän jälkeen suluissa on painotettu vastauskeskiarvo. Painoina on käytetty vastausvaihtoehtojen numeerointia (1 = Täysin eri mieltä; 2 = Osittain eri mieltä; 3 = En osaa sanoa; 4 = Osittain samaa mieltä; 5 = Täysin samaa mieltä).

11.2.4 Arvosana

Vastaajia pyydettiin antamaan arvioimalleen hankkeelle kouluarvosana kokonaisuonnistumisesta. Kuten edellä luvussa 5.1.5 todettiin hankkeet saavat kokonaisuutena varsin korkean arvosanan onnistumisestaan. Keskimääräinen arvosana on 8,32. Hankkeittain arvosanat vaihtelivat välillä 7,43 – 9,00.

Kuvio 2.1. Kouluarvosana hankkeen onnistumisesta kokonaisuutena.

11.2.5 Yrittäjyysvalmiuksien ja –taitojen kehittyminen

Yrittäjyysvalmiuksien ja –taitojen kehittymiseen liittyvien väittämien varsin korkeat vastauskeskiarvot kertovat siitä, että vastaajat katsovat arvioimiensa hankkeiden tukevan niitä varsin hyvin (taulukko 2.6).

Taulukko 2.6. Yrittäjyysvalmiuksien ja –taitojen kehittymiseen liittyvät väittämät sekä merkitsevät poikkeamat hankkeittain.

	Merkitsevästi enemmän samaa mieltä	Merkitsevästi enemmän eri mieltä
Uusien toimintamallien kokeilunhaluni on lisääntynyt (3,92)	HOPE*** YPEDA*** Nuori yrittäjyys** KummiWiki*	Mittaristo*
Olen entistä innokkaampi tarttumaan tilaisuuteen (3,86)	HOPE***	
Markkinointi- ja myyntiosaaminen ovat työelämävalmiuksia (3,81)		
Verkostoitumisen taitoni on kehittynyt (3,76)	HOPE**	
Olen saanut välineitä luovaan ongelmanratkaisuun (3,70)	HOPE*** YPEDA*** Kasvu yrittäjyyteen*	Ykä Yritteliäs*
Ehdotusten tekemisen taitoni on kehittynyt (3,63)	HOPE*** YPEDA*	
Epävarmuudensietokyky on parantunut (3,57)	HOPE***	
Projektien, liiketoiminnan ja tilanteiden kokonaisvaltainen johtamisosaamiseni on kehittynyt (3,55)	YPEDA*	
Ymmärrän liiketoiminnan kokonaisuuden hallinnan merkityksen (3,51)	FIRMA*	Mittaristo*** Yrittävän elämisen malli***
Liiketoimintaosaamisen taitoni on kehittynyt (3,17)		Mittaristo** Yrittävän elämisen malli*
Liiketoimintasuunnitelman ohjaamisen taitoni on kehittynyt (3,16)	Ammattiosaajasta yrittäjäksi*	Mittaristo*** Yrittämällä eteenpäin* Yrittävän elämisen malli*
Osaan tulkita tuloslaskelmaa ja tasetta (3,13)	Ammattiosaajasta yrittäjäksi***	Yrittävän elämisen malli*

Kunkin väittämän jälkeen suluissa on painotettu vastauskeskiarvo. Painoina on käytetty vastausvaihtoehtojen numerointia (1 = Täysin eri mieltä; 2 = Osittain eri mieltä; 3 = En osaa sanoa; 4 = Osittain samaa mieltä; 5 = Täysin samaa mieltä).

Merkitsevästi keskimääräistä enemmän samaa mieltä toiseen vaiheeseen liittyvien väittämien kanssa olivat HOPE- ja YPEDA-hankkeet. Kolmanteen vaiheeseen liittyvien väittämien kanssa merkitsevästi enemmän samaa mieltä oli taas Ammattiosaajasta yrittäjäksi-hanke. Merkitsevästi keskimääräistä enemmän eri mieltä olivat erityisesti Mittaristo- ja Yrittävän elämisen malli-hankkeet.

11.2.6 Yrittäjyyspedagogisen osaamisen kehittyminen

Myös yrittäjyyspedagogiseen osaamiseen liittyvien väittämien korkeat vastauskeskiarvot kertovat hankkeiden tulosten olleen tässäkin suhteessa varsin onnistuneita (taulukko 2.7). Yrittäjyyspedagogisen osaamisen kehittymistä koskevat väittämät liittyvät lähinnä ensimmäisen vaiheen tavoitteisiin (vrt. luku 5.1.1).

Merkitsevästi keskimääräistä enemmän samaa mieltä muutamien väittämien kanssa olivat lähinnä Kasvu yrittäjyyteen-, YPEDA- ja Nuori yrittäjyys-hankkeet. Merkitsevästi keskimääräistä enemmän eri mieltä muutamista väittämistä olivat taas Ykä Yritteliäs- ja Yrittävän elämisen malli-hankkeet.

Taulukko 2.7. Yrittäjyyspedagogisen osaamisen kehittymiseen liittyvät väittämät sekä merkitsevät poikkeamat hankkeittain.

	Merkitsevästi enemmän samaa mieltä	Merkitsevästi enemmän eri mieltä
Annan opiskelijoideni toimia aloitteellisesti (4,01)	Kasvu yrittäjyyteen** YPEDA**	
Sallin epäonnistumisia itseni ja opiskelijoitteni kohdalla (3,94)		
Annan opiskelijoideni kokeilla luovasti uusia malleja (3,89)		Ykä Yritteliäs*
Luotan, että opiskelijat toimivat vastuullisesti (3,87)		
Opetukseni ja ohjaukseni tukee oppijan/ opiskelijan sosiaalisten verkostojen kehittymistä (3,83)		
Uusia, yrittäjyyskasvatusta tukevia oppimis- ympäristöjä on testattu ja otettu aktiivikäyttöön (3,83)		Mittaristo** Ykä Yritteliäs*
Olen omaksunut opetukseeni uusia metodeja (3,79)		
Käytän opetuksessa menetelmiä, jotka kehittävät valppautta havaita ja luoda mahdollisuuksia (3,77)		
Olen oppinut selviytymään epä- tietoisuudessa ja epävarmuudessa (3,66)		
Oppimateriaalini tukevat yrittäjämäistä käyttäytymistä (3,66)	YPEDA*** Kasvu yrittäjyyteen* Nuori yrittäjyys* Yrittämällä eteenpäin*	Yrittävän elämisen malli**
Riskien hallinnan ja arvioinnin taidot ovat kehittyneet (3,58)		
Oppimateriaalini ovat uudistuneet (3,52)	Nuori yrittäjyys** YPEDA** Kasvu yrittäjyyteen*	Yrittävän elämisen malli*

Kunkin väittämän jälkeen suluissa on painotettu vastauskeskiarvo. Painoina on käytetty vastausvaihtoehtojen numerointia (1 = Täysin eri mieltä; 2 = Osittain eri mieltä; 3 = En osaa sanoa; 4 = Osittain samaa mieltä; 5 = Täysin samaa mieltä).

11.3 LIITE 3: Arvioitujen hankkeiden tavoitteet

Huomioitavaa on, että tämä kooste on tehty kokonaisuudessaan internetistä tutkimuksessa arvioitujen hankkeiden sivuilta tai ESRA tai EURA järjestelmästä hakuina kesä- heinäkuun 2012 aikana. Tekstit ovat suoraan internetistä löydettyjä ja sieltä kopioituja hankkeiden tavoitteita kuvaavia koosteita.

1. KummiWiki:

Yrittäjyyskasvatuksen asenteisiin vaikuttaminen, nuorten valmiuksien kehittäminen yrittäjämaiseen, vastuulliseen toimintaan sekä yrittäjyyden esittäminen uravaihtoehtona, työelämäyhteistyön ja yrittäjyyden tuntemisen lisääminen, verkko-oppimisen taitojen ja tietoyhteiskuntataitojen parantaminen, elinikäisen oppimisen avaintaitojen kehittymisen tukeminen, oppijalähtöisten opetusmenetelmien käytön ja oppimisprosessin ohjauksen tukeminen sekä työelämän työprosessien tuominen oppimisen kohteeksi, Kummiwikimäisen oppimisympäristön ja toimintatavan siirtäminen kestävä kehityksen alueelle, Opettajien ja muun henkilöstön osaamisen kehittäminen muun muassa työelämäyhteyksissä, tieto- ja viestintätekniikan, erityisesti sosiaalisen median, hyödyntämisessä, opetuksen ilmiöpohjaisuudessa sekä projektioppimisessa, luoda avoin oppimisympäristö, jossa sosiaalinen media valjastetaan osaksi yrittäjyyden ja muiden avaintaitojen oppimista, KUMMIWIKI muodostaa yrittäjäkummiin, opiskelijoiden ja opettajien oppimisyhteisön.

Lähteet:<http://kwkoulutus.wikispaces.com/KummiWiki>

http://www.oph.fi/oppimisymparistohankkeet_2009/tyoelamayhteisty_ ja_yrittajjys/kummiwiki

2. Kartta kouraan ja menoksi – matka yrittäjyyteen

- Luoda työelämälähtöisiä oppimisympäristöjä ja kehittää opettajien pedagogista osaamista työelämälähtöisyyden ja henkilökohtaisten polkujen lisäämiseksi opetuksessa
- Kehittää työpaikalla tapahtuvan opiskelun toimintamalleja
- Kehittää opettajien ja muiden ohjaajien ohjausosaamista ja –käytäntöjä
- Edistää työelämässä vaadittavan ammattitaidon saavuttamista ja opiskelumotivaatiota

Lähteet: <http://oppimisymparistowiki.wikispaces.com/Kartta+kouraan+ja+menoksi+-+matka+yrittajjys>

3. Yrittäjyyskasvatuksen mittaristo:

- Rakennetaan yrittäjyyskasvatusta mittaava nettipohjainen mittaristo, joka toimii työkaluna opettajien itsearvioinnissa
- Nettipohjaisen mittariston tavoitteena on konkretisoida ja arvioida opettajien toimintaa yrittäjyyskasvattajina sekä ohjata opetusta ja opetusjärjestelyjä.
- Työkaluna mittaristo on osa koulujen laadunhallinnan järjestelmää ja kehittämistä. Tutkimustietoon pohjautuvaa ja testattua mittaristoa voivat hyödyntää myös päätöksentekijät arvioidessaan yrittäjyyskasvatuksen tilaa.
- Mittaristolla on pitkän tähtäimen ohjausvaikutus, joka näkyy oppilaitosten toimintakulttuurin kehittämisessä yrittäjyydelle suotuisammaksi, hyödynnetyissä kumppanuuksissa, laajenevissa oppimisympäristöissä, yrittäjyyden ymmärryksen kasvuna ja yrittäjyyskasvatuksen näkyemisessä opetuksessa sisältönä ja menetelmänä.
- Mittaristo vakiinnuttaa yrittäjyyskasvatuksen roolia ja sen merkitystä.
- Hanke tukee yrittäjyyskasvatuksen rakentamista opettajien täydennyskoulutusten sisällöiksi sekä osaksi opettajankoulutuslaitosten tarjontaa.
- Mittariston käyttöönotto etenee hankkeen aikana eri testaajaopettajien välityksellä. Testausvaiheissa mittaristo on testaajien taustaorganisaatioiden käytössä ja hankkeen lopussa mittaristo sekä opaskirja julkaistaan kansallisesti käytönotettavaksi.

Lähteet:<https://developmentcentre.lut.fi/muut/mittaristo/>

http://developmentcentre.lut.fi/files/muut/Yrittajjyskasvatuksen_mittaristoesite_toinenpainos_NETTI.pdf

4. Yrittäjyyskasvatuksen ehjä polku

- Kootut ja kuvatut oppimisen eri vaiheisiin soveltuvat yrittäjyyskasvatuksen toimintamallit
- Yrittäjyyskasvattajien verkosto Keski-Suomessa
- Yrittäjyyskasvatus on osa opettajien ammattitaidon kehittämistä ja opettajankoulutusta
- Kuntakohtaisten yrittäjyyskasvatuksen toimintatapojen kehittyminen
- Alueellinen yrittäjyyskasvatuksen strategia ja kehittämisohjelma
- Hankkeessa jaetaan kokemuksia tekemällä oppimisen menetelmistä, kehitetään yrittäjyyskasvatuksen maakunnallista strategiaa ja rakennetaan Keski-Suomen yrittäjyyskasvattajien verkosto.

Lähteet: <http://www.iao.fi/?deptid=15558> <http://www.peda.net/veraia/ehjapolku>

5. Yrittävän elämisen malli

- Kehittää ja toteuttaa yhteisöllisyys- ja yrittäjyyskasvatusta varhaiskasvatuksesta elinikäiseen oppimiseen.
- Tavoitteena on yksilön yrittäjämäisen toiminnan tukeminen ja edistäminen riippumatta siitä miten hän nyt tai tulevaisuudessa tulee työtään tekemään.
- Kehittää oppilaitoshenkilöstön asenteita ja valmiuksia yhteisöllisyys- ja yrittäjyyskasvatustyöhön.
- Kehittää opetussuunnitelmia, toimintaohjelmia ja –malleja.

- Kasvatetaan lapset/oppilaat/opiskelijat vastuuntuntoisiksi, sisäistä yrittäjyyttä omaaviksi, täysipainoisiksi yhteiskunnan jäseniksi ja potentiaalisiksi yrittäjiksi.
- Kehittää opetushenkilöstön työmenetelmiä ja muita keinoja työssä jaksamisen edistämiseksi.
- Kehittää yritysten ja oppilaitosten verkostoitumista niin, että yrittäjyys ja yrittäjämäinen toimintatapa koetaan tärkeäksi osaksi koko alueen kehittymistä.
- Juurruttaa oppivan organisaatio toimintatavat alueen kehittämisen perustaksi.
- Parantaa pienyrittäjyyden arvostusta tavoiteltavana työllisyyden muotona ja alueen vetovoimaisuuden lisääjänä.
- Oppimisympäristöjen kohentuminen.
- Yrittäjyysmyönteisten asenteiden lisääntyminen.
- Opetuksen ja oppimisen tehokkuuden ja mielekkyyden paraneminen.
- Esihautomotoiminnan käynnistyminen.
- Oppilaitosten ja yritysten yhteistyön lisääntyminen.
- Työssä jaksamisen paraneminen.
- Sisäisen ja ulkoisen yrittäjyyden lisääntyminen alueella pitemmällä aikavälillä.

Lähteet: http://esrlomake.mol.fi/esrtiepa/kuvaus_S82921.html

http://ec.europa.eu/employment_social/emplweb/esf_projects/project.cfm?id=12103&project_lang=fi

6. Y-love: Yrittäjyysluukoverkosto, Jyväskylän seudun yrittäjyysluukio ja Y4- yrittäjyysluukio

- verkostoyhteistyön kehittäminen, osaamisen jakaminen sekä lukioiden yrittäjyysportfolion kehittäminen.
- **VERKOSTOMALLI**
Hankkeen toteuttajaoppilaitosten yrittäjyyskasvatuksen osaaminen on kehittynyt uudelle tasolle verkostokehittämisen mallin ansiosta
- **YRITTÄJYYSOPS**
Lukion yrittäjyyskasvatuksen parhaat käytänteet (ops) kootaan yhteen valtakunnalliseksi osaamispankiksi kaikkien lukioiden käyttöön
- **YRITTÄJÄMÄISEN TOIMINTAKULTTUURIN KEHITTÄMISMALLI**
Lukion oppimisympäristön ja koulun sisäisen toimintakulttuurin kehittämisen työkalupakkiin kootaan yhteen oppilaitoksen ajattelu- ja toimintatapojen kehittämisen välineet
- **VERKKOPOHJAISEN SOSIAALISEN VERKOTTUMISEN YMPÄRISTÖN MALLI, ePORTFOLIO**
Yrittäjyysopintojen tueksi ja opiskelijalle konkreettisimmin näkyvänä hankkeen osana kehitetään verkkopohjainen sosiaalisen verkottumisen ympäristö, jonka yhtenä osana on yrittäjyysosaamisen ePortfolio.

Lähteet: <http://www.peda.net/veraja/yrittajyysluukioverkosto>

7. Ykä yritteliäs

- Yrittäjyysmyönteisemmän oppilaitoskulttuurin kehittäminen.
- Alueen yrittäjien sekä koulujen ja oppilaitosten välisen kumppanuuden syventäminen.
- Kehittää yläasteiden oppimisympäristöjä työelämälähtöisemmiksi ja yrittäjyysmyönteisemmiksi tukien opettajuutta, vanhemmuutta ja yrittäjyyttä.
- Testata, kehittää, tuottaa ja levittää Pohjois-Savossa ja Pohjois-Karjalassa konkreettisia malleja aidon vuoropuhelun aikaansaamiseksi yritysten ja oppilaitosten välille.
- Yritysten tarjoamien monipuolisten uramahdollisuuksien näkyväksi tekeminen alueen nuorille.
- Realistisen kuvan tarjoaminen yrittäjyydestä elämänurana.
- Yrittäjyyskasvatuksen opettaminen ja (verkko-) oppimateriaalin kehittäminen opettajien koulutuksessa.
- Asiantuntijamentorointia yrittäjä-opettajasuhteen luomiseksi sekä pedagoginen tuki.
- Vierailut koko alueen yrityksiin ja oppilaitoksiin, seminaarit, uuden materiaalin levitys, tiedottaminen.
- Uuden sähköisen oppimis- ja toimintaympäristön luominen nettiin yhdessä opettajien ja nuorten kanssa. Esimerkkinä uudentyypiset yrittäjäkurssit lukiolaisille.
- **Lähteet:** <http://webd.savonia-amk.fi/projektit/iisalmi/yka/tavoitteet.htm>

8. Työssäoppijasta yrittäjäksi BUSINESS-TOP

- Luodaan työssäoppimisen toimintamalli, joka työssäoppimisjaksojen, opetussuunnitelmien painotusten ja työssäoppimisyritysverkoston avulla tukee vahvemmin yrittäjäsuuntautuneisuutta.
- Valmennuksen avulla laajennetaan Kainuun ammatillisen toisen asteen opettajien liiketoiminnallista ajatustapaa ja kannustetaan ottamaan ajattelutapa mukaan opetussuunnitelmatyöhön.
- Annetaan mukaan tuleville yrityksille ja työpaikkaohjaajille valmiudet ja asenne ohjata työssäoppimisjaksolla olevaa opiskelijaa yrittäjyystavoitteen mukaisesti. Opiskelijoiden kanssa pilotoidaan yrittäjyyspainotteinen työssäoppiminen.
- Yrityskartoituksen avulla selvitetään sukupolvenvaihtotarve toimialoitain Kainuussa ja yritetään saada kohtaamaan yritystoiminnasta kiinnostuneet opiskelijat ja sukupolvenvaihtoa tai yrityksen myyntiä suunnittelevat yrittäjät.

Lähteet: http://esrlomake.mol.fi/esrtiepa/loppuraportti_S80450.html

9. Lupa yrittää

- Tuoda yrittäjyys osaksi oppilaitoksemme arkipäivää.
- Yritystoiminnan avulla tuetaan opiskelijoiden kasvamista siihen, että työhön liittyy aina yrittäminen
- Kehittää jo olemassa olevia yrittäjyyskasvatuksen toimintamalleja.
- Valmennetaan opettajia yritysmäiseen ajattelutapaan sekä toimimaan tiimissä.
- Erityisesti ammattiaineiden opettajille koulutetaan yrittäjyyteen liittyviä perusasioita, jotta yrittäjyys voidaan huomioida myös ammattiaineiden opetuksessa, eikä ainoastaan erillisellä yritystoiminnan kursseilla.

Lähteet: http://esrlomake.mol.fi/esrtiepa/kuvaus_S85016.html

10. SaTaVa

- Kehittää yrittäjyyttä tukeva innovaatio- ja oppimisympäristö mukana olevien korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten välille.
- Synnyttää 36 uutta yritystä ja saada aikaan korkeakoulujen välinen verkosto- ja toimintamalli, joka tuottaa pk-yritysten tarvitsemia innovaatio toimintaan ja kansainvälistymiseen liittyviä tutkimus- ja kehityspalveluita.
- Tuottaa helposti lähestyttävä ylimaakunnallinen opiskelijayrittäjyyden verkostohautomo- ja kiihdyttämömalli, joka hyödyntää korkeakoulujen uusinta osaamista, monialaista tutkimustietoa ja teknologiaa.
- Tuottaa korkeakoulujen innovatiivinen verkko-oppimisympäristö, joka tukee korkeakoulujen henkilöstön ja yrittäjyydestä kiinnostuneiden opiskelijoiden liikkuvuutta, yhdenmukaistaa yrittäjyysopintoja ja levittää yrittäjyyspedagogiikan hyviä käytäntöjä.
- Edistää ylimaakunnallista ja monialaista korkeakouluosaamiseen perustuvaa yrittäjyyttä sekä tuottaa uusia kasvuyrityksiä ja yritystoiminnan jatkajia maakuntiin.
- Edistää uusien yrittäjyyttä tukevien innovatiivisten oppimisympäristöjen ja opetusmenetelmien kehittämistä.
- Edistää pk-yritysten tarvitsemia innovaatiopalveluja sekä kansainvälistymiseen liittyviä valmiuksia luomalla toimintamallin korkeakoulujen ja yritysten yhteiselle tutkimus- ja kehitystoiminnalle.

Lähteet: http://www.amk.fi/uutiset/2009/P_227.html <https://www.eura2007.fi/rrtiepa/projekti.php?projektkoodi=A30526>

11. Innovaatio- ja yrittäjyyskeskus, Innova

- Luoda Kajaaniin aloitteleville yrityksille sekä fyysiset että henkiset puitteet, jotka tukevat uutta yrittäjyyttä ja edistävät olemassa olevaa yritystoimintaa edistämällä sukupolven-/omistajanvaihdoksia.
- Uusien tuotteiden ja palvelujen kehittäminen olemassa oleville yrityksille.
- Uuden yrittäjyyden luominen (uudet yritykset).
- Olemassa olevien yritysten sukupolven-/omistajanvaihdosten edistäminen.
- Luoda pitkällä tähtäimellä pysyvä toimintamalli KAMKin yrittäjyys- ja TKI -opintojen toteuttamiseen siten, että se tuottaa tasaisena virtana uusia innovaatioita - tuotteita, palveluita ja uusia yrityksiä.
- Erityisesti simulaatio- ja pelialalla tavoitteena on luoda Kajaaniin kasvavaa peli- ja simulaatioalan teollisuutta, joka voi hyödyntää Kajaanin ammattikorkeakoulusta valmistuvia pelialan ammattilaisia ja insinöörejä sekä kehittää Kajaaniin tärkeä peli- ja simulaatioteollisuuden keskittymä.
- Kehittää alueen peli- ja simulaatioteollisuudelle edellytykset pitkäjänteiseen pääomasijoittamiseen ja luoda mahdollisuuksia sekä alueellisille että valtakunnallisille pääomasijoittajille, joka vahvistaa alueen yritysten toimintaedellytyksiä ja kasvumahdollisuuksia.
- Innovan päätavoitteena on, että sen myötä alueelle syntyvä liiketoiminta, yrittäjyys ja toimintaympäristö on rakennettu niin vahvaksi ja itsenäiseksi, että sillä on jatkuvuutta ja kasvumahdollisuuksia myös hankkeen päätyttyä. Tällöin hankkeen työllistävä vaikutus korostuu alueellisesti myös pitkällä aikavälillä.

Lähteet: <https://www.eura2007.fi/rrtiepa/projekti.php?projektkoodi=S11464> <http://www.kajak.fi/Innova/Innova.iw3>

12. YRTTI-KESKUS Hyvinvointialojen yrittäjyyden kehittämishanke

- Luoda sosiaali- ja terveysalalle yrittäjyyden edistämiseksi kehittämiskeskus (YRTTI-keskus).
- Yrttikeskus vastaa hyvinvointialan palveluiden ja tuotteiden kysynnän muuttumisen, kasvamisen ja palvelurakenteen muutoksen haasteisiin.
- Kohottaa opiskelijoiden, alan ammattilaisten ja opettajien yrittäjyysosaamista.
- Organisoitua pysyväksi hyvinvointialan yrittäjyyden koulutusta koordinoivaksi yksiköksi.
- Sosiaali- ja terveysalan/hyvinvointialan yrittäjyyteen tutkimus- ja kehittämistoiminnan käynnistäminen YRTTI -keskuksessa.
- YRTTI-keskus luo sosiaali- ja terveysalan korkea-asteen ja II-asteen opiskelijoille ja jo alalla toimiville mahdollisuuden monialaiseen yrittäjyyteen. Myös mm. liikunta-, matkailu- ja ravitsemusala voivat hyödyntää YRTTI-keskusta.
- Uusien tuotteiden, palveluiden ja innovaatioiden synnyttäminen sekä niiden tuotteistaminen yrityksen konkretiaan.
- YRTTI-keskuksen tuloksena mahdollistuu moni- ja yksialaisten yritysten perustaminen.
- Yritysten määrän alueellinen kasvaminen.
- Synnyttää uusia innovaatioita
- Lisätä hyvinvointialan opettajien tietoisuutta alan yrittäjyydestä, yrittäjämäisestä työotteesta ja luoda positiivista asennetta yrittäjyyttä kohtaan.

Lähteet: http://esrlomake.mol.fi/esrtiepa/kuvaus_S84487.html http://esrlomake.mol.fi/esrtiepa/loppuraportti_S84487.html
<http://www.lamk.fi/palvelut/eu/yrttikeskus/>

13. HOPE yrittäjyyskasvatushanke

- Ammatilliset opettajat osallistuvat yhteisölliseen yrittäjyysvalmennukseen.
- Opettajat ja opiskelijat luovat yhdessä innostavia yrittäjyyden oppimisympäristöjä omiin oppilaitoksiinsa.
- Uudenlaiset yrittäjyyden oppimismenetelmät muuttuvat arjen käytännöksi.
- Tarkoituksena on syyttää yrittäjyyden pieni liekki kunnan roihuun.
- Yrittäjyyden oppimisympäristöjen synnyttäminen oppilaitoksiin ja koulutuskuntayhtymiin.
- Toimintatapoina ovat kokemuksellinen valmennus, oppilaitosten omat yrittäjyyden oppimisympäristöt ja verkostoitunut mentoritoiminta.
- Opettajat saavat valmennuksessa työkaluja ja innostavia menetelmiä opiskelijoiden sisäisen ja ulkoisen yrittäjyyden tukemiseen ammatillisen peruskoulutuksen kontekstissa.
- Valmennus toteutetaan Jyväskylän ammattikorkeakoulun Tiimiakatemia menetelmin. Tiimiakatemia avaa toimijoille alati laajenevan verkoston yrittäjiä, yrittäjyysvalmentajia sekä alan huippuasiantuntijoita Suomesta ja maailmalta.
- Tavoitteena on alueellisten yrittäjyyden oppimisympäristöjen luominen oppilaitoksiin ja koulutuskuntayhtymiin.
- Oppilaitokset haastavat itsensä oman oppimisympäristönsä yritystoiminnan oppimisen käynnistämiseen ja edelleen kehittämiseen.
- Kaikkien toimien päämäärä on opiskelijoiden yrittäjyysintention nostaminen siten, että heidän yrittäjyysvalmiutensa ovat korkealla opintojen päättyessä.

Lähteet:<http://www.hope.fi/hope>

http://www.oph.fi/rahoitus/esr-rahoitus/kehittamisohjelmat/yrittajyyskasvatuksella_ja_osaamisella_muutosvoimaa/hankkeet

<http://www.oph.fi/rahoitus/esr>

14. FIRMA yrittäjyyteen valmentaminen toisella asteella

- Lisätä Etelä-Savon toisen asteen ammatillisten oppilaitosten opiskelijoiden yrittäjyysvalmiuksia sekä yrittäjyyden ja liiketoimintaosaamisen tietotaitoa.
- Vahvistaa henkilöstön yrityspedagogisia taitoja.
- Tarjota oppilaitosten opetus- ja kehittämishenkilöstölle suunnattuja Yrittäjyyskehittäjä-valmennuksia (YKV), joiden aikana henkilöstö tutustuu yrittäjyyteen ja yrittäjyyskasvatukseen.
- Suunnitellaan ja toteutetaan lisäksi yrittäjyysvalmennukseen soveltuvia opetus- ja oppimismenetelmiä sekä yrittäjyyteen valmentava yrittäjyysopintojen kokonaisuus.
- Koota alueen yrittäjistä mentorverkosto, joka tukee oppilaitosten yrittäjyyskasvatusta.
- Businessmentoreiden (yrittäjiä) lisäksi verkostoon kootaan yrittäjiä myös laajemmin, jotta verkostoon saadaan edustajia mahdollisimman laaja-alaisesti.
- Synnyttää alueellisia verkostoja, joissa toimijoina ovat erilaiset koulutuksen ja yrittäjyyden asiantuntijat sekä elinkeinoelämä.
- Saada aikaan kohdealueen ammatillisiin oppilaitoksiin tuotettu yrittäjyysvalmennuksen toimintamalli.
- Parantaa oppilaitosten valmiuksia edistää yrittäjyyttä ja yhteistyötä työelämän kanssa, jolloin alueen elinkeinoelämän yrittäjyysosaajien määrä kasvaa.
- Kasvattaa alueellisia verkostoja, joissa toimijoina ovat erilaiset koulutuksen ja yrittäjyyden asiantuntijat sekä elinkeinoelämä.
- Vahvistaa eri toimijoiden yhteistyötä, jolla on pitkäkantoisia positiivisia seurauksia.
- Toimintamallit juurrutetaan alueen oppilaitosten toiminnaksi ja ne levitetään valtakunnalliseen käyttöön valtakunnallisten yrittäjyys Hankkeiden kautta.
- Toiminta sisältää oppilaitosten opetus- ja kehittämishenkilöstölle suunnattuja Yrittäjyyskehittäjä-valmennuksia (YKV), joiden aikana henkilöstö tutustuu yrittäjyyteen ja yrittäjyyskasvatukseen. Osallistujat kehittävät prosessin aikana Yrittäjyysvalmentajapassin.

Lähteet: <http://virma.fi/> <https://www.eura2007.fi/rrtiepa/projekti.php?projekтикoodi=S10690>

15. Kasvu yrittäjyyteen

- Opettajat kehittävät innostavia yrittäjyyden opetusmenetelmiä.
- Rakennetaan nuorille kiinnostava ja palkitseva opinpolku yrittäjyyteen yläkoulusta aina ammattikorkeakouluun saakka.
- Verkottaa oppilaitoksia ja yrityksiä niin, että opettajat ja yrittäjät voivat yhdessä kehittää yrittäjyyskasvatusta.
- Kehittää yläkoulujen, II asteen ja ammattikorkeakoulujen yrittäjyyskasvatusta.
- Saada nuorten yritteliäisyys ja innovatiivisuus käyttöön.
- Yrittäjyyskasvatuksen toteuttamisen tueksi seutukunnille synnytetään kiinteä ja jatkuva kumppanuus yritysten, elinkeinoelämän ja koulujen välille.
- Kehitetään opiskelijoiden ja opettajien käyttöön innovatiiviseen työskentelyyn ja oppimiseen sopivia oppimisympäristöjä ja käytänteitä.
- Rakennetaan toimintamalli, jonka avulla saadaan selville ammattikorkeakouluopiskelijan kyvykkyys ja resurssit toimia yrittäjänä.
- Rakennetaan toimiva yrittäjyyskasvatuksen verkosto läntisen Suomen alueelle.

Lähteet:<http://193.208.197.11/kasvuyrittajyyteen/> <https://www.eura2007.fi/rrtiepa/projekti.php?projekтикoodi=S10152>

16. Yrittämällä eteenpäin

- Taito ja into yrittäjyyskasvatukseen vahvistuvat koko Etelä-Pohjanmaalla.
- Yrittäjyyskasvatus halutaan saattaa luontevaksi osaksi peruskoulujen, lukioiden ja ammatillisten toisen asteen oppilaitosten arkea.
- Yritysten ja oppilaitosten yhteistyötä pyritään tukemaan monin tavoin.
- Luodaan paikallisia toimintaohjelmia tukemaan yrittäjyyskasvatuksen kehittymistä.
- Tavoitteena on opettajien ja yrittäjien yhteistyön selkeyttäminen.
- Seuraavana askeleena on laajentaa yrittäjyyskasvatus kokonaisvaltaiseksi toimintatavaksi, jonka avulla nuoret oppivat työelämässä tarvittavia taitoja tutkivan ja tuottavan oppimisen prosessien kautta. Laajentumista pyritään tukemaan yrittäjyyskasvatuksen toimintamallilla.

Lähteet: <http://yret.sedu.fi/>

17. Nuori yrittäjyys: Yrittäjyyskasvatuksen polku ja Nuori yrittäjyys nousuun

NY tavoitteena oli luoda Yrittäjyyskasvatuksen polku –malli. Se valmistui syksyllä 2010 ja otettiin käyttöön 2010-11.

18. YRITÄ!

- Lisätä oppilaitosten henkilöstön tietoja ja taitoja yrittäjyyskasvatuksesta siten, että yrittäjämäisyys tule osaksi oppilaitoksen arkea.
- Kolme päätarkoitusta: 1) henkilöstön osaamisen kehittäminen, 2) yrittäjämäisten ajattelu- ja toimintamallien kehittämisen oppilaitoksiin sekä 3) yrittäjyyskasvatusverkoston luominen.
- Henkilöstön osaamisen kehittämisen osiossa luodaan toimiva malli henkilöstön yrittäjyyskasvatuskoulutukseen. Henkilöstölle tarjotaan yrittäjyyskasvatusvalmennusta ja syventävää Rovaniemen ammattikorkeakoulun ja Kemi-Tornion ammattikorkeakoulun suunnittelemaa oppilaitosten "yrittäjyysagenteille" suunnattua koulutusta.
- Yrittäjämäisten ajattelu- ja toimintamallien kehittämisosiossa pyritään uudenlaisten oppimismallien ja toimintaolosuhteiden luomiseen. Myös yrittäjät pyritään saamaan mukaan suunnittelemaan ja toteuttamaan opetusta, ja mahdollisesti myös tarjoamaan toimiva oppimisympäristö yrittäjyyden opiskelulle.
- Yrittäjyyskasvatusverkoston luominen osiossa tavoitteena on yrittäjyyttä edistävien yhteistyömuotojen kehittäminen yritysmaailman kanssa. Yrittäjät pyritään saamaan mukaan kehittämään yrittäjyyskasvatusta oppilaitosten kanssa sekä toimimaan opiskelijoille mentoreina.

Lähteet: http://omat.lao.fi/?hanke_id=147&deptid=10329&languageid=3&NAYTA=2&showmodul=

19. Innoakatemia

- InnoAkatemian toiminnan pedagogiset lähtökohdat ja toimintaideologia perustuu tiiviiseen yhteistyöhön matkailualan elinkeinon kanssa. Oppimistehtävissä, projekteissa ja hankkeissa etsitään ratkaisuja aitoihin työelämän ongelmiin.
- InnoAkatemian työtaivoissa ja sen oppimiskäsityksessä yhdistyy yksilön kokemuksellinen oppiminen yhteisölliseen oppimiseen, jota voidaan kutsua aktiiviseksi oppimiseksi. Tällainen aktiivinen rooli kannustaa opiskelijaa oman oppimisen ja asiantuntijuuden kehittämiseen sekä tukee yrittäjämäisen työskentelytavan syntymistä jo opiskeluaikana.
- Aktiivinen oppiminen korostaa opiskelijoiden, opettajien ja työelämän edustajien yhteistoimintaa, työskentelyä tiimeissä ja yhteisöjä oppimisen perustana. Aktiivisen oppimisen perustaitoja ovat motivaatioon ja tiedonhankintaan liittyvät valmiudet, joista merkittävin on oman oppimisen ohjaaminen ja sen arvioinnin taito. Aktiivinen oppiminen korostaa myös oppijan kykyä yhteistoiminnallisuuteen (tiimeissä työskentely), kykyä yhteiseen ongelmanratkaisuun, taitoa jakaa tietoa ja kannustaa toista.
- Keskeisenä taitona näyttäytyy kyvykyys vuorovaikutteiseen toimintaan ja taitoon ottaa vastaan toisten kokemuksia ja ajatuksia. Tärkeitä asioita oppimisen kannalta ovat myös yhteiset keskustelut, inhimillisuus ja vastuullisuus.
- Tiimit toteuttavat todellisia, työelämälle suoritettavia tehtäviä perustamiensa yritysten kautta. Suora työssä oppimisen menetelmä luo puitteet opiskelijoiden kehittymiselle oppimiskykyisiksi, osallistuviksi, dynaamisiksi ja rohkeiksi asiantuntijoiksi. Varmistaakseen riittävän määrän projekteja InnoAkademia luo tiiviit työelämäyhteydet ja kehittää niitä jatkuvasti.

Lähteet: <http://www.ramk.fi/fi/Opiskelijalle/Oppimisymparistoja/InnoAkademia.iw3>

20. YVI – Yvistä energiaa yrittäjyyskasvatukseen

- Yvistä energiaa yrittäjyyskasvatukseen! -hanke (2009–2012) on alueellinen kehittämisprojekti, jossa kehitetään virtuaalinen oppimisympäristö niille tahoille, jotka toteuttavat yrittäjyyskasvatusta: opettajille, rehtoreille, elinkeino- ja työelämän edustajille sekä järjestöille. Sen rahoittajaviranomaisena toimii ESR / Varsinais-Suomen ELY-keskus. Lisäksi hanketta rahoittavat Pellervo-Seura, Osuustoiminnan neuvottelukunta ja Turun Seudun Kehittämiskeskus. Tämä hanke päättyi 31.5.2012.

Lähteet: <https://www.eura2007.fi/rrtiepa/projekti.php?projektkoodi=S11111>

21. LYYTI – löydä oma yrittäjyytesi, Pohjois-Karjalan hanke

- Nostaa Joensuun yliopistosta valmistuvien opettajien sekä ammatissa toimivien opettajien yrittäjyyskasvatusosaamista sekä valmiuksia toteuttaa yrittäjyyskasvatusta.
- Luoda ja kehittää Joensuun yliopiston opettajankoulutukseen yrittäjyyskasvatuksen opinto-ohjelma (15 ov) pysyväksi toiminnoksi.
- Kouluttaa yhdessä opettajaksi opiskelevien kanssa integroituna kehittämiskoulutuksena ammatissa toimivia opettajia yrittäjyyskasvatuksen asiantuntijoiksi
- Toimia yhteistyössä P-K:n yrittäjyyskasvatuksen yhteistyömallin verkoston kanssa yrittäjyyskasvatus toiminnan juurruttamiseksi P-K:aan kaikilla kouluasteilla.
- Toimia yhteistyössä Itä-Suomen yrittäjyyskasvatushankkeiden kanssa yrittäjyyskasvatus toiminnan kehittämiseksi Itä-Suomessa.

Lähteet: http://esrlomake.mol.fi/esrtiepa/kuvaus_S81717.html Yhteystiedot

22. YES Yrittäjyyskasvatuskeskus

- YES on yrittäjyyskasvatuksen resurssi opettajille, joka tarjoaa tukipalveluja yrittäjyyskasvatuksen koulutukseen, yrittäjyiden kehittämiseen koulussa sekä koulu-yritysyhteistyöhön.
- YES aluepäällikön tehtävänä on auttaa kouluja, oppilaitoksia ja yrityksiä löytämään hyviä käytäntöjä opetuksen ja koulutuksen kehittämiseen.
- YES tekee käytännön työtä koulujen ja yritysten parissa järjestäen tapahtumia, tilaisuuksia sekä koulutuksia alueellisesti ja kansallisesti.
- Opetussuunnitelman mukaan jokaisella nuorella on oikeus yrittäjyyskasvatukseen. YES tarjoaa opettajille työkaluja koulussa opittujen tietojen käyttöönottamiseen jo koulutuksen aikana ja vahvistaa lasten ja nuorten erilaisten taitojen ja vahvuuksien esiin nostamista.
- YES vaikuttaa aktiivisten kansalaistaitojen ja työelämätaitojen vahvistamiseen.

Lähteet: <http://www.yes-keskus.fi/>

23. Yrittäjyyskoulutuksen uudet opetusmenetelmät (YPEDA)

Kehittää uudenlaisia opetusmenetelmiä hyödyntävää yrittäjyyskoulutuksen mallia. Projektissa kehitetään ja hankitaan asiantuntemus mallin läpivientiin ja käyttöön. Asiantuntemuksen hankkimiseksi joukko opetushenkilöstöön kuuluvia koulutetaan uusia opetusmenetelmiä käyttäviksi kouluttajiksi ja asiantuntijoiksi. Tavoitteena on nostaa asiantuntijoiden pedagogisia valmiuksia toimia yrittäjyyskoulutuksen kouluttajina ja ohjaajina. Projektin toisessa vaiheessa uusia malleja viedään käytäntöön eli testataan asiakaille. Kehitettävä tuote: Voittajayritys -valmennusohjelma toteutetaan innovatiivisia oppimismenetelmiä käyttäen siten, että keskeisiä liiketoiminnan kehittämisalueita käsitellään ns. kehittämisklinikkatyypillisesti.

Lähteet: http://esrlomake.mol.fi/esrtiepa/kuvaus_S85998.html

24. Kädet 007

Projektin keskeisimpänä tavoitteena on ollut tuottaa omialainen toiminta, jossa kädentaidon yrittäjät, opiskelijat ja opettajat verkottuvat monialaiseksi yhteistyöverkostoksi, joka edistää opiskelijoiden yritystoiminnan aloittamista ja mahdollistaa opettajien liiketoiminnan ja yrittäjyyskasvatustaitojen lisääntymistä.

Lähteet: <http://www.kadet007.fi/>

25. Ammattiosaajasta yrittäjäksi

- Ammattiosaajasta yrittäjäksi-projektissa kehitetään oppilaitosten toimintamalleja yrittäjyyspalvelutarpeisiin vastaamiseksi.
- Projektin kohderyhmänä ovat opetushenkilökunta, ammatillisissa- tai amk-koulutuksessa olevat tai olleet opiskelijat sekä yrittäjyydestä kiinnostuneet ja yritystoimintaa suunnittelevat henkilöt.
- Tavoitteena on vastata elinkeinoelämän lisääntyvään tarpeeseen löytää uusia ammattikoulutettuja yrittäjiä sekä kasvatata yrittäjämynönteisiä työntekijöitä, hallituksen strategiapäätöksen mukaisesti.
- Lisäksi on tärkeitä lisät elinkeinoelämän ja oppilaitosten yhteistyötä tuomalla yrittäjien kokemusta ja osaamista myös yrittäjyysopetukseen.
- Projektin tuloksena rakentuvalla palvelumallilla vastataan opiskelijoiden kasvavaan kiinnostukseen yrittäjyyttä kohtaan. Opetushenkilökunta tarvitsee lisäosaamista potentiaalisen yrittäjäopiskelijan tunnistamiseen ja eteenpäin ohjaamiseen.
- Projektissa koulutetaan opetushenkilökuntaa, lisätään yrittäjyysmyönteisyyttä, rakennetaan malleja yrittäjyysopetuksen antamiseen, kehitetään yrittäjyysopetusmateriaalia, luodaan uudenlaista harjoitusyritystoimintaa, kehitetään yritysneuvontapalveluja sekä luodaan tiiviimpää yhteistyötä yrittäjyyttä tukeviin organisaatioihin ja yrittäjiin.
- Projektin tavoitteena ovat: 40 opettajalle yrittäjyystuntemus, 5 000 opiskelijalle lisätietoa yrittäjyydestä, 120 opiskelijalle yrittäjyystietous verkko-opetuksen avulla, 12 harjoitusyritystä ja 4 uutta aloitettavaa/jatkavaa yrittäjää.

Lähteet: <https://www.eura2007.fi/rrietea/projekti.php?projektkoodi=S10196>

26. Ideasta liiketoiminnaksi – aloittavan yritystoiminnan tukeminen: Wäläkky Keski-Savon uusyrityskeskus

- Hankkeen tavoitteena oli tuottaa asiakkaille maksuttomia perustamisneuvonnan palveluja yrityksen perustamista suunnitteleville henkilöille ja lisäksi tukea erityisesti nuoria 0-2 vuotta vanhoja yrityksiä jatkotoimenpiteiden avulla.
- Tukipalvelujen avulla tavoitteena oli 105 uuden yrityksen syntymisen tukeminen Heinäveden, Joroisten, Juvan Rantasalmen ja Sulkavan kunnassa ja 180 yrityksen ohjaaminen jatkotoimenpiteisiin.

Lähteet: <https://www.eura2007.fi/rrtiepa/projekti.php?projektiikoodi=S10062>

27. Strategialähtöinen liiketoimintaosaamisen kehittäminen

- Tavoitteena on syventää Oulun seudun ammattikorkeakoulun (Oamk) Liiketalouden yksikön työelämäyhteistyötä ja muodostaa yksikölle työelämäyhteistyön toimintamalli.
- Hankkeen tarkoituksena on myös kehittää siihen osallistuvien pk-yrityksien strategialähtöistä liiketoimintaosaamista yrityskohtaisten kehittämishankkeiden ja yhteisten kehittämisrenkaiden avulla.
- Uuden toimintatavan mallintaminen ja sen käyttöönoton tukeminen muun muassa henkilöstön koulutuksen avulla sekä toimintamallin arviointi
- Keskeisten kehittämisalueiden tunnistaminen yrityksissä
- Laadittujen kehittämisohjelmien toteuttaminen yrityksissä ja mahdollisten yhteistoimintaverkostojen muodostaminen

Lähteet: <http://www.oamk.fi/hankeet/slk/>

28. Yrittäjyyden portaat

- Yrittäjyyden Portaat on Länsi-Uudenmaan Koulutuskeskuksen palvelualojen yrittäjyyden opetuskokonaisuus, jossa nuoret opiskelevat yrittäjyyttä portaittain kolmen opiskeluvuoden ajan.
- Portaittaisessa yrittäjyyden opetusmenetelmässä pääpaino on käytännön tekemisessä (learn by doing –menetelmässä) sekä yhteistyössä liike-elämän ja paikallisen yrittäjäjärjestön kanssa.
- Tavoitteena on kehittää nuorille innostavia ja motivoivia yrittäjyyden opetusmenetelmiä, joiden kautta opiskelijat saavat valmennusta ja harjoitusta niin työelämässä kuin yrittäjyydessäkin tarvittaviin taitoihin.

Lähteet: http://www.yrittajat.fi/yrittajyyden_portaat

29. Kulttuuriyrittäjyys, osaamisen edistäminen Keski-Pohjanmaalla

- Hankkeen aikana Keski-Pohjanmaan alueella järjestetään koulutusta, jonka tarkoitus on tukea luovien alojen yritystoimintaa.
- Koulutus on avoin kaikille Keski-Pohjanmaan alueella kulttuuriyrittäjyydestä kiinnostuneille tahoille.
- Tarkoituksena on että koulutus palvelisi uusia luovien toimialojen yrittäjiä sekä niitä joilla on toimiva yritys.
- Projektissa testataan osuustoimintamallin soveltuvuutta yrityshautomon tavoin toimivan opiskelijayrityksen yhtiömuotona.
- Osuustoimintamalli tarjoaa opiskelijoille joustavan mahdollisuuden kehittää yrittäjyysvalmiuksiaan jo opiskeluaikana sekä jatkaa mahdollista yrittäjätoimintaa myös valmistumisen jälkeen.
- Projektissa suunnitellaan ja toteutetaan kulttuuriyrittäjyyteen ja liiketoimintaosaamiseen keskittyvä koulutus alueen kulttuurisesta yrittäjyydestä kiinnostuneille.

Lähteet: <https://www.eura2007.fi/rrtiepa/projekti.php?projektiikoodi=S11235>

30. Oppilaitosten yrittäjyyskoulutuksen kehittämishanke (YTY)

Kehittää yrittäjyyskasvatuksen osaamista eri kouluasteilla Etelä-Savon alueella.

Lähteet: Oppilaitosten yrittäjyyskoulutuksen kehittämishanke 2004 – 2006 Etelä-Savon alueella, raportti Mikkeli Business Campus N -63

YKOONTI – Yrittäjyyskasvatushankkeiden koonti ja arviointihanke kokosi yhteen ja arvioi ajanjaksolla 1.9.2010 – 31.10.2012 vuosina 2000 – 2010 toteutettuja yrittäjyyskasvatuksen, pääosin ESR-osarahoitteisia hankkeita. YKOONTI arvioi hankkeiden laadullisia ja määrällisiä onnistumisia sekä niiden aikaansaamia alueellisia muutoksia yrittäjyyskasvatuksen teemaan liittyen. Lisäksi YKOONTI loi mallia yrittäjyyskasvatuksen linkittämiseksi opettajankoulutukseen ja yrittäjyyden kehittämiseen eri kouluasteille sekä antoi ideoita yrittäjyyskasvatuksen tuleviin kehittämishankkeisiin. YKOONTI toi esille myös hankkeiden luomia uusia innovatiivisia yrittäjyyspedagogisia malleja, joita voisi edelleen jalkauttaa hanketoimijoiden keskuuteen. YKOONTI kuuluu ESR-osarahoitteiseen valtakunnalliseen kehittämisohjelmaan Yrittäjyyskasvatuksella ja -osaamisella muutosvoimaa. Hanketta rahoitti Opetushallitus ja toteuttajana toimi Aalto-yliopiston kauppakorkeakoulun Pienyrityskeskus.

ISBN 978-952-60-4799-7
 ISBN 978-952-60-4800-0 (pdf)
 ISSN-L 1799-4799
 ISSN 1799-4799
 ISSN 1799-4802 (pdf)

Aalto-yliopisto
Kauppakorkeakoulu
Pienyrityskeskus
www.aalto.fi

**KAUPPA +
 TALOUS**

**TAIDE +
 MUOTOILU +
 ARKKITEHTUURI**

**TIEDE +
 TEKNOLOGIA**

CROSSOVER

**DOCTORAL
 DISSERTATIONS**